

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Μετρώντας βήματα και καρδιακούς παλμούς...Ο ποσοτικοποιημένος εαυτός
(quantified self) στον σύγχρονο κόσμο.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δήμητρα-Αρτεμισία Στίγκα

A.M.: 0319M020

Αθήνα, 2021

Τριμελής Επιτροπή

Παναγιώτα Γεωργοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου
(Επιβλέπουσα)

Άννα Λυδάκη, Ομότιμη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Αντώνης Παπαρίζος, Ομότιμος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Δήμητρα-Αρτεμισία Στίγκα, 2021

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

*Στη μητέρα μου,
που ξέρει να στηρίζει
και να γιατρέυει με την αγάπη της.*

Ευχαριστίες

Έχοντας ολοκληρώσει τη διπλωματική μου εργασία, θα επιθυμούσα να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλλαν στην ομαλή εκπόνησή της.

Ευχαριστώ από καρδιάς την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, κυρία Γεωργοπούλου Παναγιώτα, για την ανεκτίμητη βοήθειά της. Είμαι ευγνώμων για το αμείωτο ενδιαφέρον της, τη συχνή και πολύωρη επικοινωνία μας, τις χρήσιμες συμβουλές και υποδείξεις της, καθώς και την πολύ σημαντική συμπαράστασή της, τόσο σε επιστημονικό όσο και σε ανθρώπινο επίπεδο.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής μου για τη συμβολή τους στην ολοκλήρωση του έργου μου. Συγκεκριμένα, θα ήθελα να ευχαριστήσω την κυρία Λυδάκη Άννα, ομότιμη καθηγήτρια του τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, η οποία βοήθησε, ήδη από την πρώτη στιγμή, στην επινόηση του τίτλου της εργασίας μου. Εκφράζω, επίσης, τις θερμές ευχαριστίες μου στον κύριο Παπαρίζο Αντώνη, ομότιμο καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου, για τη σημαντική συνδρομή του στην καταληκτική συζήτηση και την αξιολόγηση της διπλωματικής μου.

Θα ήθελα, τέλος, να εκφράσω τη χαρά μου, διότι στο ταξίδι αυτής της συγγραφικής εμπειρίας, είχα δίπλα μου τους παραπάνω ανθρώπους, τους οποίους γνώρισα στο ξεκίνημα της ακαδημαϊκής πορείας μου, ήδη από τα πρώτα φοιτητικά μου χρόνια στο προπτυχιακό τμήμα της Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου και είμαι ιδιαίτερος χαρούμενη που είχα την ευκαιρία να τους συναντήσω ξανά και να συνεργαστώ μαζί τους κατά την ολοκλήρωση των μεταπτυχιακών σπουδών μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
---------------	---

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Ο ΠΟΣΟΤΙΚΟΠΟΙΗΜΕΝΟΣ ΕΑΥΤΟΣ

1.1 Η ΑΥΤΟΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΩΣ ΑΝΕΡΧΟΜΕΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΑΣΗ.....	12
1.2 ΠΡΟΓΕΝΕΣΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΑΥΤΟΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΑ	16

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ο ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΕΑΥΤΟΣ

2.1 Ο ΚΑΤΑΚΕΡΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΟΙ «ΡΕΥΣΤΟΙ ΚΑΙΡΟΙ».....	18
2.2 ΚΑΙΝΟΦΑΝΕΙΣ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΨΗΦΙΟΠΟΙΗΣΗΣ	20
2.2.1 ΤΟ ΣΩΜΑ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ-ΜΗΧΑΝΗ	22
2.2.2 Ο «ΕΞΩΣΤΡΕΦΗΣ» ΕΑΥΤΟΣ.....	27
2.2.3 Ο «ΔΙΕΥΡΥΜΕΝΟΣ» ΕΑΥΤΟΣ.....	30
2.2.4 Ο «ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΣ» ΕΑΥΤΟΣ.....	33
2.2.5 Η ΠΑΙΧΝΙΔΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΤΙΚΟΥ ΕΑΥΤΟΥ	35

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ
Η ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΡΙΤΙΚΕΣ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

3.1 ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ ΠΟΣΟΤΙΚΟΠΟΙΗΜΕΝΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ	39
3.2 ΠΕΡΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΥΠΟΔΟΥΛΩΣΗΣ.....	45
3.2.1 ΟΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΕΣ.....	45
3.2.2 ΟΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ.....	47
3.3 ΠΕΡΙ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑΣ	54
3.3.1 Η ΨΗΦΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ Η ΑΛΛΑΓΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ	54
3.3.2 BIG DATA ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ	56
3.4 ΠΕΡΙ ΕΠΙΤΗΡΗΣΗΣ.....	61
3.4.1 ΤΟ ΨΗΦΙΑΚΟ ΠΑΝΟΠΤΙΚΟΝ.....	61
3.4.2 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ.....	64
3.4.3 ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΠΑΝΟΠΤΙΣΜΟΥ.....	67
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	71
ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	75

Περίληψη

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενο αυτό που ονομάζουμε «ποσοτικοποιημένο εαυτό» (*quantified self*), δηλαδή την αντίληψη του εαυτού που προκύπτει μέσα από τη χρήση και την ερμηνεία αριθμητικών δεδομένων, στα πλαίσια μιας διαδικασίας αναστοχασμού και ενδοσκόπησης. Η ανάπτυξη των ψηφιακών τεχνολογιών και ιδιαιτέρως των τεχνολογιών ψηφιακής αυτοκαταγραφής (*self-tracking technologies*), ευνοεί την πρακτική του αναστοχασμού και προσφέρει νέα μέσα, τα οποία διευκολύνουν τις διαδικασίες δεδομενοποίησης και ψηφιοποίησης του εαυτού (π.χ. έξυπνα ρολόγια, ηλεκτρονικές ζυγαριές κ.α.). Μέσα σε αυτές τις νέες συνθήκες, ο σύγχρονος άνθρωπος φαίνεται να μεταβάλλει τις διαδικασίες με τις οποίες οικοδομεί τον εαυτό του. Ποια είναι λοιπόν τα καινοφανή χαρακτηριστικά του ψηφιακού ποσοτικοποιημένου εαυτού και ποιες οι αλλαγές που επιφέρει στον σύγχρονο τρόπο ζωής και δράσης; Αυτός ο ψηφιακός ποσοτικοποιημένος εαυτός αποτελεί ένα μέσο διαφώτισης ή ελέγχου και χειραγώγησης του σύγχρονου υποκειμένου; Στην προοπτική αυτή, αρχικά διερευνάται η μορφή του «εξωστρεφής», του «διευρυμένου», αλλά και του «επιχειρησιακού» εαυτού. Εν συνεχεία, χαρτογραφείται η θεωρητική συζήτηση ανάμεσα σε δυο αντιθετικές οπτικές· εκείνη που διαμορφώνεται μέσα από την κουλτούρα της αυτοκαταγραφής (*self-tracking culture*), κυρίως μέσα από την τοποθέτηση των Kelly και Wolf και εκείνη που αποτυπώνουν οι κριτικές προσεγγίσεις των Lupton και Han. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, από τη μία πλευρά διερευνώνται επιχειρήματα που υποστηρίζουν τη διαφωτιστική και χειραφετική ιδιότητα των ψηφιακών τεχνολογιών αυτοκαταγραφής απέναντι στον εαυτό, ενώ από την άλλη, επισημαίνονται οι επικίνδυνες διαστάσεις αυτής της στενής σχέσης τεχνολογίας-ανθρώπου, αποτυπώνοντας ανησυχίες επιτήρησης, ελέγχου και χειραγώγησης. Τελικά, με ποιους τρόπους μπορεί ο χρήστης να ωφελείται από τα ψηφιακά τεχνολογικά μέσα αυτοκαταγραφής και με ποιους τρόπους ταυτόχρονα υποδουλώνεται; Η προσέγγιση των παραπάνω στόχων επιχειρείται μέσω διενέργειας βιβλιογραφικής και αρθρογραφικής έρευνας σε διεθνές επίπεδο.

Λέξεις-κλειδιά: εαυτός, ψηφιοποίηση, ποσοτικοποιημένος εαυτός, αυτοκαταγραφή, κριτικές προσεγγίσεις.

Counting steps and heartbeats...The quantified self in the contemporary world.

Dimitra-Artemisia Stigka

Abstract

This dissertation is about what is called “quantified self”, that is the perception of the self which arises through the use and the interpretation of numeral data, in the context of a self-reflection and introspection procedure. The development of digital technologies and especially digital self-tracking technologies, favors the self-reflection practice and offers new means, which facilitate the processes of datafying and digitalizing the self (e.g. smartwatches, digital scales etc.). In these new conditions, the contemporary man seems to transform the procedures through which he constructs himself. Therefore, what are the new characteristics of the digital quantified self and what changes does he bring upon the contemporary way of living and acting? Is that digital quantified self a means of enlightenment or a means of manipulation of the contemporary subject? In this prospect, we initially discuss the form of the “extroverted”, the “extended” and the “operational” self. Then, we map the theoretical context between two contrasted points of view; that of the self-tracking culture, mainly through the views of Kelly and Wolf and that of the critical approaches, like those of Lupton and Han. In this context, on the one hand we discuss arguments that stand by an enlightening and emancipating quality of digital self-tracking technologies regarding the self, while on the other hand, we present arguments that seem to pinpoint the hazardous dimensions of this intimate relationship between human and technology, expressing concerns about surveillance, control and manipulation. After all, through which ways can the user benefit from the digital self-tracking technologies and in what ways does he simultaneously get enslaved? The above objectives will be met through bibliographical research on an international level.

Keywords: self, digitalization, quantified self, self-tracking, critical approaches.

Εισαγωγή

Η εργασία αυτή πραγματεύεται το φαινόμενο του «ποσοτικοποιημένου εαυτού» (*quantified self*). Το συγκεκριμένο φαινόμενο αφορά μια σύγχρονη τάση, η οποία υποστηρίζει πως μέσα από τη χρήση και την ερμηνεία των αριθμών, οι άνθρωποι δύνανται να αναστοχαστούν και να αντιληφθούν, με τρόπο άμεσο, τον εαυτό τους. Επομένως, ο ποσοτικοποιημένος εαυτός αφορά, στη πραγματικότητα, μια απεικόνιση/αποτύπωση του ίδιου του εαυτού μέσα από αριθμητικά δεδομένα. Αναφερόμαστε λοιπόν σε έναν εαυτό, που με τη βοήθεια των ψηφιακών τεχνολογιών αυτοκαταγραφής, κατορθώνει να οπτικοποιεί και να κάνει απτά τα χαρακτηριστικά του, τις ιδιαιτερότητές του, τις ανάγκες, τις ελλείψεις, αλλά και τις επιθυμίες του. Στις σύγχρονες κοινωνίες αυτό επιτυγχάνεται κυρίως μέσα από τη χρήση ψηφιακών τεχνολογιών, οι οποίες μάλιστα αποτελούν έναν ταχύτατα αναπτυσσόμενο τομέα.

Συγκεκριμένα, οι ψηφιακές τεχνολογίες που φαίνεται να εξυπηρετούν στη δημιουργία ενός ποσοτικοποιημένου εαυτού, είναι οι τεχνολογίες αυτοκαταγραφής (*self-tracking technologies*). Τέτοιες τεχνολογίες μπορεί να είναι, από τα ευρέως διαδεδομένα έξυπνα κινητά τηλέφωνα (*smartphones*) και τα έξυπνα ρολόγια (*smartwatches*), μέχρι και ακόμα πιο εξειδικευμένες συσκευές και εφαρμογές (*apps*), που διαθέτουν ενσωματωμένους αισθητήρες και δύνανται να παρακολουθούν ποικίλα πεδία του εαυτού και του σώματος. Τα αριθμητικά δεδομένα λοιπόν αξιοποιούνται από τους χρήστες, προκειμένου να αναστοχαστούν και να προσεγγίσουν ερευνητικά και ερμηνευτικά ορισμένα πεδία του εαυτού τους. Τέτοια πεδία μπορεί να είναι, επί παραδείγματι, οι προσλαμβανόμενες θερμίδες, το σωματικό βάρος, η ποιότητα του ύπνου, η διάθεση, το στρες, ο εμμηνορυσιακός κύκλος ή ακόμα και η σεξουαλική επαφή.

Η παρούσα εργασία έχει διττό σκοπό. Σκοπεύει, σε πρώτο επίπεδο, να διερευνήσει την επίδραση που ασκεί το φαινόμενο του «ποσοτικοποιημένου εαυτού» επάνω στον τρόπο ενδοσκόπησης και οικοδόμησης του εαυτού στον σύγχρονο κόσμο. Στην προοπτική αυτή, χαρτογραφούνται οι νέες διαδικασίες, τα νέα συστατικά στοιχεία και οι νέες μορφές ύπαρξης που λαμβάνει ο εαυτός μέσα από τη στενή συνύπαρξή του με τις σύγχρονες ψηφιακές τεχνολογίες. Επομένως, ο πρώτος σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση του φαινομένου από τη σκοπιά του ίδιου του εαυτού, προκειμένου να αναδειχθούν οι επιρροές και οι αλλαγές που υφίσταται μέσα στις νέες συνθήκες ψηφιοποίησης και ποσοτικοποίησης. Σε επόμενο επίπεδο, η εργασία αποσκοπεί στη

διερεύνηση των κυριότερων θεωρητικών οπτικών γύρω από το συγκεκριμένο ζήτημα, με στόχο να διερευνηθούν οι δύο αντίθετες οπτικές και να τεθούν σε έναν διάλογο. Έτσι, θα συζητηθεί, αφ' ενός, το πώς ο ψηφιακός ποσοτικοποιημένος εαυτός μπορεί να αποτελέσει πηγή ελέγχου και χειραγώγησης του σύγχρονου ανθρώπου και αφ' ετέρου, το πώς ο ίδιος ο άνθρωπος μπορεί να λειτουργήσει εντός των σημερινών συνθηκών, αξιοποιώντας τις ψηφιακές τεχνολογίες αυτοκαταγραφής και δρέποντας τα οφέλη που αυτές έχουν να του προσφέρουν.

Ο ποσοτικοποιημένος εαυτός αποτελεί ένα θέμα το οποίο έχει απασχολήσει σε μεγάλο βαθμό τη διεθνή βιβλιογραφία. Αντίστοιχες μελέτες συναντώνται στις επιστήμες της υγείας, της τεχνολογίας, αλλά και της κοινωνιολογίας. Παρ' όλα αυτά, στη χώρα μας εντοπίζεται ένας εξαιρετικά μικρός αριθμός μελετών, αποδεικνύοντας, έτσι, ότι το συγκεκριμένο ζήτημα δεν έχει απασχολήσει ακόμα συστηματικά τις κοινωνικές επιστήμες. Για τον λόγο αυτόν, θεωρούμε δόκιμη τη διενέργεια της παρούσας έρευνας. Η διαδικασία που επιλέγουμε για το εγχείρημα αυτό είναι η βιβλιογραφική και αρθρογραφική έρευνα σε διεθνές επίπεδο.

Αναλυτικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας επιχειρείται η αποσαφήνιση των περιεχομένων της έννοιας του ποσοτικοποιημένου εαυτού, όπως επίσης και η παρουσίαση των διαφόρων μεθόδων και των εργαλείων που εξυπηρετούν στη ψηφιακή αυτοκαταγραφή. Γίνεται επίσης μια διεξοδική παρουσίαση των ποικίλων στοιχείων που στις μέρες μας αποτελούν πεδία αυτοκαταγραφής ενώ στη συνέχεια, γίνεται αναφορά σε ορισμένες μεθόδους και πρακτικές αναλογικής αυτοκαταγραφής που χρησιμοποιούνταν εκτεταμένα, ήδη πριν από την έλευση των ψηφιακών τεχνολογιών.

Το δεύτερο κεφάλαιο αφιερώνεται στη διερεύνηση της μετάβασης από τον συνεκτικό νεωτερικό εαυτό στον σύγχρονο ψηφιακό ποσοτικοποιημένο εαυτό. Συγκεκριμένα, μελετώνται οι συνέχειες και οι ασυνέχειες των σύγχρονων λειτουργιών και των περιεχομένων του εαυτού σε σχέση με τη νεωτερική περίοδο. Ερευνάται επίσης η σχέση του εαυτού και του σώματος μέσα στις νέες συνθήκες ψηφιοποίησης και εν συνεχεία, παρουσιάζονται ορισμένες θεωρητικές προσεγγίσεις, οι οποίες αναδεικνύουν νέες μορφές και νέους τρόπους αντίληψης και ύπαρξης του εαυτού στον σύγχρονο ψηφιακό κόσμο, όπως είναι ο «εξωστρεφής εαυτός», ο «διευρυμένος εαυτός», αλλά και ο «επιχειρησιακός εαυτός».

Το τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας χαρτογραφεί τον διάλογο ανάμεσα σε δυο αντίθετες οπτικές που διαμορφώνονται μεταξύ της ρητορικής της

κουλτούρας της αυτοκαταγραφής,¹ έτσι όπως αυτή εκφράζεται μέσα από τους Kevin Kelly και Gary Wolf και των κριτικών προσεγγίσεων, που αποτυπώνονται κυρίως μέσα από τις θεωρήσεις των Deborah Lupton και Byung-Chul Han. Στόχος είναι να αναδειχθούν οι κοινές αφετηρίες και τα σημεία σύγκρουσης και αντιπαράθεσης ανάμεσα στις συγκεκριμένες θεωρίες, καθώς επίσης και να συζητηθούν τα κομβικά σημεία τους, σχετικά με τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των τεχνολογιών αυτοκαταγραφής και κατά συνέπεια, του ίδιου του ποσοτικοποιημένου εαυτού, τόσο για την κοινωνία όσο και για το ίδιο το άτομο. Πρόκειται, λοιπόν, να μελετηθούν επιχειρήματα που υποστηρίζουν, αφ' ενός, την ευεργετική και ενδυναμωτική δράση των τεχνολογιών αυτών απέναντι στον άνθρωπο, υπό το σκεπτικό ότι οι τεχνολογίες αυτές ενθαρρύνουν τη χειραφέτηση και την ελευθερία του. Αφ' ετέρου, θα συζητηθούν απόψεις που υπογραμμίζουν ανησυχίες αναφορικά με ζητήματα ψηφιακής επιτήρησης, καταπάτησης της ιδιωτικότητας, χειριστικότητας και ψηφιακού ολοκληρωτισμού, λόγω της παρείσφρησης τρίτων προσώπων στις διαδικασίες της (προσωπικής/ατομικής) ψηφιακής αυτοκαταγραφής.

Τα κυριότερα ερωτήματα που αποτελούν, μεταξύ άλλων, άξονες της παρούσας εργασίας είναι τα εξής: Ποιος είναι ο ψηφιακός ποσοτικοποιημένος εαυτός; Ποιες οι συνέχειες και ποιες οι ασυνέχειες του νεωτερικού εαυτού με τον σύγχρονο ψηφιακό εαυτό; Ποια τα νέα του περιεχόμενα; Πώς επιδρούν οι ψηφιακές τεχνολογίες αυτοκαταγραφής επάνω στην ελευθερία και τα περιθώρια αυτενέργειας του ατόμου; Με άλλα λόγια, βρισκόμαστε μπροστά στο κατώφλι ενός ψηφιακού «Μεγάλου Αδελφού» ή αυτές οι συνθήκες ψηφιοποίησης και δεδομενοποίησης του εαυτού μπορούν να αποτελέσουν σημεία προώθησης της απελευθέρωσης και της χειραφέτησης του σύγχρονου υποκειμένου;

¹ Δηλαδή των υποστηρικτών των πρακτικών του ποσοτικοποιημένου εαυτού. Πρόκειται για έννοια που θα αναλυθεί εκτενώς στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Ο ΠΟΣΟΤΙΚΟΠΟΙΗΜΕΝΟΣ ΕΑΥΤΟΣ

1.1 Η αυτοκαταγραφή ως ανερχόμενη κοινωνική τάση

Στις σύγχρονες κοινωνίες παρατηρείται πολύ σημαντική πρόοδος στον χώρο της τεχνολογίας και ιδιαίτερα στον τομέα των ψηφιακών τεχνολογιών. Οι ψηφιακές τεχνολογίες αξιοποιούνται τόσο στη δημόσια όσο και στην ιδιωτική σφαίρα. Από τα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης ως και τη χρήση έξυπνων κινητών τηλεφώνων, φαίνεται πως οι ψηφιακές τεχνολογίες εντάσσονται πλέον σε μεγάλο βαθμό στη σφαίρα της καθημερινότητας. Ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρατηρείται προς τη χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών σε ατομικό επίπεδο, κυρίως για σκοπούς αυτοκαταγραφής. Ορισμένα παραδείγματα δημοφιλών ψηφιακών τεχνολογιών αυτοκαταγραφής είναι τα έξυπνα κινητά τηλέφωνα, τα έξυπνα ρολόγια, οι ψηφιακές ζυγαριές κ.α.

Σήμερα, η πλειονότητα των σύγχρονων ανθρώπων φαίνεται να έχει στην κατοχή της μια ή και – συνήθως – περισσότερες ψηφιακές συσκευές που εξυπηρετούν στην αυτοκαταγραφή. Η ευρεία απήχηση των τεχνολογιών αυτοκαταγραφής φαίνεται να διαμορφώνει ένα φαινόμενο που λαμβάνει κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις και αποκαλείται «ποσοτικοποιημένος εαυτός». Η αυτοκαταγραφή αφορά τη χρήση ψηφιακών συσκευών και εφαρμογών (*apps*) που παράγουν δεδομένα (*data*), επάνω στα οποία πρόκειται μετέπειτα το άτομο να αναστοχαστεί,² προκειμένου να οδηγηθεί σε υποθέσεις και συμπεράσματα για τον εαυτό του και να παρέμβει επάνω σε τομείς που κρίνει ότι χρήζουν βελτίωσης. Στη σχετική βιβλιογραφία εντοπίζονται ποικίλοι όροι που χρησιμοποιούνται πολλές φορές ως συνώνυμοι με εκείνον του «ποσοτικοποιημένου εαυτού». Ορισμένοι από αυτούς είναι η «αυτοκαταγραφή» (*self-tracking*), η «ατομική πληροφορική» (*personal informatics*), η «υγεία εν κινήσει» (*mobile health*), το «ψηφιακό ημερολόγιο» (*life-logging*) κ.α.

Σημαντικό είναι βέβαια να σημειωθεί πως η ψηφιακή αυτοκαταγραφή διαθέτει και μια δεύτερη διάσταση, πέρα από την οικειοθελή και ενεργητική πρακτική, η οποία αναφέρεται στην παραγωγή και τη χρήση των προσωπικών ψηφιακών δεδομένων από

² Οι τεχνολογίες αυτοκαταγραφής φαίνεται να προϋποθέτουν τον αναστοχασμό. Η έννοια του αναστοχασμού στην περίπτωση αυτή εννοείται ως την κατάσταση μέσα από την οποία το άτομο υιοθετεί μια κριτική ματιά και εξετάζει δεδομένα τα οποία αφορούν τον εαυτό του.

τρίτους. Τα δεδομένα αυτά μπορεί να προέρχονται από πηγές και πρακτικές όπως τα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης (CCTV), η παρακολούθηση των αγορών μέσα από την κίνηση τραπεζικών καρτών και από άλλες παρόμοιες ενέργειες που εξασφαλίζουν την καταχώρηση των ανθρώπων στις ψηφιακές βάσεις δεδομένων. Οι συγκεκριμένες διαδικασίες μάλιστα μπορεί πολλές φορές να συμβαίνουν χωρίς την επίγνωση ή τη συγκατάθεση του ατόμου στο οποίο ανήκουν τα δεδομένα αυτά.

Στις μέρες μας, βρίσκεται διαθέσιμη μια μεγάλη γκάμα ψηφιακών τεχνολογιών αυτοκαταγραφής, η οποία απαρτίζεται από διάφορες εφαρμογές (*apps*) για τα έξυπνα κινητά τηλέφωνα, καθώς και από μια ποικιλία φορητών ψηφιακών συσκευών (*gadgets*). Οι τελευταίες λειτουργούν συνήθως εφαρμόζοντάς τις επάνω στο σώμα, παραδείγματος χάριν τα έξυπνα ρολόγια, αλλά και διάφορα άλλα αντικείμενα, στα οποία ενσωματώνονται μικροσκοπικοί αισθητήρες. Τέτοια αντικείμενα μπορεί να είναι αθλητικά παπούτσια, αθλητικές κορδέλες μαλλιών, περικάρπια, αυτοκόλλητα επιθέματα, πιτζάμες, αθλητικά ρούχα, οδοντόβουρτσες, κοσμήματα κ.ο.κ. Επιπρόσθετα, εντοπίζονται τεχνολογίες αυτοκαταγραφής, οι οποίες μπορούν να τοποθετηθούν ακόμα και μέσα στο ανθρώπινο σώμα, όπως για παράδειγμα συσκευές που υπολογίζουν τα ποσοστά γονιμότητας του γυναικείου σώματος ή ακόμα και μικρές GPS συσκευές που παραμένουν εντός του οργανισμού και χρησιμοποιούνται για τον εντοπισμό καρκινικών όγκων, την λήψη ακτινογραφιών εκ των έσω, αλλά και την εξασφάλιση της ορθής διανομής φαρμάκων εντός του σώματος (Conner & Gordon, 2018).

Ορισμένες δημοφιλείς συσκευές που έχουν σημειώσει πολύ υψηλές πωλήσεις είναι το έξυπνο ρολόι “Apple Watch”, με πάνω από 100 εκατομμύρια πωλήσεις το 2020, ο βηματομετρητής “Fitbit”, με 26,5 εκατομμύρια πωλήσεις κατά τα έτη 2019-2020, ο ιχνηλάτης ύπνου “myZeo”, καθώς και τα έξυπνα ρολόγια “Nike+” και “Jawbone UP” (Statista 2021α, Statista 2021β). Θεωρείται επίσης σημαντικό να σημειωθεί πως το πλήθος των εφαρμογών για τα έξυπνα κινητά τηλέφωνα που αφορούν την υγεία ανέρχονται σε 53.979 στον χώρο του “Apple App Store” το έτος 2021, ενώ στην αντίστοιχη πλατφόρμα του “Google Play Store” καταγράφονται 53.054 εφαρμογές ιατρικού ενδιαφέροντος για το ίδιο ημερολογιακό έτος (Statista 2021γ, Statista 2021δ).

Παράγοντες όπως η βιολογία, η φυσική κατάσταση, η υγεία, η ψυχολογία, η συμπεριφορά, η εξωτερική εμφάνιση, ακόμα και το εξωτερικό φυσικό ή κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο βρίσκεται το άτομο, αποτελούν πεδία που δύνανται να

αποτελέσουν αντικείμενα ψηφιακής αυτοκαταγραφής. Συγκεκριμένα, συχνό φαινόμενο είναι η μέτρηση και η παρακολούθηση του βάρους, η μέτρηση των ημερησίων βημάτων, η παρακολούθηση της διατροφής, της θερμοκρασίας του σώματος, των καρδιακών παλμών, των επιπέδων γλυκόζης στο αίμα, της πίεσης του αίματος, των αθλητικών επιδόσεων κ.ο.κ. Επίσης, ορισμένα παραδείγματα ακόμα πιο εξελιγμένων πρακτικών ποσοτικοποίησης της σύγχρονης περιόδου, είναι η παρακολούθηση των εγκεφαλικών δραστηριοτήτων, της ποιότητας του ύπνου, της ικανότητας συγκέντρωσης, των σεξουαλικών συνευρέσεων, της διάθεσης, της ευτυχίας, της θλίψης, της μνήμης, του καιρού, της ρύπανσης, του θορύβου και πολλών άλλων. Έτσι, οι τομείς της υγείας και της ευημερίας φαίνεται πως καταλαμβάνουν ένα μεγάλο ποσοστό των δραστηριοτήτων ποσοτικοποίησης, αλλά δεν αποτελούν τους μοναδικούς. Υπάρχουν δηλαδή ακόμα και τεχνολογίες ποσοτικοποίησης του εαυτού οι οποίες δεν αναφέρονται σε σωματικές λειτουργίες ή δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα συσκευές και εφαρμογές που υπολογίζουν την κατανάλωση ενέργειας του σπιτιού, τα οικονομικά ενός νοικοκυριού κ.ο.κ. (Lupton, 2016: 38).

Επιπρόσθετα, φαίνεται πως μέσα από τις σύγχρονες ψηφιακές τεχνολογίες αυτοκαταγραφής γίνεται δυνατός ο υπολογισμός, τόσο ποσοτικών χαρακτηριστικών (π.χ. οι θερμίδες) όσο και ποιοτικών (π.χ. η διάθεση). Στην περίπτωση των ποιοτικών χαρακτηριστικών, η ποσοτικοποίησή τους συμβαίνει μέσα από τη χρήση ενός άξονα αξιολόγησης του υπό παρακολούθηση παράγοντα, όπου ο χρήστης καλείται να βάλει μια βαθμολογία. Στην περίπτωση της παρακολούθησης της διάθεσης, για παράδειγμα, θα πρέπει ο χρήστης να επιλέξει το επίπεδο ευθυμίας ή δυσθυμίας που κατά τη γνώμη του αποτυπώνει καλύτερα το συναίσθημά του την παρούσα χρονική στιγμή, διαλέγοντας από τους αριθμούς ένα έως δέκα (1-10) ή να χρησιμοποιήσει μια λεκτική περιγραφική μέθοδο αξιολόγησης του συναισθήματός του (Swan, 2013: 93-94).

Στις μέρες μας, ακόμα και τεχνολογίες καθημερινής χρήσης, όπως τα τόσο ευρέως διαδεδομένα έξυπνα κινητά τηλέφωνα, είναι εξαρχής εμπλουτισμένα με μια σειρά τεχνολογιών, όπως είναι τα επιταχυνσιόμετρα, τα GPS, τα γυροσκόπια, οι κάμερες, τα μικρόφωνα, καθώς επίσης και τα συστήματα αναγνώρισης δακτυλικών αποτυπωμάτων, προσώπου, φωνής κ.ο.κ. Σύμφωνα με την Karen Weintraub (2013), οι τεχνολογίες αυτές δύνανται να καταγράφουν και να αποθηκεύουν τη δραστηριότητα του εκάστοτε ατόμου, τη τοποθεσία του, καθώς και βιομετρικά του στοιχεία, όπως είναι τα δακτυλικά αποτυπώματα, τα χαρακτηριστικά του προσώπου κ.ο.κ. Με τον τρόπο αυτόν, φαίνεται να δομείται ένα ατομικό ψηφιακό προφίλ, το οποίο εμπεριέχει και

αποθηκεύει όλες αυτές τις προσωπικές πληροφορίες που συλλέγονται από τις εκάστοτε ψηφιακές συσκευές και τις εφαρμογές αυτοκαταγραφής.

Έτσι, το φαινόμενο της ποσοτικοποίησης του εαυτού δείχνει να υιοθετείται ευρέως στην καθημερινότητα της πλειοψηφίας των κοινωνιών του 21^{ου} αιώνα, καθώς αυτό διενεργείται, τόσο από τη δράση των ίδιων των ανθρώπων όσο και από τις σύγχρονες ψηφιακές υποδομές σε κοινωνικό επίπεδο. Επομένως, ο ποσοτικοποιημένος εαυτός δημιουργείται είτε με εκούσιο είτε με ακούσιο τρόπο· είτε δηλαδή κάποιος συμμετέχει ενεργά και συνειδητά σε πρακτικές αυτοκαταγραφής είτε αγοράζοντας ένα έξυπνο κινητό τηλέφωνο για την εξυπηρέτηση καθημερινών επικοινωνιακών αναγκών ή απλώς ευρισκόμενος σε έναν δημόσιο χώρο, όπως για παράδειγμα μια δημόσια υπηρεσία, μια τράπεζα, ένα ιατρείο, ένα πολυκατάστημα ή έναν πολυσύχναστο κεντρικό δρόμο.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (Η.Π.Α.) εμφανίζονται ως οι πρωτοπόροι του ψηφιακού ποσοτικοποιημένου εαυτού. Η αμερικανική καθημερινότητα φαίνεται να έχει υποδεχτεί την αυτοκαταγραφή και να την έχει υιοθετήσει σε ολόκληρο το φάσμα της κοινωνικής ζωής, από τον προσωπικό αναστοχασμό, τη δημόσια υγεία, το εργασιακό περιβάλλον, την παιδεία κ.ο.κ. Η αυτοκαταγραφή φαίνεται να έχει επεκταθεί τα τελευταία χρόνια στον Ευρωπαϊκό Βορρά και την Ωκεανία, σε ποικίλα κράτη όπως, για παράδειγμα, η Ολλανδία, η Δανία, η Αυστραλία κ.α.

Παρ' όλα αυτά, θεωρούμε πως στην Ελλάδα δεν υπάρχει η ίδια εξάπλωση αυτών των διαδικασιών αυτοκαταγραφής. Οι συγκεκριμένες τεχνολογίες, όπως για παράδειγμα τα έξυπνα κινητά τηλέφωνα και τα έξυπνα ρολόγια, ναι μεν συναντώνται στην ελληνική καθημερινότητα, αλλά η χρήση τους δείχνει να συμβαίνει με τρόπο μη συστηματικό. Παρατηρούμε δηλαδή πως οι Έλληνες πολίτες παρ' ότι σε έναν βαθμό συμμετέχουν στις πιο διαδεδομένες πρακτικές αυτοκαταγραφής, φαίνεται να τις υιοθετούν με τρόπο περισσότερο ευκαιριακό και συνήθως χωρίς την ύπαρξη της απαραίτητης πληροφόρησης σχετικά με τη φύση, το περιεχόμενο, τη λειτουργία και τη νομοθεσία που πλαισιώνει τη χρήση αυτών των τεχνολογιών. Αυτό μάλιστα τεκμηριώνεται και από την έλλειψη ελληνικής βιβλιογραφίας και αρθρογραφίας γύρω από τον ποσοτικοποιημένο εαυτό. Εντούτοις, θεωρούμε πως το συγκεκριμένο ζήτημα μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μελλοντικών ερευνών στον ελλαδικό χώρο.

Για την ελληνική περίπτωση, όμως, ένα περιστατικό αυτοκαταγραφής που απασχόλησε για καιρό την επικαιρότητα και τη δημόσια γνώμη και συντέλεσε στην

αξιοποίηση μιας ψηφιακής συσκευής αυτοκαταγραφής ως τεκμήριο ενοχής, ήταν το ειδικό έγκλημα που συντελέστηκε στα Γλυκά Νερά στις 11 Μαΐου του 2021.

Συγκεκριμένα, το έξυπνο ρολόι της Κάρολαιν απέδειξε την ανακρίβεια της κατάθεσης του συζύγου – και δολοφόνου της – σχετικά με την ώρα και τον τρόπο του θανάτου της, οδηγώντας έτσι στην απόδειξη της ενοχής του. Φαίνεται λοιπόν πως ένα γεγονός προσωπικής αυτοκαταγραφής, κατέληξε να αποτελεί κλειδί για την επίλυση μιας ποινικής υπόθεσης, ενισχύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την είσοδο των τεχνολογιών ποσοτικοποίησης του εαυτού στην ελληνική καθημερινότητα. Έτσι, η ευρεία αποδοχή και υιοθέτηση της αυτοκαταγραφής μοιάζει να αποτελεί μια υπό διαμόρφωση παγκόσμια πραγματικότητα η οποία, παρ' ότι αργά, δείχνει να κάνει σταδιακά την είσοδό της και στην Ελλάδα.

1.2 Προγενέστερες μορφές αυτοκαταγραφής και εξέλιξη στο σήμερα

Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως η αυτοκαταγραφή δεν αποτελεί αποκλειστικό δημιούργημα της ύστερης νεωτερικής περιόδου. Αντιθέτως, η απαρχή της συναντάται πολύ πίσω στον χρόνο. Φυσικά, οι όροι του «ποσοτικοποιημένου εαυτού» και της «αυτοκαταγραφής» δεν είχαν επινοηθεί ακόμη, αλλά η επιθυμία για κατανόηση του εαυτού, καθώς και η πίστη στην ακεραιότητα των μετρήσεων δεν αποτελούν καινοφανή στοιχεία. Βέβαια, η τροπικότητα μέσα από την οποία υφίσταντο η αυτοκαταγραφή, αποτελεί κάτι που σίγουρα διαφέρει από τις σύγχρονες μορφές της.

Συγκεκριμένα, η επιθυμία για ενδοσκόπηση και αναστοχασμό συχνά χρονολογείται ήδη από τους αρχαίους πολιτισμούς. Το γνωστό αρχαίο γνωμικό «νοῦς ὑγιῆς ἐν σώματι ὑγιεῖ» σκιαγραφεί τη σύνδεση ανάμεσα στην οξυδέρκεια του πνεύματος, τη φροντίδα του σώματος και τη εξασφάλιση της καλής υγείας, πράγματα για τα οποία κάθε πολίτης όφειλε να μεριμνά. Η Btihad Ajana (2017) αναφέρεται επίσης σε μία κατασκευή με ρόδες που δημιούργησε ο Leonardo daVinci κατά την περίοδο της Αναγέννησης, η οποία κατέγραφε τα βήματα των Ρωμαίων στρατιωτών, ένα τεχνούργημα το οποίο θα παρομοιαζόταν με τον σημερινό βηματομετρητή.

Παρ' όλα αυτά, η απαρχή της νεωτερικής περιόδου επιφέρει τη συστηματική υιοθέτηση πρακτικών αυτοκαταγραφής και φυσικά. Ποικίλα παραδείγματα μπορούν να αναφερθούν στο σημείο αυτό, όπως η παρακολούθηση του βάρους μέσω της αναλογικής ζυγαριάς, η μέτρηση των πόντων του ύψους, η καταγραφή των θερμίδων,

η συγγραφή του ημερολογίου κ.ο.κ (Wolf, 2010). Η κοινωνιολόγος Natasha Schull (αναφέρεται στο Weintraub, 2013) υποστηρίζει πως ακόμα και η παρακολούθηση της ώρας μέσω του ρολογιού αποτελεί μια μορφή διαχείρισης του εαυτού, η οποία προκύπτει μέσα από τη διαχείριση του παράγοντα του χρόνου. Επιπρόσθετα, σε κρατικό επίπεδο, η αυτοκαταγραφή χρησιμοποιήθηκε εντατικά για γραφειοκρατικούς σκοπούς. Συγκεκριμένα, ο πολίτης καταχωρείται στα αρχεία του κράτους, λαμβάνοντας έγγραφα, όπως το δελτίο αστυνομικής ταυτότητας (Δ.Α.Τ.), ο αριθμός φορολογικού μητρώου (Α.Φ.Μ.), ο αριθμός κοινωνικής ασφάλισης (Α.Μ.Κ.Α.) κ.ο.κ. Τα έγγραφα αυτά αποδίδουν στους πολίτες έναν μοναδικό κάθε φορά συνδυασμό αριθμών, ο οποίος εμπεριέχει πληροφορίες σχετικά με το προσωπικό τους προφίλ. Έτσι, βλέπουμε πως μέσω μιας συστάδας αριθμών επιχειρείται η αποτύπωση της ταυτότητας ενός ατόμου, ήδη πριν από την έλευση των ψηφιακών τεχνολογιών.

Η μετανεωτερική περίοδος επέφερε μια ιδιαίτερα σημαντική τεχνολογική ανάπτυξη, ιδιαίτερα στον τομέα των ψηφιακών τεχνολογιών. Η πρακτική της αυτοκαταγραφής εντατικοποιήθηκε ακόμα περισσότερο, όπως επίσης και ψηφιοποιήθηκε, αποκτώντας έτσι νέα περιεχόμενα και δυνατότητες, που φαίνεται να επηρεάζουν σημαντικά τον τρόπο με τον οποίο ο σύγχρονος άνθρωπος αναστοχάζεται, αντιλαμβάνεται και διαμορφώνει τον εαυτό του.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ο ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΕΑΥΤΟΣ

2.1 Ο κατακερματισμός του υποκειμένου και οι «ρευστοί καιροί»

Όπως γράφει και η Lupton (2016: 83), τόσο ο εαυτός όσο και το σώμα ερμηνεύονται και αντιμετωπίζονται διαφορετικά σε κάθε ιστορική εποχή. Η νεωτερική θεώρηση δείχνει να στηρίζεται στην καρτεσιανή λογική, καθώς αντιλαμβάνεται το άτομο και τον εαυτό ως μια συνεκτική οντότητα στον πυρήνα της. Από το 1960 και έπειτα, όμως, συναντάται η έννοια του «μετανεωτερικού υποκειμένου», η οποία αντικατοπτρίζει έναν κατακερματισμένο εαυτό (Hall, 1992/2003: 401-406).³ Το άτομο πλέον δεν θεωρείται πως διαθέτει έναν βαθύτερο αυθεντικό και συνεκτικό εαυτό, αλλά αντιθέτως, παρουσιάζεται σαν να μην διαθέτει κανέναν εαυτό (Hall, 1992/2003: 401-406). Αντί για εαυτό, το άτομο πλέον απαρτίζεται από ποικίλες και συνεχώς αναδιαμορφούμενες ταυτότητες, οι οποίες μάλιστα συχνά αλληλοσυγκρούονται (Hall, 1992/2003: 401-406).

Επομένως, στη σύγχρονη εποχή η ταύτιση με κάποια από τις ποικίλες ταυτότητες του ατόμου γίνεται συχνά προσωρινή ή και στιγμιαία. Έτσι, ο Stuart Hall (1992/2003: 401-406) γράφει πως η αίσθηση συνεκτικότητας που διαθέτει κάθε άνθρωπος για τον εαυτό του αποτελεί μονάχα ένα αφήγημα που διαμορφώνει ο ίδιος για τον ίδιο· αποτελεί ένα κατασκεύασμα, το οποίο χρησιμεύει στην ομαλή ύπαρξη και δράση του υποκειμένου εντός του κοινωνικού κόσμου, προκειμένου αυτό να αποφεύγει τη σύγχυση. Όπως σχολιάζει και ο Randall Collins για τον Erving Goffman (αναφέρεται στο Μακρυγιώτη, 1963/2001: 21), η παρουσίαση ενός συνεκτικού εαυτού στο «προσκήνιο» είναι απαραίτητη στα πλαίσια της κοινωνικής πρακτικής για λόγους εξασφάλισης της ισορροπίας και της ομαλότητας. Έτσι, ο ίδιος υποστηρίζει πως στην καθημερινή ζωή του το άτομο οφείλει να δείχνει πως είναι έντιμο, ειλικρινές ή συνεπές, ακόμη και αν στην πραγματικότητα αυτό δεν ισχύει (αναφέρεται στο Μακρυγιώτη, 1963/2001: 21).

³ Σύμφωνα με τον Stuart Hall (1992/2003: 401-406), η νεωτερική θεωρία πίστευε πως υπάρχει ένα ενδότερο «αληθινό εγώ», το οποίο αναγκάζεται, όμως, να καταπιέζεται κατά την καθημερινή πρακτική. Η ταυτότητα, σύμφωνα με την παραπάνω λογική, λάμβανε τον ρόλο του διαμεσολαβητή ανάμεσα στον ενδότερο και τον κοινωνικό εαυτό (Hall, 1992/2003: 401-406). Το υποκείμενο, όμως, υποστηρίζεται πως βίωνε κάποια ταύτιση – έστω και πρόσκαιρη – με ορισμένες από τις ταυτότητές του.

Οι σύγχρονες ψηφιακές τεχνολογίες αυτοκαταγραφής υποστηρίζεται πως βοηθούν τον χρήστη να αντιληφθεί με τρόπο πιο ενσυνείδητο τον εαυτό του, μέσα από τη διαδικασία του αναστοχασμού που προαπαιτείται. Η χρήση των ψηφιακών αριθμητικών δεδομένων ως μέσον ενδοσκόπησης, φαίνεται να προσδίδει μια αίσθηση συνεκτικότητας στον εαυτό, ο οποίος πλέον διερευνάται και απεικονίζεται μέσα από τις οθόνες των συσκευών και των εφαρμογών αυτοκαταγραφής. Με τον τρόπο αυτόν, ο σύγχρονος άνθρωπος επιχειρεί να αντιμετωπίσει τον εαυτό του ως μια συνεκτική οντότητα και αποπειράται να τον ερμηνεύσει μέσω της αυτοκαταγραφής, σε μια προσπάθεια αποκατάστασης της ισορροπίας εντός του.

Επιπρόσθετα, ανατρέχοντας στη θεωρία της «κοινωνίας της διακινδύνευσης», που υποστηρίχθηκε κυρίως από τον Γερμανό κοινωνιολόγο Ulrich Beck (1986/1992: 19-50), υποστηρίζεται πως η ρευστότητα των μετανεωτερικών κοινωνιών επηρεάζει και τις εσωτερικές ισορροπίες των σύγχρονων ανθρώπων. Συγκεκριμένα, ο Beck υποστηρίζει πως, ήδη από την εποχή της εκβιομηχάνισης και έπειτα, η σύγχρονη ζωή διακατέχεται από μια πληθώρα εξωγενών κινδύνων, οι οποίοι αφορούν ένα μεγάλο εύρος που μπορεί να εκτείνεται από την άνιση κατανομή του πλούτου, την παχυσαρκία, ακόμα και τους κινδύνους που επιφέρει η ατμοσφαιρική ρύπανση και η χρήση πυρηνικής ενέργειας (Lupton, 2012β). Η Άννα Λυδάκη (2016: 113-116) μάλιστα, επικαλούμενη το έργο του Zygmunt Bauman, αναφέρεται στους «ρευστούς καιρούς» και όπως γράφει: «...ρευστός είναι αυτός που ρέει, που αλλάζει διαρκώς σχήμα, αυτός που δεν έχει σταθερή μορφή αλλά χαρακτηρίζεται από αστάθεια». Αυτή η διαρκής κίνηση μπορεί συχνά να συνεπάγεται ανάδυση απροόπτων, αβεβαιότητα, αστάθεια, ρίσκο και κίνδυνο, θα προσθέταμε. Ιδιαίτερα στις σημερινές κοινωνίες των ψηφιακών τεχνολογιών, η γκάμα των κινδύνων δείχνει μάλιστα να εμπλουτίζεται ακόμα περισσότερο, λόγω της συχνά ανεπαρκούς προστασίας των προσωπικών ψηφιακών δεδομένων και των επικείμενων κινδύνων καταπάτησης της ιδιωτικής σφαίρας.

Η ποικιλία των κινδύνων και η αβεβαιότητα που σήμερα καλούνται να αντιμετωπίσουν οι άνθρωποι, δείχνει να τους προξενεί ένα αίσθημα δυσπιστίας απέναντι στους κοινωνικούς θεσμούς. Επομένως, ένα καίριο ζήτημα της ύστερης νεωτερικής περιόδου φαίνεται να είναι η διασφάλιση της ασφάλειας (Ritzer, 2008/2012: 578). Έτσι, το βάρος των επιλογών φαίνεται πλέον να επωμίζεται το ίδιο το υποκείμενο. Συνεπώς, κάθε επιλογή που καλείται σήμερα να πάρει ο σύγχρονος άνθρωπος αποτελεί για εκείνον μια σύνθετη και επίφοβη διαδικασία. Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη τη θεωρία περί του κατακερματισμένου υποκειμένου, αλλά και της

κοινωνίας της διακινδύνευσης, η αναστοχαστικότητα φαίνεται να ανάγεται πλέον σε υψηλή αξία εντός των σύγχρονων κοινωνιών, καθώς εμφανίζεται ως αρωγός στην προσπάθεια των ανθρώπων να διαχειριστούν τη σαρωτική πραγματικότητα (Ritzer, 2008/2012: 577).

Σε μια κοινωνία λοιπόν όπου το υποκείμενο θεωρείται κατακερματισμένο και όπου οι κίνδυνοι είναι πανταχού παρόντες, η Lupton (2012α: 3-4) αναφέρει πως οι πρακτικές αυτοκαταγραφής δείχνουν να μπορούν να προσφέρουν μια ψευδαίσθηση ελέγχου, η οποία, κατά τα λεγόμενά της, φαίνεται να είναι πια απαραίτητη στους ανθρώπους. Επομένως, οι ψηφιακές τεχνολογίες αυτοκαταγραφής τείνουν να καταπραΰνουν στους χρήστες το αίσθημα της αβεβαιότητας που διακατέχει τους σύγχρονους ανθρώπους, καθώς ο κάθε ένας φαίνεται να αποκτά τη δυνατότητα να διαχειριστεί ενσυνείδητα τον εαυτό, το σώμα, αλλά και την καθημερινότητά του (Lupton 2012β, Lupton 2012α: 3-4). Συνεπώς, υπό τη συγκεκριμένη οπτική, οι τεχνολογίες του ποσοτικοποιημένου εαυτού παρέχουν στον χρήστη τη δυνατότητα για τη δημιουργία ενός αφηγήματος για τη ζωή του, σύμφωνα με το οποίο ο ίδιος κατορθώνει την αυτοδιαχείρισή του. Το αφήγημα αυτό αναφέρεται στην απόκτηση μιας αίσθησης ελέγχου, η οποία εξυπηρετεί στην ομαλότερη διαβίωση του τελευταίου μέσα στις σύγχρονες συνθήκες ζωής, καθώς δείχνει να καλύπτει ένα βαθύ σύγχρονο συναίσθημα· εκείνο της αβεβαιότητας (Lupton, 2014: 79-80).

2.2 Καινοφανείς ιδιότητες και μορφές του εαυτού μέσω της ψηφιοποίησης

Η έλευση των ψηφιακών τεχνολογιών αυτοκαταγραφής μοιάζει να οδηγεί σε μια μεταστροφή της αντίληψης του εαυτού. Μέσα από τις εν λόγω σύγχρονες τεχνολογίες ο εαυτός φαίνεται να αποκτά νέες ερμηνείες, νέα περιεχόμενα, νέους μηχανισμούς, αλλά και νέες ικανότητες. Ποιες είναι όμως οι συνέχειες και ποιες οι ασυνέχειες που εντοπίζονται στην περίπτωση του ψηφιακού εαυτού σε σχέση με τις συμβατικές διαδικασίες οικοδόμησης του εαυτού;

Η μεγαλύτερη αλλαγή, η οποία δείχνει να συντελείται στις σύγχρονες μορφές κοινωνιών αναφορικά με τον εαυτό, είναι πως εκείνος πλέον διαμορφώνεται μέσα από τις διαδικασίες της ψηφιακής αυτοκαταγραφής και έτσι, ψηφιοποιείται. Στις μέρες μας λοιπόν ο εαυτός σε μεγάλο βαθμό αντιμετωπίζεται ως ένα μόρφωμα, το οποίο μπορεί να προσεγγιστεί, να αποτυπωθεί και να διερευνηθεί με τη συνδρομή των ψηφιακών

τεχνολογιών ποσοτικοποίησης του εαυτού. Η δυνατότητα που προσφέρουν αυτές οι τεχνολογίες για παρακολούθηση και υπολογισμό των περισσότερων πτυχών του εαυτού και της καθημερινότητας, δείχνει να δημιουργεί ορισμένες νέες συνθήκες αντίληψης και αντιμετώπισής του, μέσα από τις οποίες ο εαυτός αποκτά μια αίσθηση συνεκτικότητας και πλέον καθίσταται μετρήσιμος, υπολογίσιμος, κατανοητός και διαχειρίσιμος.

Για την ακρίβεια, οι συσκευές και οι εφαρμογές ψηφιακής αυτοκαταγραφής, παρουσιάζουν τα δεδομένα του χρήστη τους μέσα από εικόνες και γραφήματα, επιχειρώντας έτσι μια ολιστική απεικόνιση και σκιαγράφηση του εαυτού. Αυτή η συνθήκη φαίνεται να θέτει τον χρήστη σε μια θέση «ισχύος», μέσα από την οποία ο ίδιος μπορεί να παρακολουθεί τους επιθυμητούς παράγοντες, να βλέπει τα δεδομένα του, να τα ερμηνεύει και έπειτα να επιλέγει τον κατάλληλο τρόπο ανταπόκρισης για τη μελλοντική βελτίωση των αποτελεσμάτων και των επιδόσεών του.

Με αυτόν τον τρόπο, ο εαυτός φαίνεται να απεκδύεται την έως τώρα άυλη και ποιοτική φύση του και να γίνεται πλέον ποσοτικοποιήσιμος, ορατός, απτός και ερμηνεύσιμος. Ο Mark McClusky (2009) μάλιστα αναφέρει την φράση «είσαι τα δεδομένα σου»,⁴ εννοώντας πως, σε κάποιον βαθμό, τα ψηφιακά δεδομένα λαμβάνουν την ιδιότητα ενός καθρέπτη, ο οποίος βοηθά το άτομο να «δει» καθαρότερα τον εαυτό του· έναν εαυτό που μέχρι πρότινος έμοιαζε απρόσιτος και ακατανόητος. Επομένως, μέσα από τη συστηματική αυτοκαταγραφή δημιουργείται ένας αναστοχαστικός εαυτός, ο οποίος καθίσταται αναγνώσιμος και προσβάσιμος. Έτσι, ο ψηφιακός εαυτός μετατρέπεται σε αντικείμενο μελέτης· γίνεται διάφανος και συνεπώς, διαχειρίσιμος. Εφόσον λοιπόν ο σύγχρονος άνθρωπος μπορεί πια να δει τον εαυτό του να απεικονίζεται μέσα από τις μετρήσεις του, καθίσταται σε κάποιον βαθμό ικανός, να τον διαχειρίζεται κατά βούληση. Εντός αυτών των πλαισίων λοιπόν, ο εαυτός και η συνείδηση δείχνουν να παίρνουν μορφή και να οπτικοποιούνται.

Στη συνέχεια πρόκειται να διερευνηθούν αναλυτικά τα νέα περιεχόμενα, οι μηχανισμοί και οι ικανότητες που αποκτά ο σύγχρονος άνθρωπος μέσω της ψηφιακής ποσοτικοποίησης του εαυτού του.

⁴ Δική μου μετάφραση.

2.2.1 Το σώμα και ο άνθρωπος-μηχανή.

Ένα ερώτημα που ανακύπτει στο σημείο αυτό είναι το εξής: Τι συμβαίνει με το σώμα; Τι αλλαγές υφίσταται μέσα από τη στενή συνύπαρξή του με την τεχνολογία; Ποιος ο ρόλος του σώματος λοιπόν για τον ποσοτικοποιημένο εαυτό;

Στο παρελθόν, το σώμα αντιμετωπιζόταν ως μια αμιγώς βιολογική και υλική οντότητα, δίχως περαιτέρω διαστάσεις και έτσι δεν θεωρούνταν κάτι το οποίο έχρηζε διερεύνησης. Σύμφωνα με τον Samuel McNerney (2011), από τη δεκαετία του 1970 το σώμα άρχισε να αποτελεί αντικείμενο κοινωνιολογικής ανάλυσης και να μελετάται, καθώς ξεκίνησε σταδιακά να θεωρείται ένα μόρφωμα εμποτισμένο με νοήματα και αξίες. Έκτοτε, η μελέτη του σώματος, αν και σύντομη ιστορικά, φαίνεται να έχει αποτελέσει ένα σημείο-σταθμό και για τις κοινωνικές επιστήμες.

Από τη δεκαετία του 1980 εμφανίζεται μια έντονη τάση να προσπεραστούν οι κλασικοί τρόποι θέασης του σώματος, συνοδευόμενη από μια ευρύτερη στροφή του τρόπου σκέψης που επιζητούσε την υπέρβαση των μονοδιάστατων οπτικών της καρτεσιανής δυϊστικής αντίληψης, η οποία πρόκειται να διερευνηθεί παρακάτω. Αυτή η στροφή του τρόπου σκέψης, αντανακλάται κυρίως στην αντίληψη του σώματος ως μιας «ατελούς βιοκοινωνικής οντότητας», όπως τη χαρακτηρίζει η Δήμητρα Μακρυνιώτη (1963/2001: 31-32). Ως μια οντότητα δηλαδή, η οποία ναι μεν διαθέτει ορισμένα βιολογικά χαρακτηριστικά και προδιαθέσεις, αλλά που στο υπόλοιπο εύρος της διαμορφώνεται και να αναδιαμορφώνεται, αφ' ενός μέσα από τους εκάστοτε όρους και τα παραδείγματα της κοινωνικής συνύπαρξης και αλληλεπίδρασης και αφ' ετέρου, αυτοβούλως, μέσα από μια ποικιλία επιλογών, όπως για παράδειγμα η φροντίδα για την υγεία και τη σωστή διατροφή, ή ακόμα και σύγχρονες πρακτικές, όπως είναι οι αισθητικές παρεμβάσεις, οι πλαστικές εγχειρήσεις, οι εξωσωματικές γονιμοποιήσεις κ.ο.κ. (Μακρυνιώτη, 1963/2001: 31-36). Επομένως, στο σημείο αυτό διαφαίνεται η ιδιαίτερη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ σώματος και τεχνολογίας στις σύγχρονες κοινωνίες, μέσα στα πλαίσια των οποίων γίνονται εφικτές οι σωματικές παρεμβάσεις που προαναφέρθηκαν.

Επίσης, από τη δεκαετία του 1980 φαίνεται να λαμβάνει σημαντικό έδαφος η έννοια της «σωματοποίησης» (*embodiment*), η οποία αφορά πρωτίστως την αντίληψη του σώματος ως σημαντική πηγή γνώσης, καθώς και ως αναπόσπαστο κομμάτι της ανθρώπινης ταυτότητας (Μακρυνιώτη, 1963/2001: 31-32). Ήτοι, το σώμα, μέσω των βιολογικών αισθήσεών του, αναγνωρίστηκε πως είναι ικανό να διοχετεύει μηνύματα

προς το άτομο, αλλά και προς το περιβάλλον εντός του οποίου ζει και να λαμβάνει έτσι έναν συγκροτητικό ρόλο απέναντι στη διαμόρφωση του υποκειμένου και της ταυτότητάς του. Στη συγκεκριμένη σκέψη φαίνεται πως ο νους δεν διαχωρίζεται από το σώμα ή ορθότερα, γίνεται φανερή μια διαλεκτική γνωσιακή σχέση ανάμεσά τους, κάνοντας έτσι αισθητή την αρχή της κατάρριψης ενός από τους κυριότερους καρτεσιανούς δυϊσμούς, που αφορά τη σαφή διάκριση μεταξύ σώματος και πνεύματος (McNerney, 2011). Όπως αναφέρει και ο Αντώνης Παπαρίζος (2014: 692-694), ο άνθρωπος αποτελεί το μοναδικό όν, το οποίο τείνει να αντιλαμβάνεται το σώμα του ως κάτι ξέχωρο από την ολότητά του. Φαίνεται πως αντιμετωπίζει το σώμα του ως κάτι διαφορετικό από τη νόηση και το πνεύμα του, ως κάτι το οποίο μπορεί να το διαχειριστεί (Παπαρίζος, 2014: 692-694). Παρ' όλα αυτά, η κλίση προς την έννοια της «σωματοποίησης» δείχνει να θέτει τα θεμέλια για την προσπέλαση αυτών των τάσεων και για τη διάνοιξη ενός νέου τρόπου σκέψης, όπου το σώμα θα αντιμετωπίζεται ως απαραίτητο συστατικό στοιχείο της ολότητας του εκάστοτε ανθρώπου, το οποίο μάλιστα συμμετέχει δραστικά στις διανοητικές και αισθαντικές διαδικασίες του.

Επομένως, θα λέγαμε πως οι τεχνολογίες που βοηθούν στη διαδικασία του αναστοχασμού και της παρέμβασης επάνω στο σώμα, όπως οι ψηφιακές τεχνολογίες αυτοκαταγραφής, τείνουν να βοηθούν στη συνειδητή αναδιαμόρφωση του σώματος και των πληροφοριών που αυτό φέρει. Σύμφωνα με τον Anthony Giddens (1991: 103), εντός των σύγχρονων κοινωνιών «γινόμαστε υπεύθυνοι για τον σχεδιασμό των σωμάτων μας».⁵ Έτσι, στα πλαίσια της ύστερης νεωτερικότητας φαίνεται πως τόσο ο εαυτός όσο και το σώμα δομούνται και αναδομούνται μέσα από την ικανότητα του αναστοχασμού και πως οι τεχνολογίες ποσοτικοποίησης του εαυτού δείχνουν να εξελίσσονται σε ένα από τα κυριότερα μέσα επίτευξης αυτής της διαδικασίας. Επομένως, με τον τρόπο αυτόν δείχνει να δημιουργείται μια στενή και σωματοποιημένη σχέση μεταξύ ανθρώπου και τεχνολογίας (Ajana, 2018: 48), η οποία σηματοδοτεί την κατάρριψη ενός ακόμα παραδοσιακού δυϊσμού ανάμεσα στο φυσικό/ανθρώπινο και στο τεχνητό.

Όπως προαναφέρθηκε, στις μέρες μας οι ψηφιακές τεχνολογίες βρίσκουν θέση επάνω ή ακόμα και μέσα στο ανθρώπινο σώμα. Έτσι, σύμφωνα με τη Lupton (2016: 107), οι τεχνολογίες αυτοκαταγραφής μπορούν να παρομοιαστούν με επεκτάσεις του ίδιου του ανθρώπινου σώματος και των δυνατοτήτων του. Η τεχνολογική ανάπτυξη

⁵ Δική μου μετάφραση.

οδηγεί στον μετασχηματισμό των ψηφιακών συσκευών αυτοκαταγραφής, οι οποίες γίνονται όλο και μικρότερες και με τον τρόπο αυτόν, τα όρια ανάμεσα στο σώμα και στη συσκευή φαίνονται να θολώνουν, ενώ οι χρήστες αρχίζουν να συνενώνονται με τις τεχνολογίες (Lupton 2016: 109, Ajana 2018: 59).

Εν τω μεταξύ, στον χώρο της φιλοσοφίας της τεχνολογίας εγείρονται υποθέσεις και θεωρίες, οι οποίες υποστηρίζουν πως στις σύγχρονες ψηφιακές κοινωνίες τα σώματα αποϋλοποιούνται. Οι σύγχρονες τεχνολογίες έχουν τη δυνατότητα να μετατρέπουν το σώμα σε πληροφορία. Με τις σύγχρονες πρακτικές ψηφιακής αυτοκαταγραφής η γονιμότητα για παράδειγμα μπορεί και μεταφράζεται σε αριθμούς και ποσοστά, όπως συμβαίνει και με τα επίπεδα του ζαχάρου στο αίμα.

Με τον τρόπο αυτόν λοιπόν, τα σύγχρονα σώματα φαίνεται να μετατρέπονται σε πληροφορίες και να έρχονται σε στενή επικοινωνία με τις ίδιες τις ψηφιακές τεχνολογίες τις οποίες φέρουν, διαμορφώνοντας έτσι μια άρρηκτη σχέση αποτελούμενη από μια συνεχόμενη ανταλλαγή πληροφοριών (Lupton 2016: 70, Ajana 2018: 59, Featherstone & Burrows 1995: 1-12). Σύμφωνα με την Ajana (2018: 7) στις μέρες μας τα σώματα μετατρέπονται σε «ροές πληροφοριών» και «επικοινωνιακά μοτίβα»⁶ και όπως αναφέρουν και οι Mike Featherstone και Roger Burrows (1995: 2) το ίδιο συμβαίνει και με το περιβάλλον. Με τη βοήθεια δηλαδή των ψηφιακών τεχνολογιών, που ολοένα και περισσότερο αυξάνεται η χρήση τους στην καθημερινή ζωή, γίνεται δυνατή η δημιουργία ενός κοινού επικοινωνιακού πλαισίου ανάμεσα στο σώμα, τη συσκευή και το περιβάλλον, το οποίο αποτελείται από πληροφορίες και δεδομένα.

Οι Featherstone και Burrows (1995: 1-12) υποστηρίζουν επίσης πως μέσα από τη σχέση αυτή αρχίζουν και γίνονται δυνατές πιο ευέλικτες μορφές ύπαρξης, οι οποίες μπορούν να ξεπερνούν τα σαρκικά όρια. Παραθέτοντας ένα απλό παράδειγμα, αυτό μπορεί να συμβαίνει στην περίπτωση επικοινωνίας με τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Στο παράδειγμα αυτό, η επικοινωνία μοιάζει να ξεπερνά παράγοντες όπως ο χρόνος, ο χώρος, αλλά και η σωματοποιημένη παρουσία. Αναφερόμενοι ξανά λοιπόν στον καρτεσιανό τρόπο σκέψης και αντίληψης, μέσα από όσα παρατέθηκαν παρατηρείται η προσπέλαση κάποιων ακόμα παραδοσιακών δυϊσμών, όπως εκείνων ανάμεσα στο εσωτερικό και το εξωτερικό, στο σώμα και το περιβάλλον, καθώς επίσης και στο υλικό και το άυλο.

⁶ Δική μου μετάφραση.

Μάλιστα, μια σημαντική εξέλιξη των ημερών που δείχνει να φέρνει στη ζωή την ανωτέρω ανάλυση σχετικά με τις νέες μορφές αποσωματοποιημένης ύπαρξης, αλλά και τις θεωρίες περί ψηφιοποίησης του εαυτού, είναι η ανακοίνωση του Mark Zuckerberg, γνωστού για τη δημιουργία της πλατφόρμας κοινωνικής δικτύωσης του “Facebook”, σχετικά με το όραμά του για τη δημιουργία ενός παράλληλου ψηφιακού σύμπαντος με την ονομασία «μετασύμπαν» (*metaverse*) (Meta, 2021). Ο Zuckerberg μάλιστα προέβη ήδη στη μετονομασία των εταιρειών του σε “meta”, επιδιώκοντας την κατοχύρωση των πνευματικών δικαιωμάτων της εν λόγω ιδέας. Το «μετασύμπαν» πρόκειται να χρησιμοποιεί τεχνολογίες εικονικής και επαυξημένης πραγματικότητας (*Virtual Reality [V.R.] & Augmented Reality [A.R.]*), οι οποίες θα χρησιμοποιούνται ως διαμεσολαβητές για τη μεταφορά αυτής της ψηφιακής εμπειρίας στους ίδιους τους χρήστες (Το ΒΗΜΑ team, 2021).

Συγκεκριμένα, ο χρήστης θα μπορεί να δημιουργεί το προσωπικό του άβαταρ⁷ και να εισέρχεται μέσα σε έναν τρισδιάστατο κόσμο, μέσα από τον οποίο θα μπορεί να εργάζεται, να συμμετέχει σε επαγγελματικές συναντήσεις, να συναντιέται με τους φίλους ή τους συνεργάτες του, να γυμνάζεται κ.ο.κ., επιτρέποντάς του να βιώνει με πολύ μεγαλύτερη αμεσότητα τις καταστάσεις σε σχέση με τις παλιότερες τεχνολογίες, όπου ο χρήστης χρειάζεται να στέκεται πίσω από μια οθόνη κοιτώντας σε μία κάμερα (Ελεύθερος Τύπος, 2021). Ο χρήστης πρόκειται να φοράει στο κεφάλι του μια συσκευή V.R./A.R. και να εισέρχεται στα πλαίσια ενός καινούριου κόσμου. Οι τεχνολογίες αυτές προβλέπεται να γίνουν διαθέσιμες σε πρωταρχική μορφή ήδη από τις αρχές του 2022 και να έχουν τελειοποιηθεί μέσα στα επόμενα τριάντα χρόνια, ενώ ένα ακόμη πιο μακροπρόθεσμο όραμα, θέλει τη δημιουργία πολλών ταυτόχρονων «μετασυμπάντων», που θα λαμβάνουν μια παρόμοια μορφή όπως εκείνη των διαφορετικών καρτελών (*tabs*) που χρησιμοποιούμε όταν περιηγούμαστε στο διαδίκτυο στον υπολογιστή μας (Το ΒΗΜΑ team, 2021). Ήδη λοιπόν στα πλαίσια της επικαιρότητας δείχνουν να σημειώνονται πρόοδοι, οι οποίες υπόσχονται την υλοποίηση νέων τρόπων ύπαρξης και δράσης. Έτσι, οι συζητήσεις σχετικά με τη μη-αναγκαιότητα της σωματικής/υλικής υπόστασης μέσα από την ψηφιοποίηση του σώματος, φαίνεται να αποτελεί μια πραγματικότητα, η οποία βρίσκεται ήδη υπό διαμόρφωση. Επομένως, οι νέες αυτές

⁷ Με τον όρο «άβαταρ» εννοούμε την ψηφιακή απεικόνιση ενός υποκειμένου. Στην περίπτωση του “metaverse”, ο χρήστης θα μπορεί να δημιουργεί ένα ψηφιακό «αντίγραφο» του εαυτού του, επιλέγοντας το χρώμα των μαλλιών, των ματιών κ.ο.κ., έτσι ώστε να επιτυγχάνει μια πιστή αναπαράσταση του εαυτού του.

συνθήκες δείχνουν πως πρόκειται να επαληθεύσουν και στην πράξη την υποχώρηση των παραδοσιακών καρτεσιανών συνόρων ανάμεσα στον φυσικό και τον τεχνητό/ψηφιακό κόσμο, καθώς οι παραπάνω πρόοδοι φαίνεται να οδεύουν προς έναν υβριδικό κόσμο, με ρευστά όρια ανάμεσα στη σωματοποιημένη και την αποσωματοποιημένη παρουσία· ανάμεσα στην ψηφιακή και τη βιολογική ύπαρξη.

Σε ένα επόμενο επίπεδο, αυτή η βαθιά σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στον άνθρωπο και τις ψηφιακές τεχνολογίες, μας παραπέμπει στη θεώρηση της Donna Haraway (1991), η οποία βρίσκει σημαντική εφαρμογή στα υπό συζήτηση θέματα. Η θεωρία της Haraway έχει άμεση σχέση με την ιδέα του «μετα-ανθρώπου» (*post-human*), η οποία υποστηρίζει πως «τα ανθρώπινα σώματα και οι εαυτοί μπορούν πλέον να βιώνονται και να παράγονται ως πληροφορικά συστήματα» (Lupton, 2014: 79-80).⁸ Αυτό συμβαίνει λόγω της ευρείας παρείσφρησης της τεχνολογίας όχι μόνο στην καθημερινή ζωή, αλλά και επάνω στο ανθρώπινο σώμα. Ο μετα-άνθρωπος λοιπόν αποτελεί μια νέα, εξελιγμένη εκδοχή ανθρώπου, ο οποίος συνυπάρχει και σε έναν σημαντικό βαθμό, συναπαρτίζεται και ο ίδιος από την τεχνολογία.

Στο πλαίσιο αυτό, οι άνθρωποι γίνονται αδιαχώριστοι με την τεχνολογία, η οποία μετατρέπεται σε επέκταση των λειτουργικών, αντιληπτικών και αισθαντικών δυνατοτήτων τους. Η θεωρία της Haraway (1991: 149-182) αναφέρεται συγκεκριμένα στα «κυβόργια» (*cyborgs*), τα οποία αποτελούν αυτοδιοικούμενα υβριδικά συστήματα ανθρώπων και μηχανών. Στην περίπτωση των *cyborgs*, η τεχνολογία μπορεί να λαμβάνει ενισχυτικό ρόλο ή ακόμα και να αντικαθιστά τις ανθρώπινες λειτουργίες και ικανότητες (Featherstone & Burrows, 1995: 3). Μέσα από αυτό το σκεπτικό η Haraway (1991) αποδίδει τη σύζευξη ανάμεσα στο υποκείμενο, το σώμα και το εξωτερικό του περιβάλλον, ακολουθώντας το πνεύμα της υπέρβασης των παραδοσιακών δυϊσμών.

Το συγγραφικό έργο της Haraway λοιπόν αφορά σε μεγάλο βαθμό τη διαπίστωση ότι οι δυϊσμοί του παρελθόντος στις μέρες μας υπονομεύονται. Υποστηρίζει, πως θα ήταν δόκιμο αυτοί οι δυϊσμοί να αναλύονται και να αντιμετωπίζονται μέσα στη ρευστότητά τους. Επομένως, υπό το συγκεκριμένο πρίσμα οι άνθρωποι χρειάζεται πλέον να πάψουν να αντιμετωπίζουν τα πράγματα ως συμπαγή, καθορισμένα, αυθύπαρκτα και ανεξάρτητα (Haraway, 1991: 149-182). Η ρευστότητα την οποία η Haraway προτείνει, αφορά τη ρευστότητα στην αντίληψη του

⁸ Δική μου μετάφραση.

περιβάλλοντος, του ανθρώπου, της τεχνολογίας, του σώματος, καθώς και της έμφυλης ταυτότητας.

Στη σημερινή εποχή λοιπόν που οι ψηφιακές τεχνολογίες ακμάζουν, είναι πιθανό να μην μιλάμε απλά για την ψηφιοποίηση του εαυτού, αλλά ακόμα και της ίδιας της ανθρώπινης υλικής υπόστασης, μέσα από την αναγωγή της σε αριθμητικές πληροφορίες. Εν συνόλω, φαίνεται πως παραδοσιακά επικρατούντες δυϊσμοί, όπως βιολογικό-κοινωνικό, νους-σώμα, φυσικό-τεχνητό, άνθρωπος-τεχνολογία, σώμα-συσκευή, εσωτερικό-εξωτερικό, υλικό-άυλο κ.λ.π., φαίνεται να αρχίζουν να χάνουν τη σημασία τους. Συνεπώς, πράγματα τα οποία στο παρελθόν θεωρούνταν διακριτά, σήμερα συχνά καθίστανται αδιαχώριστα. Οι αντιθέσεις, με άλλα λόγια, μοιάζουν να χάνουν τα σαφή όρια διάκρισής τους και να μετατρέπονται σε δυναμικές συνθέσεις.

2.2.2 Ο «εξωστρεφής» εαυτός.

Κατά τη νεωτερικότητα, μέσα από τα συγγραφικά έργα μεγάλων διανοητών, όπως ο George Herbert Mead και ο Charles Horton Cooley, διαφαίνεται η τάση αντίληψης του εαυτού ως μια κοινωνική διαδικασία (αναφέρεται στο Hall, 1992/2003: 401-406). Σύμφωνα με τον Mead (αναφέρεται στο Ritzer, 2008/2012: 300-322) ο εαυτός δεν αποτελεί μια ουσία με εγγενή χαρακτηριστικά, όπως υποστήριζε η καρτεσιανή λογική, αλλά διαμορφώνεται μέσα από την αλληλεπίδρασή του με τους «άλλους» εντός των πλαισίων και των όρων της κοινωνικής συνύπαρξης. Επομένως, σύμφωνα με αυτή την οπτική η κοινωνική αλληλεπίδραση αποτελεί σημαντική συνθήκη για τη συγκρότηση του εαυτού. Εάν λοιπόν θεωρηθεί αποδεκτό πως η έννοια ενός συνεκτικού εαυτού δεν υφίσταται και εάν η διαμόρφωση του εαυτού εξαρτάται σε τόσο μεγάλο βαθμό από τους «άλλους», τότε με ποιον τρόπο συμβάλλει η ψηφιακή ποσοτικοποίηση του εαυτού στην περαιτέρω μεταστροφή της αντίληψης απέναντι στον τρόπο συγκρότησης του εαυτού;

Σε αυτό το σημείο διερευνάται η θεωρία «δρώντος-δικτύου» (*actor-network theory*) του Γάλλου φιλοσόφου, κοινωνιολόγου και ανθρωπολόγου Bruno Latour, έτσι όπως αυτή υιοθετείται για την προσέγγιση του φαινομένου του ποσοτικοποιημένου εαυτού. Η συγκεκριμένη θεωρία υποστηρίζεται ιδιαίτερα από τους Wendy Nelson Espeland και Mitchell L. Stevens (2008: 401-436), καθώς και από τη Lupton (2016:

58-67), σε μια προσπάθεια αναβίωσης και σύνδεσής της με τις σύγχρονες πρακτικές της ψηφιακής αυτοκαταγραφής.

Η αρχική θεωρία του Latour υποστηρίζει πως η καθημερινή πραγματικότητα διαμορφώνεται βάσει της δυναμικής δράσης διαφόρων παραγόντων/δρώντων, οι οποίοι δημιουργούν δίκτυα (*networks*) και αλληλοσυνδέσεις μεταξύ τους (Γεωργοπούλου, 2007: 155-164). Σύμφωνα με την θεωρία αυτή, οι δρώντες μπορεί να είναι τόσο ανθρώπινοι όσο και μη-ανθρώπινοι. Η έννοια του εαυτού όμως τείνει να παραπέμπει σε μια ατομικότητα στο πρώτο άκουσμά της· σε κάτι το ιδιωτικό και το μοναδικό. Επομένως, πώς γίνεται να μιλάμε για εαυτό όταν, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη προσέγγιση, είναι αποδεκτό πως τα πάντα είναι ρευστά και συνδεδεμένα; Είναι δυνατόν ο εαυτός, μια έννοια κατά τα άλλα τόσο ιδιωτική, να αποβάλλει τα αυστηρά όριά του και να αποκτά νέα περιεχόμενα μέσα στις νέες ψηφιοποιημένες συνθήκες διαβίωσης;

Η ψηφιοποίηση του εαυτού επιφέρει την επέκταση των συνθηκών ρευστότητας και των δικτύων συσχέτισης των ανθρώπων με τους υπόλοιπους ανθρώπινους και μη ανθρώπινους παράγοντες. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, η αντίληψη επί του εαυτού αλλάζει και πλέον ο εαυτός τείνει να κατανοείται ως ένα ανοιχτό σύστημα/δίκτυο, το οποίο λαμβάνει και διοχετεύει πληροφορίες από και προς το περιβάλλον, δομώντας και αναδομώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον εαυτό του. Σύμφωνα με αυτόν τον τρόπο σκέψης, ο εαυτός αποϊδιωτικοποιείται· παύει δηλαδή να κατανοείται ως κάτι το αυθύπαρκτο, το ιδιωτικό ή το αυτοδημιούργητο. Έτσι, ο εαυτός θεωρείται πως λαμβάνει μια νέα μορφή και γίνεται «δικτυωμένος» ή «εξωστρεφής», ακριβώς διότι τα όρια της διαμόρφωσής του δείχνουν πια να επεκτείνονται και ξεπερνούν τα σαρκικά και τα ατομικά πλαίσια. Έτσι, ο εαυτός αποτυπώνεται μέσα από τη σχεσιακότητα που διαμορφώνει με τους άλλους παράγοντες/δρώντες. Σύμφωνα μάλιστα με τους Espeland και Stevens (2008: 421-422) στις μέρες μας οι άνθρωποι συνυπάρχουν και αλληλοδιαμορφώνονται μαζί με τις ίδιες τις ψηφιακές τεχνολογίες τις οποίες χρησιμοποιούν. Αν επομένως δεχτούμε πως οι ψηφιακές τεχνολογίες δρουν μετασχηματιστικά επάνω στον εαυτό, τότε θα καταλήγαμε στο συμπέρασμα πως αυτές δεν αποτελούν ουδέτερα μέσα.

Ένας από τους τρόπους με τους οποίους διαμορφώνεται ο εξωστρεφής εαυτός, είναι μέσα από την επιρροή που δέχεται από τους μη-ανθρώπινους δρώντες, δηλαδή μέσα από τη συμβίωσή και τη συσχέτισή του με τις ίδιες τις τεχνολογίες αυτοκαταγραφής. Με άλλα λόγια, υιοθετώντας μια μεταφαινομενολογική ματιά

απέναντι στην τεχνολογία, μπορεί να υποστηριχθεί πως ανάμεσα στους χρήστες και τις τεχνολογίες δημιουργείται μια «ερμηνευτική σχέση», όπως υποστήριξε και ο Don Ihde (αναφέρεται στο Verbeek, 2006: 364-366). Όπως προαναφέρθηκε, αυτό συμβαίνει διότι οι τεχνολογίες φαίνεται όχι απλά να έρχονται σε στενή σχέση με τους χρήστες τους, αλλά και να σωματοποιούνται (*embody*) από αυτούς, δίνοντάς τους έτσι το έναυσμα για τη διαμόρφωση μιας συγκεκριμένης αντίληψης και θέασης και βίωσης της πραγματικότητας, του εαυτού, αλλά και του σώματός τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο λοιπόν, η επαφή με τον εαυτό φαίνεται να διαμεσολαβείται από τις ψηφιακές τεχνολογίες αυτοκαταγραφής.

Ένας δεύτερος τρόπος διαμόρφωσης του εξωστρεφή εαυτού, είναι μέσα από την αλληλεπίδρασή του με τους ανθρώπινους δρώντες. Στην περίπτωση του ποσοτικοποιημένου εαυτού αυτό συμβαίνει μέσα από την επαφή με άλλους χρήστες ψηφιακών τεχνολογιών αυτοκαταγραφής. Η επαφή αυτή γίνεται δυνατή μέσω της δυνατότητας που παρέχεται από τις εν λόγω τεχνολογίες για διαμοιρασμό των ψηφιακών δεδομένων (*data sharing*) και συνδεσιμότητα (*connectivity*)/αλληλεπίδραση μεταξύ των χρηστών.

Έτσι, ενώ ο ποσοτικοποιημένος εαυτός μπορεί συχνά να θεωρείται μια αμιγώς ατομικιστική πρακτική, στην πραγματικότητα φαίνεται πως οι χρήστες των συγκεκριμένων τεχνολογιών συχνά ενδιαφέρονται να γίνουν μέλη μιας ευρύτερης κοινότητας χρηστών, η οποία είναι πρόθυμη να βοηθήσει, να μοιραστεί εμπειρίες και προσωπικά δεδομένα, καθώς αυτό δείχνει να προκαλεί μια αίσθηση συντροφικότητας στους συμμετέχοντες. Η συγκεκριμένη συνθήκη μπορεί επίσης να προσφέρει ένα μέτρο σύγκρισης των ατομικών δεδομένων με εκείνα των υπολοίπων χρηστών. Μέσα από το χαρακτηριστικό αυτό, συχνά υποστηρίζεται πως προκύπτει μια καλύτερη εκτίμηση της κατάστασης από την πλευρά των χρηστών, καθώς, μέσω του παραλληλισμού, συχνά υποστηρίζεται πως μπορούν να διεξαχθούν πιο εύστοχα συμπεράσματα και να ληφθούν καταλληλότερες αποφάσεις από τους αυτοκαταγραφόμενους.

Επάνω στο εν λόγω επιχείρημα όμως είναι σημαντικό να σημειωθεί πως ο μέσος όρος δεν αποτελεί πάντα ένα αντικειμενικό μέτρο σύγκρισης. Ο κάθε άνθρωπος είναι μοναδικός και συχνά μη συγκρίσιμος με τους υπολοίπους. Σίγουρα είναι χρήσιμα ορισμένα όρια, τα οποία σηματοδοτούν το ευρύτερο ιατρικό πλαίσιο του «φυσιολογικού» ή του «βλαβερού», αλλά δεν είναι δυνατόν να συγκριθεί για παράδειγμα ένας άνθρωπος με άσθμα με έναν άνθρωπο χωρίς άσθμα, ως προς το ποιο

είναι το φυσιολογικό επίπεδο του οξυγόνου τους σε κατάσταση υγείας και ηρεμίας. Με άλλα λόγια, για μια ασφαλέστερη παροχή πληροφοριών είναι σημαντική η βελτιστοποίηση των λειτουργιών εξατομίκευσης του περιεχομένου των εφαρμογών. Για να επιτευχθεί αυτό, εκτός από την περαιτέρω πρόοδο των τεχνολογιών, οι ίδιοι οι χρήστες θα πρέπει να μοιράζονται ακόμα περισσότερα προσωπικά δεδομένα, προκειμένου να σχηματίζεται ένα πληρέστερο προφίλ γι' αυτούς.

Συνεπώς, οι τεχνολογίες του ποσοτικοποιημένου εαυτού δείχνουν να προωθούν ένα περιβάλλον συνδεσιμότητας, το οποίο χαρακτηρίζεται από ρευστότητα ανάμεσα στα ψηφιακά δεδομένα και τους χρήστες. Ο διαμοιρασμός είναι κάτι το οποίο φαίνεται να ενθαρρύνεται προκειμένου να προσφερθεί η βέλτιστη εμπειρία, σύμφωνα με την οποία ο χρήστης θα βρίσκεται σε ένα περιβάλλον γεμάτο από επικοινωνία, υποκίνηση και άφθονες πληροφορίες, έτσι ώστε να δημιουργήσει ο ίδιος τα δικά του προσωπικά συστήματα επιλογών. Έτσι, στις σύγχρονες ψηφιακές κοινωνίες φαίνεται να παίρνει ζωή η μορφή του «εξωστρεφή»/«δικτυωμένου» εαυτού· του εαυτού δηλαδή που βρίσκεται σε διαλεκτική και διαμορφωτική επαφή και διαντίδραση, τόσο με τους υπόλοιπους χρήστες όσο και με το ίδιο το περιβάλλον στο οποίο ενυπάρχει.

2.2.3 Ο «διευρυμένος» εαυτός.

Ο Kelly, στον οποίο θα αναφερθούμε εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο, αποτελεί ένα σημαντικό πρόσωπο στη συζήτηση για τον ποσοτικοποιημένο εαυτό. Ο ίδιος έχει διατυπώσει μια θεωρία σχετικά με τη μορφή που λαμβάνει ο εαυτός εντός των σύγχρονων ψηφιακών κοινωνιών. Η θεωρία του Kelly δείχνει να δανείζεται τα βασικά χαρακτηριστικά της προηγούμενης προσέγγισης, που αναφέρεται σε ένα ευρύτερο περιβάλλον ρευστότητας και συνδεσιμότητας. Συγκεκριμένα, ο Kelly υποστηρίζει πως η κατάσταση που συζητήθηκε ανωτέρω, σχετικά με την έντονη συνδεσιμότητα μεταξύ των ανθρώπων, των τεχνολογιών και του περιβάλλοντος, αποτελεί ένα ενδιάμεσο στάδιο, που σταδιακά πρόκειται να οδηγήσει σε έναν «μελλοντικό εαυτό», τον οποίο ο ίδιος ονομάζει «διευρυμένο εαυτό»⁹ (αναφέρεται στο Swan, 2013: 95-96).

Η έννοια αυτής της «διεύρυνσης» είναι δυνατόν να εκληφθεί με δύο τρόπους. Για τον Kelly ο ένας από αυτούς τους τρόπους είναι λειτουργικός· αναφέρεται δηλαδή

⁹ Δική μου μετάφραση του όρου “extended self”.

στα τεχνολογικά μέσα, ως εργαλεία ενίσχυσης των ικανοτήτων του εαυτού. Οι ρόδες για παράδειγμα μπορούν να γίνουν αντιληπτές ως διεύρυνση των ανθρώπινων ποδιών και των δυνατοτήτων τους, όπως επίσης τα κιάλια χρησιμοποιούνται για την ενίσχυση του εύρους της ανθρώπινης οράσεως (Kelly, 2011β). Επίσης, οι υπολογιστές, όπως και οι τεχνολογίες αυτοκαταγραφής, μπορούν να εκληφθούν ως διεύρυνση του ανθρώπινου μυαλού και της αντιληπτικής ικανότητάς του (Kelly, 2011β).

Ο δεύτερος τρόπος με τον οποίο μπορεί να εκληφθεί η «διεύρυνση» του εαυτού είναι μεταφορικός. Ο Kelly αναφέρει πως οι δραστηριότητες αυτοκαταγραφής χαρακτηρίζονται από την ανταλλαγή ψηφιακών δεδομένων από και προς το περιβάλλον, διευρύνοντας έτσι τα προηγούμενα αυστηρά και σωματικά όρια του εαυτού. Όταν δηλαδή οι πληροφορίες για τον εαυτό εξωτερικεύονται προς το περιβάλλον, θα μπορούσε κανείς να πει πως και ο ίδιος ο εαυτός εξωτερικεύεται, ρέει και διευρύνεται. Ο Kelly θεωρεί πως στις μέρες μας εμείς παρακολουθούμε το εξωτερικό περιβάλλον, όπως ακριβώς το ίδιο το εξωτερικό περιβάλλον παρακολουθεί εμάς. Με αυτόν τον τρόπο, δημιουργείται μια συνθήκη ασταμάτητης ροής και ανταλλαγής πληροφοριών. Για παράδειγμα, η τοποθεσία του εκάστοτε υποκειμένου γίνεται ορατή «προς τα έξω», εγγράφεται δηλαδή στις ψηφιακές βάσεις δεδομένων και γίνεται προσβάσιμη από τρίτους, ενώ, σε κάποια άλλη περίπτωση, το άτομο δέχεται – «προς τα μέσα» – εξατομικευμένες διαφημίσεις από εμπορικές εταιρείες, λόγω των πληροφοριών που υπάρχουν διαθέσιμες για εκείνο στον χώρο των ψηφιακών πληροφοριών/δεδομένων (Swan, 2013: 93-96).

Επομένως, ο εαυτός δείχνει να δημιουργεί διαρκείς συνδέσεις με το εξωτερικό ψηφιακό περιβάλλον και το περιβάλλον να συνδέεται με τον εαυτό, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτόν μια άρρηκτη σχέση. Αναλυτικότερα, ο «διευρυμένος» εαυτός αποτελεί για τον Kelly ένα μόρφωμα, το οποίο πρόκειται να είναι χωρικά διευρυμένο και εμπλουτισμένο με νέες ικανότητες (Swan, 2013: 95-96). Μέσα από τη δικτύωση και την ενσωμάτωση του εαυτού με την τεχνολογία, ο Kelly πιστεύει πως ο εαυτός πρόκειται να αποδεσμευθεί από τα σαρκικά/βιολογικά του πλαίσια, καθώς και να αποκτήσει αυξημένες ικανότητες αυτοδιαχείρισης και επαυξημένες αισθήσεις. Γι' αυτόν τον λόγο, ο Kelly εισάγει τους όρους «εξωεαυτός»¹⁰ και «εξωαισθήσεις»¹¹ στην θεώρησή του.

¹⁰ Δική μου μετάφραση του όρου “exoself”.

¹¹ Δική μου μετάφραση του όρου “exosenses”.

Η επαφή του ανθρώπου με την τεχνολογία και ακόμα περισσότερο με τις πρακτικές αυτοκαταγραφής, δείχνει να του προσφέρει δυνατότητες και γνώσεις, τις οποίες δεν θα μπορούσε να κατέχει σε διαφορετική περίπτωση. Οι χτύποι της καρδιάς για παράδειγμα αποτελούν έναν παράγοντα για τον οποίο το άτομο θεωρείται ότι έχει συναίσθηση και ότι μπορεί να αντιληφθεί όταν κάτι ανησυχητικό συμβαίνει. Παρ' όλα αυτά, οι ψηφιακές τεχνολογίες έχουν τη δυνατότητα να οπτικοποιούν και να προσφέρουν συνεχή παρακολούθηση (*monitoring*) του κάθε υπό διερεύνηση παράγοντα, κάνοντας έτσι τη διαδικασία πιο εύληπτη για τον ίδιο τον χρήστη. Φαίνεται λοιπόν πως οι τεχνολογίες αυτοκαταγραφής μετατρέπονται κατά κάποιον τρόπο σε ένα αισθητήριο όργανο του ανθρώπου, το οποίο όμως λειτουργεί εκτός του φυσικού σώματός του, ενισχύοντας, έτσι, την αντιληπτική του ικανότητα. Επομένως, υιοθετώντας το συγκεκριμένο πρίσμα, ο Kelly αναφέρεται στην έννοια της διεύρυνσης και στη δημιουργία του «εξωεαυτού».

Αναλογιζόμενος επίσης την οπτική της σωματοποίησης, ο Kelly επεκτείνει τη σκέψη του, υποστηρίζοντας πως η στενή επαφή μεταξύ ανθρώπου και τεχνολογίας πρόκειται να οδηγήσει στην περαιτέρω ενσωμάτωση της τελευταίας στο ανθρώπινο σώμα, μετατρέποντάς τη σε συστατικό παράγοντα για την αυτοαντίληψη του ατόμου. Συγκεκριμένα, ο ίδιος θεωρεί πως η τεχνολογία πρόκειται να παρέχει μια σειρά «εξωαισθήσεων», οι οποίες πρόκειται να λειτουργούν επικουρικά με τις φυσικές αισθήσεις, επαυξάνοντας έτσι τη γνωστική, αντιληπτική και αισθαντική ικανότητα του εκάστοτε χρήστη των ψηφιακών τεχνολογιών αυτοκαταγραφής.

Σύμφωνα με τη Melanie Swan (2013: 95-96), οι εξωαισθήσεις εκτείνονται σε ένα εύρος που αφορούν από τις σύγχρονες πρακτικές αυτοκαταγραφής, έως και μελλοντικά τεχνουργήματα, που πρόκειται να μπορούν να παρέχουν δεδομένα για την πίεση της καρδιάς ή τα επίπεδα άγχους, μέσω αισθητικών ειδοποιήσεων, όπως είναι οι απτικές, οπτικές, οσφρυτικές, ακουστικές ή γευστικές αισθήσεις. Μάλιστα η ίδια αναφέρεται σε ορισμένα παραδείγματα εξωαισθήσεων που ήδη υπάρχουν, όπως συσκευές που ειδοποιούν μέσω της αφής για τον σωστό προσανατολισμό προς τον βορρά ή τον νότο ή φώτα LED που μεταφέρουν οπτικές ειδοποιήσεις αναβοσβήνοντας σύμφωνα με τους καρδιακούς παλμούς (Swan, 2013: 95-96).

Επομένως, σύμφωνα με την προσέγγιση του Kelly όλη αυτή η συνθήκη της έντονης σχεσιακότητας και αλληλεξάρτησης ανθρώπου-τεχνολογίας, καθώς και το εκτεταμένο σύστημα δικτύωσης και ανταλλαγής δεδομένων και πληροφοριών που ενισχύεται ακόμα περισσότερο στην ψηφιακή εποχή, φαίνεται να μετατρέπει τον

σύγχρονο άνθρωπο σε μια υβριδική οντότητα και πρόκειται να ανάγει το άτομο σε έναν «ανώτερης ποιότητας εαυτό» (*higher quality self*), όπως γράφει η Swan (2013: 93). Σε έναν εαυτό δηλαδή, ο οποίος πρόκειται να διαθέτει ξεχωριστές ικανότητες γνώσης, αναγνώρισης, αυτοδιαχείρισης, αυτοελέγχου και ανεξαρτησίας, λόγω της δυναμικής συνένωσής του τόσο με τις ίδιες τις ψηφιακές τεχνολογίες αυτοκαταγραφής και τους υπόλοιπους χρήστες όσο και με το ευρύτερο ψηφιακό περιβάλλον στο οποίο ενυπάρχει. Σύμφωνα με αυτή την οπτική, φαίνεται να ενισχύεται η θέση περί της ρευστότητας ανάμεσα στο δημόσιο και το ιδιωτικό. Έτσι, σύμφωνα με την προσέγγιση του Kelly τα όρια γίνονται δυσδιάκριτα πλέον ανάμεσα στο πού τελειώνουμε «εμείς» και το πού αρχίζουν «οι άλλοι»: ανάμεσα στο πού τελειώνει ο «εαυτός» και το πού αρχίζει το «εξωτερικό περιβάλλον».

2.2.4 Ο «επιχειρησιακός» εαυτός.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η οπτική του φιλοσόφου Han για τον σύγχρονο ψηφιακό εαυτό, η οποία κατατάσσεται στην κριτική προσέγγιση απέναντι στη σημερινή τεχνολογική εποχή. Ο ίδιος υποστηρίζει πως στις μέρες μας παρατηρείται ένα κλίμα θετικής παρότρυνσης, το οποίο θεωρεί πως αποτελεί μέρος της καπιταλιστικής λογικής του νεοφιλελεύθερου συστήματος. Πιστεύει πως το συγκεκριμένο κοινωνικο-πολιτικό σύστημα κατέχει έναν πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάδυση, την αποδοχή και την υιοθέτηση των ψηφιακών τεχνολογιών και ειδικά των τεχνολογιών αυτοκαταγραφής από το ευρύ κοινό. Για τον λόγο αυτόν, ο ίδιος αναφέρει πως ο σύγχρονος άνθρωπος τείνει να αναλαμβάνει αυτοβούλως πρακτικές που πρόκειται να του υποκινήσουν μια αναστοχαστική (*reflexive*) και ενσυνείδητη (*mindful*) συμπεριφορά, η οποία δύναται να τον βοηθήσει στη λήψη των κατάλληλων επιλογών και επεμβατικών κινήσεων, με σκοπό τη βελτιστοποίηση του εαυτού του. Επομένως, πιστεύει πως οι τεχνολογίες αυτοκαταγραφής ανταποκρίνονται ακριβώς σε αυτές τις απαιτήσεις.

Αναλυτικότερα, ο Han (2017/2017: 12-34, 2010/2015: 10-15) υποστηρίζει πως το νεοφιλελεύθερο σύστημα επιδιώκει την αποτίναξη της αρνητικότητας και την αντικατάστασή της με ένα κλίμα θετικότητας, ευημερίας και αισιοδοξίας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο υποστηρίζει επίσης πως οι κοινωνικές επιταγές που προηγουμένως χρησιμοποιούσαν την εντολή του «θα έπρεπε» (*you should*), μετατράπηκαν σε κάτι

πολύ ισχυρότερο· στην ηθική παρότρυνση που προκύπτει από το «θα μπορούσες» (*you could*) (Han, 2017/2017: 12-17). Με τον τρόπο αυτόν, το κράτος φαίνεται επιφανειακά να απομακρύνεται από την καθημερινή πρακτική και να αφήνει μεγάλα περιθώρια αυτενέργειας στα άτομα, τα οποία με τη σειρά τους τείνουν να αναλαμβάνουν την ευθύνη του εαυτού τους και να φροντίζουν για την προσωπική τους πρόοδο και βελτίωση. Η εξωτερική εκμετάλλευση δηλαδή που υφίσταντο μέχρι πρότινος στα πλαίσια του νεοφιλελευθερισμού δείχνει να αντικαθίσταται από την «αυτο-εκμετάλλευση», η οποία προκύπτει από το αίσθημα της ατομικής ευθύνης, που υποκινείται κοινωνικά. Επομένως, η σύγχρονη μορφή εαυτού την οποία ο Han σκιαγραφεί, μπορεί να χαρακτηριστεί ως «επιχειρησιακός εαυτός», ακριβώς διότι το ίδιο το υποκείμενο καταλήγει να «διοικεί» τον εαυτό του, με τον ίδιο τρόπο που θα διοικούσε μια επιχείρηση, δηλαδή με απώτερο σκοπό τη βελτιστοποίηση των αποδόσεων και των οφελών του. Επομένως, στην περίπτωση της αυτο-εκμετάλλευσης, για να παραχθεί κέρδος, θα πρέπει το άτομο να καταφέρει να εκμεταλλευτεί αποτελεσματικά τον ίδιο του τον εαυτό.

Συνεχίζοντας, ο Han (2017/2017:13) τονίζει πως μέσα από αυτήν την τάση τους για βελτιστοποίηση, οι άνθρωποι εισέρχονται σε έναν ατέρμονο αγώνα, ο οποίος δείχνει να απαιτεί τη συνεχόμενη επινόηση¹² του εαυτού τους. Η επινόηση αυτή συμβαίνει μέσα από τη διεξοδική μελέτη των ψηφιακών δεδομένων, τα οποία συνεχώς αλλάζουν, παρέχοντας έτσι νέα στοιχεία και ευρήματα κάθε φορά. Βάσει των δεδομένων αυτών, η κατάσταση συνεχώς επανεκτιμάται και αναλαμβάνονται νέες δράσεις από το άτομο, προκειμένου να «κατασκευαστεί» ένας επιθυμητός εαυτός. Αυτή η διαρκής επινόηση του εαυτού αποτελεί μια – σημαντική μάλιστα – μορφή εργασίας, που οι ίδιοι οι άνθρωποι επιβάλλουν στον εαυτό τους, εκμεταλλευόμενοι τους εαυτούς τους κ εργαλειοποιώντας έτσι την ίδια τους την ύπαρξη.

Κατά τον Han, η τάση για βελτιστοποίηση (*optimization*) αποτελεί ένα παίγνιο του Κεφαλαίου (*Capital*) για την εκμετάλλευση των πολιτών. Οι πολίτες στην πραγματικότητα δεν αγωνίζονται για τη βελτίωση του εαυτού τους, αλλά για τη βελτίωση της αξίας και της παραγωγικότητάς τους εντός του καπιταλιστικού συστήματος. Για τους λόγους αυτούς, ο Han καταλήγει να θεωρεί πως ο νεοφιλελευθερισμός αποτελεί ένα ιδιοφυές σύστημα, το οποίο κατορθώνει να εκμεταλλεύεται την ανθρώπινη ελευθερία μέσα από τις πιο βασικές εκδοχές της, όπως

¹² Δική μου απόδοση του όρου “reinvention”.

για παράδειγμα το συναίσθημα, τη λογική, το παιχνίδι ή την επικοινωνία (Han, 2017/2017: 12-22).

2.2.5 Η παιγνιδοποίηση του αναστοχαστικού εαυτού.

Η παιγνιδοποίηση της εργασίας δείχνει να αποτελεί τον ιδανικό τρόπο για την ακούραστη επίδοση των «εργατών»/αυτο-εκμεταλλευόμενων ατόμων. Μια από τις σημαντικότερες τεχνικές των τεχνολογιών ποσοτικοποίησης του εαυτού είναι ακριβώς αυτή η τεχνική της «παιγνιδοποίησης» (*gamification*). Η συγκεκριμένη τεχνική αφορά τη δημιουργία ενός κλίματος παιχνιδιού, το οποίο είναι ευχάριστο και ανάλαφρο για τον χρήστη. Η παιγνιδοποίηση φαίνεται πως αποτελεί έναν εξαιρετικό τρόπο για την προσέλκυση του ενδιαφέροντος, την παροχή κινήτρου και τη σχεδόν ακαταπρόσπλητη απόδοση του αυτοκαταγραφόμενου ατόμου στην προσπάθειά του για τη βελτιστοποίηση των αποδόσεών του.

Ορισμένα γνωστά παραδείγματα τέτοιων ψηφιακών τεχνολογιών που χρησιμοποιούν κατά βάση τη συγκεκριμένη τεχνική, είναι μια σειρά παιχνιδιών της εταιρείας “Nintendo”, όπως το “Wii Fit” και το “Wii Sports”. Τα συγκεκριμένα παιχνίδια βασίζονται στη διασκέδαση μέσα από τη γυμναστική και περιέχουν ποικίλες πίστες, όπως για παράδειγμα η προσομοίωση ενός παιχνιδιού τένις, ενός αγώνα ξιφασκίας, ενός μαθήματος σκι, ενός μαθήματος γιόγκα κ.ο.κ.

Για μια ενδεικτική σκιαγράφιση του εύρους της αποδοχής των τεχνολογιών αυτοκαταγραφής, σημειώνεται πως το “Nintendo Wii Fit” και το “Wii Fit Plus” έχουν πουλήσει μέχρι σήμερα 22.670.000 και 21.130.000 κομμάτια αντίστοιχα, ενώ οι πωλήσεις του “Wii Sports” έχουν αγγίξει τα 82.900.000 κομμάτια, εντασσόμενα έτσι ανάμεσα στα δημοφιλέστερα παιχνίδια παγκοσμίως (Statista, 2021ε). Επίσης, έχει υποστηριχθεί πως τα συγκεκριμένα παιχνίδια έχουν σημειώσει από τις υψηλότερες πωλήσεις σε ποικίλες κοινωνικές ομάδες. Συγκεκριμένα, εκτός από τους “gamers”,¹³ τα παιχνίδια αυτά έχουν παρουσιάσει υψηλή απήχηση και στο ευρύ κοινό και η χρήση τους έχει υιοθετηθεί ακόμα και από κέντρα αποκατάστασης και οίκους ευγηρίας, με στόχο τη βελτίωση των σωματικών επιδόσεων και της υγείας των χρηστών.

Μια ακόμα μέθοδος που λειτουργεί μέσω της παιγνιδοποίησης, αποτελεί η παροχή προκλήσεων (*challenges*) είτε από τις ίδιες τις τεχνολογίες αυτοκαταγραφής

¹³ Άτομα τα οποία ασχολούνται συστηματικά με τα ηλεκτρονικά παιχνίδια.

είτε από τους υπόλοιπους αυτοκαταγραφόμενους. Αυτή η μέθοδος λειτουργεί σε μεγάλο βαθμό μέσα από τη συνδεσιμότητα (*connectivity*) μεταξύ των χρηστών. Μάλιστα η συγκεκριμένη μέθοδος αξιοποιεί αυτό που ο McClusky (2009) αποκαλεί «δύναμη της κοινότητας».¹⁴ Ο όρος αυτός αναφέρεται σε μια δυναμική σχέση που δημιουργείται όταν διάφοροι άνθρωποι συγκεντρώνονται για την επίτευξη ενός κοινού στόχου και κατορθώνουν να παρέχουν κίνητρο, εμπύχωση και υποστήριξη ο ένας για τον άλλον.

Η εταιρεία “Nike” ήταν από τους πρωτοπόρους της τεχνικής αυτής, καθώς εμπλούτισε τη συσκευή αυτοκαταγραφής “Nike+” με τη δυνατότητα δημιουργίας προκλήσεων (*challenges*) ανάμεσα στους χρήστες. Αναλυτικότερα, ένας χρήστης είναι δυνατόν να δημιουργήσει προκλήσεις με ποικίλα περιεχόμενα, όπως για παράδειγμα: «Ποιος θα φτάσει πρώτος το ένα (1) χιλιόμετρο τρέχοντας;» (McClusky, 2009). Εκτός αυτού, η ίδια εταιρεία παρέχει τη δυνατότητα σε κάποιον χρήστη να δημιουργήσει έναν στόχο και εισάγοντας τα e-mails των οικείων του, να τους επιτρέπει να παρακολουθούν την πορεία του και αναλόγως να τον συμβουλεύουν, να τον επικροτούν, να τον ενθαρρύνουν ή ακόμα και να τον επιπλήτουν (McClusky, 2009). Η καινοτομία της πρακτικής αυτής και το παράδειγμα που έθεσε προς τους μελλοντικούς συναγωνιστές της, αφορά τη συνειδητοποίησή πως ο ανταγωνισμός και η συνδεσιμότητα δείχνουν να αποτελούν σημαντικούς κινητήριους παράγοντες για τους χρήστες. Επομένως, όπως υποστηρίζει και ο McClusky (2009) η συγκεκριμένη εταιρεία δημιούργησε το σύστημα αυτό έτσι ώστε να λειτουργεί μέσα από τη δημιουργία μιας ψυχολογικής ανάγκης και την επακόλουθη προσπάθεια του χρήστη για την ικανοποίησή της.

Στο ίδιο πλαίσιο, ένα ακόμα εργαλείο αυτοκαταγραφής, που φέρει την ονομασία “Pavlok Shock Clock”, ακολουθεί την ίδια τεχνική σε ένα πιο υπερβολικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, ο χρήστης θέτει τον στόχο του, ο οποίος δημοσιεύεται σε κάποια πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης της επιλογής του – π.χ. Facebook – και με αυτόν τον τρόπο επιτρέπει στη λίστα των «φίλων» του να παρακολουθούν την πορεία του. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της περίπτωσης αυτής είναι πως εάν για παράδειγμα κάποιος επιθυμεί να επιπλήξει τον χρήστη για τη χαμηλή απόδοσή του, του παρέχεται η δυνατότητα μέσα από το πάτημα ενός κουμπιού να προκαλέσει ένα μικρό σοκ/τίναγμα στον χρήστη του ρολογιού.

¹⁴ Δική μου μετάφραση.

Μέσω της παιγνιοποίησης λοιπόν φαίνεται πως σε μεγάλο βαθμό οι χρήστες, καθώς συμμετέχουν στις διαδικασίες αυτοκαταγραφής, δεν αισθάνονται σαν να κάνουν κάτι το οποίο απαιτεί μόχθο. Αντιθέτως, φαίνεται να διακατέχονται από ένα ευχάριστο συναίσθημα, που τους βοηθά να αντιμετωπίζουν τη διαδικασία του αναστοχασμού μέσω της αυτοκαταγραφής ως διασκέδαση. Το σημαντικό στοιχείο είναι πως οι εφαρμογές και τα λογισμικά που υιοθετούν τη στρατηγική της παιγνιοποίησης, χτίζουν συνήθως ένα σύστημα αξιολόγησης, το οποίο αποσκοπεί στην επιβράβευση μέσω εικονικών ή ακόμα και πραγματικών επάθλων, όπως παράσημα, μετάλλια, πόντοι, ή και πραγματικές χρηματικές αμοιβές, τα οποία προσφέρονται στον χρήστη όταν αυτός επιτυγχάνει κάποιον από τους στόχους που έχει θέσει. Σύμφωνα με τον Han (2017/2017: 89-90) αυτό το σύστημα ανταμοιβής της επιτυχίας παρέχει την κινητήρια δύναμη για να συνεχιστεί η «εργασία» (*labour*).

Επιπροσθέτως, μέσω αυτού του συστήματος αξιολόγησης είναι λογικό πως κατασκευάζονται ταμπέλες και ταυτότητες, οι οποίες μάλιστα μπορεί να εσωτερικεύονται από το άτομο. Όπως αναφέρει και ο Στέλιος Κουφογιαννάκης (2020) «καθώς ο χρήστης ορίζεται και αξιολογείται με βάση συγκεκριμένες μετρήσεις και επιδόσεις, η ίδια η διαδικασία της ποσοτικοποίησης κατασκευάζει ταυτότητες και λειτουργεί συγκροτητικά επί της αντίληψης του υποκειμένου για τον εαυτό του».

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με τις επιδόσεις στις εκάστοτε αποστολές (*tasks*), κάποιος χρήστης που δεν φτάνει τους στόχους του είναι δυνατόν να αυτοχαρακτηρίζεται ως «ανεπαρκής», «αποτυχημένος» ή «ανίκανος», κάποιος που δεν χρησιμοποιεί συχνά τη συσκευή αυτοκαταγραφής μπορεί να χαρακτηριστεί ως «τεμπέλης», ενώ σε αντίθετες περιπτώσεις, κάποιος άλλος χρήστης με καλύτερες επιδόσεις θα χαρακτηριζόταν ως «ικανός», «νικητής», «επιτυχημένος», «δραστήριος», «αποφασιστικός» κ.ο.κ.

Όσον αφορά την τεχνική της ψηφιακής αυτοκαταγραφής, η τεχνική της παιγνιοποίησης δείχνει να αποτελεί μια από τις βασικότερες μεθόδους συγκρότησης του ψηφιακού εαυτού, ο οποίος σύμφωνα με τον Han (2017/2017: 74-81) αγωνίζεται προκειμένου να επιτύχει τα επιθυμητά αποτελέσματα, μέσα στα πλαίσια μιας διαδικασίας που θυμίζει πίστα παιχνιδιού. Μέσω της εκτεταμένης χρήσης των τεχνολογιών αυτοκαταγραφής, κατά τον Han φαίνεται να διαμορφώνεται ένα κλίμα διαρκούς ανταγωνισμού του ατόμου με τον ίδιο του τον εαυτό, μέσα από μια διαδικασία συνεχόμενων επιτυχιών και αποτυχιών, επιβραβεύσεων και αποδοκιμασιών. Η διαδικασία αυτή τείνει να φυσικοποιείται στα πλαίσια των

σύγχρονων κοινωνιών και σε μεγάλο βαθμό να μετατρέπεται σε αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας του σύγχρονου ανθρώπου, ο οποίος μαθαίνει να αντιμετωπίζει και να αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ανάλογα με τα κατορθώματα και τις αποτυχίες του. Επομένως, ο σύγχρονος εαυτός κατά την εν λόγω προσέγγιση δείχνει να αναφέρεται σε έναν ναι μεν αυτοδιοικούμενο, αλλά και ταυτοχρόνως υποσυνείδητα καταπιεσμένο άνθρωπο, ο οποίος βρίσκεται παγιδευμένος μέσα σε έναν φαύλο κύκλο αναζήτησης της επιτυχίας και ίσως, της ευτυχίας.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Η ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Στο κεφάλαιο αυτό, πρόκειται να διερευνηθούν τα σημαντικότερα σημεία της συζήτησης σχετικά με το φαινόμενο του ποσοτικοποιημένου εαυτού, έτσι όπως διαμορφώνεται μέσα από το πρίσμα δυο αντίθετων οπτικών, οι οποίες θα έρθουν σε αντιπαράθεση. Από τη μία, το φαινόμενο θα εξετασθεί υπό την οπτική της κουλτούρας της αυτοκαταγραφής, στην οποία θα αξιοποιηθεί σημαντικό μέρος των ιδεών των Kelly και Wolf και από την άλλη, υπό την οπτική των επικρατέστερων κριτικών προσεγγίσεων που προέρχονται από τους Lupton και Han.

Τα βασικά ερωτήματα που διαπνέουν τις ακόλουθες υποενότητες είναι τα εξής: Τι σημαίνει η ευρεία υιοθέτηση των τεχνολογιών αυτοκαταγραφής για τις κοινωνίες και τους ίδιους τους ανθρώπους του 21^{ου} αι; Η αποδοχή αυτών των ψηφιακών τεχνολογιών και η χρήση τους για λόγους αναστοχασμού και ενδοσκόπησης, οδηγεί τελικά τους σύγχρονους ανθρώπους σε μεγαλύτερη επαφή ή απομάκρυνση από τον εαυτό τους; Ποια τα επιχειρήματα των κυριότερων θεωρητικών προσεγγίσεων επάνω στα συγκεκριμένα ερωτήματα;

3.1 Το Κίνημα του Ποσοτικοποιημένου Εαυτού και η εξέλιξή του

Το φαινόμενο του ποσοτικοποιημένου εαυτού συνδέεται άμεσα με το ομώνυμο Κίνημα του Ποσοτικοποιημένου Εαυτού (*Quantified Self Movement*). Πρόκειται για ένα κοινωνικό κίνημα, το οποίο αφιερώθηκε στην εξερεύνηση των τεχνολογιών αυτοκαταγραφής ως προς τη χρήση τους, τις εμπειρίες που αυτές μπορούν να προσφέρουν στους χρήστες, καθώς επίσης και τους στόχους τους οποίους μπορούν δυνητικά να βοηθήσουν τους ανθρώπους να επιτύχουν μέσα από τη συστηματική χρήση τους. Σε κάθε περίπτωση όμως είναι σημαντικό να επισημανθεί πως το ευρύτερο φαινόμενο του ποσοτικοποιημένου εαυτού και το ομώνυμο κίνημα, θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως δύο διακριτές οντότητες, αναγνωρίζοντας βέβαια την επιρροή που είχε ασκήσει το ένα στη διαμόρφωση του άλλου.¹⁵ Έτσι, το φαινόμενο του

¹⁵ Στο εξής, το φαινόμενο του ποσοτικοποιημένου εαυτού θα αναγράφεται με πεζούς χαρακτήρες (*ποσοτικοποιημένος εαυτός*), ενώ το ομώνυμο κίνημα με κεφαλαίους (*Ποσοτικοποιημένος Εαυτός*).

ποσοτικοποιημένου εαυτού αναφέρεται στις αντικειμενικές συνθήκες και τους τρόπους αυτοκαταγραφής, ενώ το Κίνημα του Ποσοτικοποιημένου Εαυτού αναφέρεται σε έναν ορισμένο τρόπο αντίληψης, χρήσης και στάσης απέναντι στις τεχνολογίες ψηφιακής αυτοκαταγραφής, ο οποίος πρόκειται να παρουσιαστεί στη συνέχεια.

Οι Kelly και Wolf αποτελούν τους βασικούς εκπροσώπους και τους θεμελιωτές του «Κινήματος του Ποσοτικοποιημένου Εαυτού». Οι ίδιοι είναι επίσης επινοητές του ίδιου του όρου «ποσοτικοποιημένος εαυτός», ο οποίος επικράτησε και υιοθετήθηκε σε μεγάλο βαθμό τόσο στον δημόσιο λόγο (*discourse*) όσο και στη σχετική επιστημονική βιβλιογραφία και αρθρογραφία. Ο Wolf είναι Αμερικανός συγγραφέας και συνεργαζόμενος συντάκτης¹⁶ στο περιοδικό “America’s Wired”, ενώ έχει δημοσιεύσει μια σειρά άρθρων για το περιοδικό των “New York Times”. Ο Kelly είναι επίσης αμερικανικής καταγωγής και υπήρξε ιδρυτικό μέλος και αρχισυντάκτης¹⁷ του περιοδικού “America’s Wired”. Ο Kelly μάλιστα αποτελεί ένα σημαντικό πρόσωπο με αξιόλογη συνεισφορά στον τομέα της Φιλοσοφίας της Τεχνολογίας, έχοντας συγγράψει έναν μεγάλο αριθμό βιβλίων τεχνολογικού περιεχομένου, με γνωστότερους τίτλους το “What Technology Wants” (Kelly, 2010), καθώς και το “The Inevitable” (Kelly, 2016).

Η απαρχή του Κινήματος του Ποσοτικοποιημένου Εαυτού συναντάται το έτος 2007, όπου οι δύο παραπάνω συνεργάτες διοργάνωσαν μια συνάντηση (*meetup*), προκειμένου να έρθουν σε επαφή με ανθρώπους που διέθεταν την ίδια περιέργεια με εκείνους τόσο για τις ψηφιακές τεχνολογίες αυτοκαταγραφής όσο και για τη διερεύνηση του εαυτού τους, μέσα από τη χρήση αυτών των τεχνολογιών. Τα άτομα που παρευρέθηκαν σε αυτή την πρώτη συγκέντρωση αποτέλεσαν μονάχα το ξεκίνημα μιας μακράς παράδοσης συναντήσεων και συνδιαλέξεων επάνω σε ζητήματα αυτοκαταγραφής. Οι Kelly και Wolf ίδρυσαν επίσης τον διαδικτυακό ιστότοπο <https://quantifiedself.com>, ο οποίος αξιοποιείται για τη διάδοση της ιδεολογίας του κινήματος, την προώθηση των δράσεών του, την ενημέρωση γύρω από ζητήματα σχετικού ενδιαφέροντος, την προβολή και τη διαφήμιση ψηφιακών προϊόντων αυτοκαταγραφής που δημιουργούν νέοι αυτοδημιούργητοι επιχειρηματίες, καθώς επίσης και τη διεξαγωγή συζητήσεων μέσω forum. Ο ίδιος ο ιστότοπος διαθέτει μάλιστα μια συνοπτική ενημερωτική παράγραφο, προκειμένου να πληροφορήσει τον διαδικτυακό επισκέπτη για το περιεχόμενό του, η οποία αναφέρει τα κάτωθι:

¹⁶ Δική μου απόδοση του όρου “contributing editor”.

¹⁷ Δική μου απόδοση του όρου “founding executive editor”.

«Ο Ποσοτικοποιημένος Εαυτός είναι μια διεθνής κοινότητα χρηστών και δημιουργών εργαλείων αυτοκαταγραφής που μοιράζονται ένα κοινό ενδιαφέρον για την «αυτογνωσία μέσω των αριθμών». Αν αυτοκαταγράφεις για οποιονδήποτε λόγο – για να απαντήσεις ένα ερώτημα σχετικό με την υγεία, για να πετύχεις έναν στόχο, για να εξερευνήσεις μια ιδέα, ή απλά επειδή είσαι περίεργος – μπορείς να βρεις υποστήριξη εδώ» (Quantified Self, 2021α).¹⁸

Το απόγειο της δράσης του Κινήματος του Ποσοτικοποιημένου Εαυτού τοποθετείται από το 2007 έως και το 2014, μια περίοδο την οποία ο Wolf αποκάλεσε «περίοδο των συναντήσεων» (*meetup phase*). Εντός της συγκεκριμένης περιόδου πολλές συναντήσεις διοργανώθηκαν σε όλο τον κόσμο, συγκεντρώνοντας όλο και περισσότερους υποστηρικτές που ενώθηκαν μπροστά σε μια κοινή ιδεολογία, η οποία αποτυπώνεται μέσα από το μότο που χρησιμοποιεί το ίδιο το κίνημα, που δεν είναι άλλο από την «αυτογνωσία μέσω των αριθμών» (*Self-Knowledge Through Numbers*).

Επομένως, το φαινόμενο του ποσοτικοποιημένου εαυτού έλαβε την κινηματική του ταυτότητα μέσα από αυτή τη συσπείρωση ανθρώπων, οι οποίοι έτρεφαν αγάπη και περιέργεια γύρω από τους αριθμούς, τις μετρήσεις, αλλά και την τεχνολογία και οι οποίοι ήταν πρόθυμοι να υιοθετήσουν τις ψηφιακές τεχνολογίες αυτοκαταγραφής ως αναπόσπαστο μέρος των καθημερινών τους πρακτικών. Φαίνεται επίσης πως τα άτομα τα οποία υιοθετούσαν με ζήλο τις πρακτικές αυτοκαταγραφής και γίνονταν ενεργά μέλη του κινήματος, συνήθως έτειναν να δοκιμάζουν ποικίλα διαφορετικά εργαλεία αυτοκαταγραφής, καθώς επίσης και να παρακολουθούν πολλά διαφορετικά πεδία ταυτοχρόνως μέσα από τις εν λόγω τεχνολογίες. Πολλές σύγχρονες και δημοφιλείς τεχνολογίες αυτοκαταγραφής μάλιστα, όπως τα έξυπνα ρολόγια, διευκολύνουν αυτήν την πολλαπλή αυτοκαταγραφή. Για παράδειγμα, ένας μόνο χρήστης δύναται να παρακολουθεί το επίπεδο του άγχους του, το μοτίβο του ύπνου του, τις θερμίδες που έκαψε, το επίπεδο οξυγόνωσης του και πολλά άλλα, συχνά μέσα από μια μόνο συσκευή.

Έτσι, οι Kelly και Wolf όντας οι βασικότεροι εκπρόσωποι της ιδεολογίας του κινήματος, στρέφουν το ενδιαφέρον τους στην ιδέα της φροντίδας του εαυτού και στην επαγρύπνηση για την καλή υγεία και την ευημερία του σώματος, αντιμετωπίζοντας τις

¹⁸ Δική μου μετάφραση.

ψηφιακές τεχνολογίες αυτοκαταγραφής και τα αριθμητικά δεδομένα (*data*) ως μέσα, τα οποία βοηθούν στην ουσιαστική ενδοσκόπηση του ατόμου. Υποστηρίζουν πως η αναστοχαστικότητα και η επίγνωση που αποκτάται μέσα από την ποσοτικοποίηση του εαυτού αυξάνει την αντιληπτική ικανότητα του ανθρώπου και τον οδηγεί στην ανάληψη άμεσης δράσης για την επίλυση ή τη βελτίωση οποιασδήποτε κατάστασης, συνήθειας ή προβλήματος (Wolf, 2010). Για να συμβαίνουν τα παραπάνω, οι Kelly και Wolf πιστεύουν πως το άτομο αναπτύσσει νέες ικανότητες και κατορθώνει να έρχεται σε επαφή με τον εαυτό του σε καθημερινή βάση και κάθε φορά που χρησιμοποιεί τις τεχνολογίες αυτοκαταγραφής. Η παρατήρηση των δεδομένων και των αλλαγών που αυτά υφίστανται μετατρέπεται σε μια μορφή του «να ακούς το σώμα σου/εαυτό σου»· να μπορεί κανείς δηλαδή να προλαμβάνει, να εντοπίζει και να επιλύει το εκάστοτε πρόβλημα με πολύ μεγάλη ταχύτητα και ακρίβεια.

Μέσα από τη χρήση των τεχνολογιών αυτών λοιπόν υποστηρίζεται πως υπάρχει μια πολύ μεγάλη γκάμα σωματικών, πνευματικών, ψυχολογικών, αλλά και περιβαλλοντικών πεδίων, τα οποία μπορούν να αναχθούν σε αριθμητικά δεδομένα και να αξιοποιηθούν από τον εκάστοτε χρήστη για την ανάληψη του ελέγχου του εαυτού του και την επίτευξη της αυτοβελτίωσής του. Επομένως, μέχρι και σήμερα υποστηρίζεται σε σημαντικό βαθμό από τους οπαδούς των τεχνολογιών αυτοκαταγραφής πως το άτομο δύναται να φτάσει στην αυτοπραγμάτωσή του μέσα από τη συστηματική χρήση τους.

Συνοπτικά, οι Kelly και Wolf πιστεύουν πως ο εαυτός αποτελεί μια ουσία την οποία καλούμαστε να γνωρίσουμε. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Wolf (2010), «το νόημα [αναφορικά με τις πρακτικές αυτοκαταγραφής] είναι να ανακαλύψεις κάτι για τον ίδιο σου τον εαυτό».¹⁹ Υποστηρίζει πως το ζήτημα έγκειται στο να γνωρίσουμε τον εαυτό μας, ο οποίος πιστεύει πως είναι εκείνος στον οποίο δεν δίνουμε σημασία όταν δεν συντρέχει κάποιος ιδιαίτερος λόγος για να το κάνουμε (Wolf, 2010). Υποστηρίζει πως πολλές φορές δεν κατανοούμε τις πράξεις του, τα συναισθήματά του, τις σκέψεις του και πως, ακόμα και όταν το κάνουμε, τις περισσότερες φορές επέρχεται η λήθη (Wolf, 2010).

Κατά τη ρητορική του κινήματος λοιπόν η ψηφιακή αυτοκαταγραφή έρχεται να δώσει τη λύση σε αυτούς τους περιορισμούς της ανθρώπινης φύσης. Ο Kelly αναφέρει πως η ταυτότητα των ανθρώπων είναι το μεγαλύτερο μυστήριο που καλούνται να

¹⁹ Δική μου μετάφραση.

ανακαλύψουν (Kelly, 2011α). Απώτερος σκοπός των συγκεκριμένων πρακτικών στο εν λόγω πλαίσιο φαίνεται να είναι η επίτευξη της «αυτοβελτίωσης», μέσα από τη διαμόρφωση κατάλληλων συστημάτων επιλογών εκ μέρους των χρηστών και βάσει των αριθμητικών πληροφοριών που τους παρέχουν οι τεχνολογίες αυτές. Ακολουθώντας τη συγκεκριμένη ροή σκέψης το κίνημα διαμόρφωσε μια ρητορική, σύμφωνα με την οποία οι αριθμοί μπορούν να οδηγήσουν στην αυτοβελτίωση και άρα, σε μία ποιοτική αναβάθμιση του ίδιου του εαυτού του εκάστοτε χρήστη. Επομένως, τόσο η κουλτούρα της αυτοκαταγραφής όσο και το Κίνημα του Ποσοτικοποιημένου Εαυτού, υποστηρίζουν πως η πρακτική της αυτοκαταγραφής αποτελεί ένα μέσον για τη διερεύνηση του εαυτού και την απόκτηση αυτογνωσίας και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο θεωρούν την αυτοκαταγραφή ένα ιδιαίτερα ισχυρό εργαλείο (Kelly, 2011α).

Παρ' όλα αυτά, το Κίνημα του Ποσοτικοποιημένου Εαυτού, από το 2014 και έπειτα, δείχνει να χάνει τη στέρεη βάση του και η αρχική ομάδα συναντήσεων, που συντόνιζαν οι Kelly και Wolf, φαίνεται να έχει διαλυθεί. Παρ' όλα αυτά, μέσα από τον ιστότοπο του κινήματος, παροτρύνεται η δημιουργία ανεξάρτητων ομάδων συναντήσεων (*meetup groups*), με την ταυτόχρονη ανοιχτή αδειοδότηση μάλιστα αυτές οι δευτερογενείς ομάδες να υιοθετούν τον αρχικό τίτλο του «Ποσοτικοποιημένου Εαυτού». Τέτοιες αυτόνομες ομάδες πράγματι δημιουργήθηκαν σε όλο τον κόσμο, αν και με φθίνουσα ένταση, με ορισμένες από αυτές να υπάρχουν μέχρι και σήμερα. Για την ακρίβεια, μέσα από τον ιστότοπο εντοπίζονται ενεργές ομάδες, σε μέρη όπως το Άμστερνταμ, η Στοκχόλμη, η Κοπεγχάγη και το Σικάγο, με μέλη από 377-1.653, οι οποίες μάλιστα φαίνεται να έχουν διεξάγει συναντήσεις εντός της διετίας 2020-2021 (Quantified self, 2021β).

Μολονότι η κινηματική δράση του Ποσοτικοποιημένου Εαυτού σύντομα παρήκμασε, η παρουσία και η αποδοχή των ψηφιακών τεχνολογιών αυτοκαταγραφής δεν ακολούθησε την ίδια πορεία. Έτσι, το κίνημα προσέφερε ένα ισχυρό παράδειγμα σκέψης και αντίληψης αυτών των τεχνολογιών, το οποίο φαίνεται να καλύπτει ένα μεγάλο ποσοστό των συζητήσεων γύρω από τον ποσοτικοποιημένο εαυτό μέχρι και σήμερα. Συνεπώς, οι ιδέες που διατυπώθηκαν στα πλαίσια της δράσης τους κινήματος αποτελούν εφόδια, τα οποία δείχνουν να επικαιροποιούνται όλο και περισσότερο, ακόμα και μετά το πέρας της ενεργούς κινηματικής δράσης του. Σύμφωνα άλλωστε και με μια πρόβλεψη που είχε εκφράσει σε ένα παλιό άρθρο του ο Kelly (2011β),

«...μπορεί οι παθιασμένοι self-trackers²⁰ να φαίνονται εξωφρενικά *geeky*²¹ τώρα, αλλά σύντομα πρόκειται να αποτελούν τη νέα κανονικότητα».²² Δηλαδή, μπορεί τότε ή ακόμα και σήμερα η αυτοκαταγραφή να φαίνεται ως μια πρακτική η οποία ξενίζει και προβληματίζει στο άκουσμά της, αλλά για τον Kelly αποτελεί αναμφισβήτητα μια μελλοντική κανονικότητα/καθημερινότητα. Σύμφωνα λοιπόν με αυτή τη σκέψη, η παρουσία του φαινομένου της αυτοκαταγραφής πρόκειται να συνεχίσει να υπάρχει, αλλά και να ενδυναμώνεται. Κατά τον ίδιο, «...[σύντομα] πρόκειται να ζούμε μέσα σε έναν ωκεανό δεδομένων στο κοντινό μέλλον είτε είμαστε self-trackers οι ίδιοι είτε όχι...» (Kelly, 2011β).²³

Έτσι, παρά την παρακμή του ίδιου του κινήματος, οι ιδέες αυτής της κοινότητας θεμελιώθηκαν και διαμόρφωσαν μια κουλτούρα, η οποία ακμάζει μέχρι και σήμερα. Αυτή η «κουλτούρα της αυτοκαταγραφής»²⁴ αφορά μία ιδεολογία που βασίζεται στην πίστη της ανωτερότητας των αριθμών ως μορφών γνώσης. Όπως επισημαίνουν και οι Espeland και Stevens (2008: 416-422), η κυριαρχική δύναμη των αριθμών πηγάζει από μια ποικιλία παραγόντων και συγκεκριμένα, από την αίσθηση βεβαιότητας που δημιουργούν στους ανθρώπους σχετικά με την εγκυρότητά τους, τη χρηστικότητά τους στην επίλυση προβλημάτων, όπως επίσης και από μια μακρά παράδοση που συνδέει τους αριθμούς με την αντικειμενικότητα και τον ορθολογισμό. Παράλληλα, όπως υποστηρίζει και ο Wolf (2010), κάθε φορά που επιθυμούμε να μιλήσουμε με ακρίβεια και πειθώ, τείνουμε να κάνουμε χρήση των αριθμών. Έτσι, ο ίδιος προχωράει το επιχείρημά του αναρωτώμενος το γιατί άραγε να μην χρησιμοποιούμε τα αριθμητικά δεδομένα και για τους ίδιους μας τους εαυτούς;

Εδώ αξίζει να σημειωθεί, πως λόγω της τόσο έντονης απήχησης των αριθμών και της εμπιστοσύνης που δημιουργείται απέναντι στη δύναμη των δεδομένων, σε κάποιες κριτικές προσεγγίσεις, όπως εκείνη του Han (2017/2017: 70-74), συναντάται ο όρος «Δεδομενισμός» (*Dataism*) ή «φетиχισμός των δεδομένων» (*data fetishism*). Οι συγκεκριμένοι όροι αποκαλύπτουν αυτή την κοινωνική τάση για έντονη λατρεία των αριθμών σε βαθμό τέτοιον, όπου πολλές φορές μοιάζει με την αφοσίωση των πιστών

²⁰ Άτομα το οποία υιοθετούν πρακτικές αυτοκαταγραφής.

²¹ Αργκό που στα ελληνικά αποδίδεται με τον συχνά υποτιμητικό χαρακτηρισμό «φυτό» ή «σπασίκλας».

²² Δική μου μετάφραση.

²³ Δική μου μετάφραση.

²⁴ Με τον όρο «κουλτούρα της αυτοκαταγραφής» στο εξής θα αναφερόμαστε στη σημερινή εκδοχή της ιδεολογίας των οπαδών των ψηφιακών τεχνολογιών αυτοκαταγραφής η οποία, φυσικά, είναι επηρεασμένη από την πρότερη ρητορική του Κινήματος του Ποσοτικοποιημένου Εαυτού και των εκπροσώπων του Kelly και Wolf.

σε κάποια θρησκεία ή με κάποιου είδους μανία. Συνεπώς, στη συγκεκριμένη «θρησκεία» η θεϊκή ιδιότητα και η εξουσία αποδίδεται στα δεδομένα.

3.2 Περί ελευθερίας και υποδούλωσης

3.2.1 Οι υποστηρικτές.

Σε αυτό το σημείο πρόκειται να διερευνηθεί το εξής ερώτημα, που εξαρχής διαπνέει τη συγκεκριμένη εργασία: Τελικά οι τεχνολογίες του ποσοτικοποιημένου εαυτού προσφέρουν ελευθερία και ανεξαρτησία στους χρήστες τους ή αποτελούν ένα μέσο χειραγώγησης και εξαναγκασμού των σημερινών ανθρώπων; Ορισμένοι θεωρητικοί φαίνεται πως διάκινται θετικά στην εκτεταμένη ύπαρξη και χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών, πιστεύοντας πως η συγκεκριμένη κατάσταση μπορεί να προωθήσει τη χειραφέτηση και την ανάληψη της ευθύνης του εαυτού. Υπάρχει όμως και ένα αντίθετο ρεύμα, το οποίο δείχνει να αντιμετωπίζει τις τεχνολογίες αυτές ως έναν δούρειο ίππο ενός κοινωνικοπολιτικού συστήματος που έχει ως στόχο την ανθρώπινη εκμετάλλευση με έναν λανθάνοντα και υποχθόνιο τρόπο. Οι θεωρητικοί που θα αναφερθούν στη συνέχεια διατυπώνουν θεωρήσεις που αποτυπώνουν τους διαφορετικούς τρόπους αντίληψής του ρόλου του ποσοτικοποιημένου εαυτού, εντός των σύγχρονων κοινωνικών συνθηκών.

Οι Kelly και Wolf όντας οι κύριοι εμπνευστές της κουλτούρας της αυτοκαταγραφής μέχρι και σήμερα, δείχνουν να αντιλαμβάνονται τη σημερινή κοινωνία της πληθώρας των ψηφιακών τεχνολογιών αυτοκαταγραφής ως ένα περιβάλλον που προωθεί την ανεξαρτησία των ανθρώπων και την ανάληψη της ευθύνης του εαυτού τους. Οι ίδιοι τείνουν να αντιμετωπίζουν τα ψηφιακά τεχνολογικά μέσα ως εργαλεία που μπορούν και βοηθούν στην απόκτηση του ελέγχου του εαυτού από το ίδιο το άτομο, καθώς υποστηρίζουν πως μέσω των αριθμών και των αλγορίθμων προσφέρεται η απαραίτητη τεχνική γνώση, η οποία αποτελεί το εναρκτήριο σημείο προς μια μακρά διαδικασία αναστοχασμού, παρατήρησης, επίτευξης στόχων και αυτοβελτίωσης (Lupton, 2016: 55). Μέσα σε αυτό το κλίμα, ο άνθρωπος δείχνει να μπορεί να διαχειρίζεται τον εαυτό του κατά βούληση και να απελευθερώνεται σε κάποιο βαθμό από τις προηγούμενες εξωτερικές υποδείξεις. Πλέον, σύμφωνα με τη

ρητορική που διαμορφώνει η κουλτούρα της αυτοκαταγραφής, ο κάθε ένας μπορεί να διαχειρίζεται και να «κατασκευάζει» τον εαυτό του όπως ο ίδιος επιθυμεί.

Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη προσέγγιση λοιπόν, οι σύγχρονες κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες δείχνουν να παρέχουν τη δυνατότητα για απαγκίστρωση από συχνά δεσμευτικούς και αμφιλεγόμενους κρατικούς θεσμούς, καθώς και από ειδικούς επιστήμονες, οι οποίοι συχνά τείνουν να καταστέλλουν τα περιθώρια αυτενέργειας και ελευθερίας. Η κουλτούρα της αυτοκαταγραφής υποστηρίζει πως σήμερα, ειδικά στον τομέα της υγείας, τα δεδομένα αλλάζουν σημαντικά. Συγκεκριμένα, δημιουργείται ένα νέο είδος επιστήμης, όπου το επίκεντρο του ενδιαφέροντος είναι πλέον η ατομικότητα. Ενώ προηγουμένως δηλαδή οι άνθρωποι εμπιστεύονταν σε μεγάλο βαθμό τις στατιστικές, ακριβώς λόγω του πλήθους και της ευρύτητας των δεδομένων τους, πλέον μέσα από τις τεχνολογίες αυτοκαταγραφής, ο ερευνώμενος πληθυσμός μετατρέπεται σε $N=1$, δηλαδή σε ένα και μοναδικό άτομο (Han 2017/2017: 84-109, Swan 2013: 88-89). Έτσι, ενώ συνήθως ένα δείγμα θεωρούνταν όλο και σημαντικότερο όσο ο πληθυσμός του μεγάλωνε, σήμερα οι συγκεκριμένες τεχνολογίες θεωρούν σημαντική τη μοναδικότητα και την εξατομίκευση επάνω στις ανάγκες του εκάστοτε χρήστη. Μέσα από τη δημιουργία αυτού του νέου τοπίου, πιστεύεται πως οι τεχνολογίες αυτές έχουν τη δυνατότητα να καθιστούν τους χρήστες τους ανεξάρτητους και να τους παρέχουν τα απαραίτητα δεδομένα για την αυτοδιάγνωσή τους. Με αυτόν τον τρόπο, δημιουργείται μια ρητορική, σύμφωνα με την οποία ο σύγχρονος αυτοκαταγραφόμενος άνθρωπος μπορεί να καθίσταται ο ίδιος «ειδικός του εαυτού του» (Lupton, 2016: 106-107). Το άτομο δηλαδή μοιάζει να ανεξαρτητοποιείται σε έναν μεγάλο βαθμό από τον γιατρό του και να καθίσταται, σε κάποιον βαθμό, ο ίδιος «γιατρός του εαυτού του».

Επομένως, με τις τεχνολογίες αυτοκαταγραφής οι επιστημονικές πρακτικές φαίνεται να εκδημοκρατίζονται και να βρίσκονται διαθέσιμες πια στα χέρια των πολιτών. Η συνεχής αλληλεπίδραση του εκάστοτε χρήστη με τα δεδομένα που παράγονται από τις συσκευές που χρησιμοποιεί, φαίνεται να δημιουργεί μια εύληπτη σχέση, η οποία υποστηρίζεται πως θέτει τον χρήστη σε μια θέση ισχύος (Swan, 2013: 88-89). Στις πρακτικές αυτοκαταγραφής μάλιστα ο χρήστης αποκτά πολλαπλές ιδιότητες. Ο ίδιος καθίσταται ταυτόχρονα ερευνητής που διεξάγει πειράματα, ερευνώμενος που συμμετέχει στην έρευνα, καθώς και επωφελούμενος των αποτελεσμάτων και των συμπερασμάτων της ίδιας της έρευνάς του (Swan, 2013: 88-89). Ο εκάστοτε χρήστης λοιπόν φαίνεται να καθίσταται μέσω της διαδικασίας της

αυτοκαταγραφής ταυτόχρονα υποκειμένο (*subject*), αλλά και αντικείμενο (*object*) της ίδιας της έρευνάς του.

Όπως προαναφέρθηκε, για τον Kelly (2011α) η ανθρώπινη ταυτότητα αποτελεί ένα μυστήριο, το οποίο μάλιστα είναι δύσκολο να λυθεί. Σύμφωνα δε με τον Wolf «το νόημα [πίσω από τις πρακτικές αυτοκαταγραφής] είναι να ανακαλύψει το άτομο κάτι για τον ίδιο του τον εαυτό»,²⁵ προκειμένου να μπορέσει να επέμβει, να αλλάξει και να βελτιώσει όλα όσα επιθυμεί (Wolf, 2010). Η μεγάλη τεχνολογική ανάπτυξη των σύγχρονων κοινωνιών αποτελεί για τους Kelly και Wolf το μέσο όχι μόνο για την ανακάλυψη, αλλά και για την ποιοτική αναβάθμιση του «εαυτού» (*higher quality self*). Για τους ίδιους αυτή η ποιοτική μεταστροφή του εαυτού επέρχεται μέσα από την επίτευξη της αυτογνωσίας. Αυτό συμβαίνει διότι ο χρήστης των τεχνολογιών αυτών, μέσα από τον αναστοχασμό του, δύναται να λαμβάνει γνώση σχετικά με τα ερευνώμενα πεδία, να λαμβάνει ενσυνείδητες αποφάσεις και με τον τρόπο αυτόν, να αναδιαμορφώνει ελεύθερα τον εαυτό του.

Σύμφωνα λοιπόν με την κουλτούρα της αυτοκαταγραφής, υποστηρίζεται πως τόσο οι σύγχρονες κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες όσο και οι τεχνολογίες της αυτοκαταγραφής, διαμορφώνουν ένα περιβάλλον που ευνοεί την ανεξαρτησία, την ελευθερία και τη διαφορετικότητα, μέσα από την προώθηση ενός υγιούς προτύπου δράσης, σύμφωνα με το οποίο ο κάθε άνθρωπος αναλαμβάνει την ευθύνη του εαυτού του και μεριμνά για τη βέλτιστη διαχείριση και την ανάπτυξή του.

3.2.2 Οι αντίλογοι.

Η βιοπολιτική προσέγγιση. Στην πλευρά των κριτικών προσεγγίσεων απέναντι στις ψηφιακές τεχνολογίες αυτοκαταγραφής συναντάται αρχικά η θεώρηση της Lupton, η οποία επικαλείται τη φουκωική έννοια της «βιοπολιτικής», προκειμένου να ερμηνεύσει το κοινωνικοπολιτικό σύστημα μέσα στο οποίο βρίσκουν έδαφος και ανθίζουν οι υπό συζήτηση ψηφιακές τεχνολογίες. Η βιοπολιτική δείχνει να αναφέρεται σε ένα κοινωνικο-πολιτικό σύστημα, το οποίο βασίζεται στην ύπαρξη ενός λανθάνοντα εξωτερικού επιβεβλημένου ελέγχου επάνω στην ίδια την ανθρώπινη ζωή και το ανθρώπινο σώμα. Αυτή η μορφή ελέγχου υποστηρίζεται ότι εσωτερικεύεται υποσυνείδητα από το άτομο και ότι εξυπηρετεί μια νεοφιλελεύθερη ρητορική που

²⁵ Δική μου μετάφραση.

υποστηρίζει ότι ο εκάστοτε άνθρωπος θα πρέπει να αναλαμβάνει την ευθύνη του δικού του εαυτού (Lupton, 2014: 79-80).

Ο Michel Foucault (Φουκώ, 1976/1989: 259-268) διαμόρφωσε μια θεωρία, η οποία υποστήριξε πως στον σύγχρονο κόσμο, η μορφή άσκησης της εξουσίας αλλάζει ολοκληρωτικά. Αναφέρεται σε ένα νέο μόρφωμα που ονόμασε «βιοπολιτική» (*biopolitics*), η οποία ασκείται μέσω της «βιοεξουσίας» (*biopower*). Η βιοπολιτική αναδύθηκε ταυτόχρονα με τον σχηματισμό της βιολογίας ως επιστήμη (Malabou, 2014: 99-101) και έτσι, δεν είναι τυχαίο ότι η εξουσιαστική δράση της λαμβάνει χώρα επάνω στα βιολογικά σώματα των σύγχρονων ανθρώπων. Η βιοπολιτική λοιπόν, μέσω της βιοεξουσίας, έχει την ιδιότητα να εξουσιάζει, όχι μόνο το πνεύμα, αλλά και το σώμα. Αυτή η νέα μορφή εξουσίας τείνει να επικάθεται επάνω στο σώμα και να το μετατρέπει σε ένα «πειθήνιο» όργανο, το οποίο καθοδηγείται στο να λαμβάνει τις απαραίτητες δράσεις για την αυτοβελτίωσή του, ενώ ταυτόχρονα μετατρέπεται ολοένα και περισσότερο σε ένα παραγωγικό όργανο εξυπηρέτησης «κυβερνησιακών» σκοπιμοτήτων (Φουκώ, 1976/1989: 181-188).²⁶

Η βιοπολιτική δεν δρα επιβαλλόμενη επάνω στο άτομο, αλλά αντιθέτως, στρέφει το ίδιο το άτομο προς την αυτο-διαχείρισή του. Ο έλεγχος του σώματος προκύπτει μέσα από τον τρόπο που ο άνθρωπος σκέπτεται για το ανθρώπινο σώμα (Lupton, 2016: 101-108). Αυτός ο τρόπος σκέψης όμως διαμορφώνεται κοινωνικά και άρα, μέσα και από τις συνθήκες σκέψης και δράσης που διαμορφώνει η δράση της βιοπολιτικής σε συλλογικό/κοινωνικό επίπεδο. Επομένως, η βιοπολιτική δημιουργεί ένα πλαίσιο, σύμφωνα με το οποίο ο εκάστοτε άνθρωπος θα πρέπει να διαχειρίζεται, να συγκρατεί και να ελέγχει το σώμα του· θα πρέπει, με λίγα λόγια, να γίνεται κύριος επί του σώματός του (Lupton, 2016: 101-108). Σε διαφορετική περίπτωση, όποιος αποτυγχάνει στο εγχείρημα αυτό, αντιμετωπίζεται από την κοινωνία ως ανάξιος και στη συνέχεια, περιθωριοποιείται. Εκείνος όμως, ο οποίος κατορθώνει την αυτο-διαχείριση, θεωρείται ως «ιδεολογικά και ηθικά σωστός/δίκαιος», όπως γράφει η Lupton (2016: 101-108). Έτσι, η βιοπολιτική δείχνει να καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο ο άνθρωπος αυτο-πειθαρχείται, μέσα από τον οικειοθελή περιορισμό και τον

²⁶ Ο Γάλλος φιλόσοφος Michel Foucault, χρησιμοποίησε στο έργο του τον όρο “governmentality”, υπό την έννοια της «κυβερνησιμότητας». Ο όρος αυτός δεν αναφέρεται αποκλειστικά στην κρατική εξουσία, αλλά σε κάθε είδους εξουσία που συναντάται στα πλαίσια μιας κοινωνίας. Υπό αυτή την έννοια, μπορεί να αναφερόμαστε σε ποικίλους εξουσιαστικούς παράγοντες, όπως για παράδειγμα η κρατική εξουσία, η πολιτισμική εξουσία, η οικονομική εξουσία, η φυλή, το φύλο κ.ο.κ.

έλεγχο του σώματός του. Συνεπώς, μέσα από τον συγκεκριμένο τρόπο η βιοεξουσία ασκείται μέσω του φυσικού/βιολογικού σώματος των ανθρώπων.

Έτσι λοιπόν η βιοεξουσία φαίνεται πως απλώνεται σαν ένα αόρατο πέπλο επάνω στους σύγχρονους ανθρώπους και κατορθώνοντας την υποσυνείδητη κυριαρχία επί των εκάστοτε μεμονωμένων σωμάτων, κατορθώνει παράλληλα και την κυριαρχία επί του πληθυσμού ως σύνολο, απλώνοντας έτσι την εξουσιαστική δύναμή της επάνω σε ολόκληρο το φάσμα της ατομικής και κοινωνικής ζωής (Φουκώ, 1976/1989: 181-188). Η ειδοποιός διαφορά αυτής της νέας εξουσιαστικής δύναμης είναι πως δεν δρα μέσω της καταπίεσης και της επιβολής, αλλά μέσω της κανονικοποίησης. Σε αυτή την περίπτωση, οι νόμοι αντικαθίστανται από τις νόρμες, οι οποίες έχουν μη-καταναγκαστικό χαρακτήρα και με τον τρόπο αυτό, κατορθώνεται η άσκηση του ελέγχου στο όνομα της ίδιας της ελευθερίας (Ajana, 2017: 4-6). Έτσι, το εκάστοτε άτομο μοιάζει να αναλαμβάνει την άσκηση του ελέγχου προς τον ίδιο του τον εαυτό, εσωτερικεύοντας τις εξωτερικά δημιουργούμενες νόρμες και έτσι, επιτυγχάνεται η έμμεση συμμόρφωσή του σε κυβερνησιακές επιταγές, χωρίς να χρειάζεται το ίδιο το κράτος να εμπλακεί. Πλέον, υποστηρίζεται πως δεν υπάρχει η έννοια της τιμωρίας, αλλά αντίθετα, ότι ο έλεγχος ασκείται μέσω της κανονικοποίησης και της περιθωριοποίησης. Ο ίδιος ο Foucault αναφέρει πως αυτή η μορφή άσκησης της εξουσίας την οποία σκιαγραφεί ανταποκρίνεται σε ένα νεοφιλελεύθερο εξουσιαστικό σύστημα.

Εντός του πλαισίου της βιοπολιτικής θεώρησης, επομένως, η βαρύτητα ρίχνεται στην έννοια του ελέγχου, ο οποίος υποστηρίζεται πως είναι εξωτερικά επιβεβλημένος, αλλά πλέον εκφράζεται υπό τη μορφή του αυτο-ελέγχου. Το άτομο δείχνει να αναλαμβάνει αυτοβούλως την άσκηση του ελέγχου επί του εαυτού του, λόγω μιας εσωτερικευμένης εξουσιαστικής πολιτικής στρατηγικής. Κατά τη Lupton (2014: 79-80), οι ψηφιακές τεχνολογίες αυτοκαταγραφής δείχνουν να εξυπηρετούν άριστα στον σκοπό αυτόν και εντός των συγκεκριμένων πλαισίων αντιμετωπίζονται ως ένας τρόπος «διακυβέρνησης του εαυτού» (*governing of the self*). Σύμφωνα με τον Foucault μέσα σε αυτά τα πλαίσια η «ευθύνη» ορίζεται ως η «ήπια εξουσία» (*soft power*), η οποία οδηγεί τους πολίτες σε συμμόρφωση με τις υπάρχουσες νόρμες (Lupton, 2014: 79-80). Δηλαδή, μέσω των εξωτερικών θετικών διατυπώσεων και των επιβραβεύσεων, τα άτομα καταλήγουν να ικανοποιούνται και με τον τρόπο αυτόν, να συνεχίζουν την προσπάθειά τους για περαιτέρω επιβράβευση και αναγνώριση.

Η ύπαρξη της βιοεξουσίας δημιουργεί μια συνθήκη όπου οι ίδιοι οι άνθρωποι υποδουλώνουν τους εαυτούς τους ζώντας όμως μέσα σε μια αυταπάτη ελευθερίας (Lupton, 2014: 79-80). Έτσι, η ατομική υγεία και η ευημερία φαίνονται να μετατρέπονται πλέον σε κρατική επιδίωξη και στον προσωπικό αγώνα για αυτοβελτίωση, τείνουν πια να παρεμβάλλονται ποικίλοι εξωτερικοί παράγοντες. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι συνθήκες που επικρατούν στο «εσωτερικό» των ανθρώπων, δείχνουν να ενδιαφέρουν άμεσα και το εξωτερικό κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον.

Σε αυτό το πλαίσιο, υποστηρίζεται πως η υγεία, η επιτυχία και η αυτοβελτίωση, στην πραγματικότητα αποτελούν κυβερνησιακές επιταγές, οι οποίες λαμβάνουν τη μορφή νορμών και επικάθονται επάνω στον εαυτό και στο σώμα με τρόπο ανεπαίσθητο. Συνεπώς, παρ' ότι η Lupton αναγνωρίζει το διευκολυντικό και προοδευτικό κομμάτι των πρακτικών ψηφιακής αυτοκαταγραφής, η ίδια παραμένει σκεπτική σχετικά με το τι μπορεί να συνεπάγονται όλα αυτά για τον εαυτό, την ιδιωτικότητα και τα ανθρώπινα δικαιώματα στα πλαίσια των σύγχρονων κοινωνιών.

Κατά την προσωπική της άποψη, όμως, μέσα από την ψηφιακή αυτοκαταγραφή ο άνθρωπος μοιάζει να απομακρύνεται από τον εαυτό του, δίχως μάλιστα να το αντιλαμβάνεται. Οι ανάγκες, τα θέλω και οι επιθυμίες του παύουν να προκύπτουν πηγαία και αυθόρμητα. Ταυτόχρονα όμως ο ίδιος δείχνει να αισθάνεται πως όλα όσα νιώθει είναι αυθεντικά. Έτσι, η ίδια θεωρεί πως η επαφή με τον εαυτό κατακερματίζεται και πως τόσο ο εαυτός όσο και το φυσικό/βιολογικό σώμα, μετατρέπονται σε ένα θεμελιώδες πεδίο άσκησης της νεοφιλελεύθερης εξουσίας.

Η ψυχοπολιτική προσέγγιση. Βασικό στοιχείο στη θεώρησή του Han είναι η έννοια της «ψυχοπολιτικής» (*psychopolitics*), με την οποία ορίζει τον σύγχρονο νεοφιλελεύθερο τρόπο διακυβέρνησης των κοινωνιών. Η ψυχοπολιτική, σε αντίθεση με τη βιοεξουσία, εδρεύει στη ψυχή και όχι στο σώμα των ανθρώπων (Han, 2017/2017: 50-51). Όπως επισημαίνει και ο ίδιος, η σωματική πειθαρχία δίνει πλέον τη θέση της στη βελτιστοποίηση των ψυχικών και πνευματικών διαδικασιών (Han, 2017/2017: 50-51), με απώτερο σκοπό τη βέλτιστη παραγωγικότητα και λειτουργικότητα της κοινωνίας.

Κατά τον ίδιο οι κοινωνίες του 21^{ου} αιώνα πλημμυρίζονται από θετικότητα και πασχίζουν να αποτινάξουν από πάνω τους κάθε τι το αρνητικό (Han, 2010/2015: 10-15). Με λίγα λόγια, η νεοφιλελεύθερη εξουσία φαίνεται να πασχίζει να δημιουργεί

στους πολίτες θετικά συναισθήματα, να τους διατηρεί σε μια ευδιάθετη συναισθηματική κατάσταση και να τους παρέχει θετικά κίνητρα, μέσα από τα οποία επιδιώκει οι ίδιοι να επιθυμούν να αναλάβουν την ευθύνη του εαυτού τους, όπως επίσης και τις απαραίτητες ενέργειες για τη βελτιστοποίησή τους (*optimization*). Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, ο προηγούμενος καταναγκασμός δείχνει να αντικαθίσταται από τον «πειθαναγκασμό»,²⁷ ο οποίος φαίνεται να επιτυγχάνει τα ίδια αποτελέσματα με έναν πιο ανεπαίσθητο τρόπο.

Η βιοεξουσία, κατά την άποψη του Han (2010/2015: 14-20), κουβαλά επάνω της ακόμα πολλή αρνητικότητα και αυτός είναι ένας λόγος για τον οποίο αμφισβητεί την επικαιρότητα της φουκωϊκής σκέψης. Αυτή η αρνητικότητα υποστηρίζει πως προκύπτει μέσα από τη λειτουργία της κανονικοποίησης και της επακόλουθης περιθωριοποίησης όσων δεν συμβαδίζουν με τα κανονιστικά πρότυπα. Η συγκεκριμένη λειτουργία, επομένως, δείχνει να δημιουργεί μια «απαίτηση», ένα «θα έπρεπε», το οποίο παραπέμπει έμμεσα σε μια απαγόρευση που φυσικά κατέχει ένα αρνητικό πρόσημο (Han, 2010/2015: 14-20). Για τον Han, η ενασχόληση του Foucault με τη βιοπολιτική και τον πληθυσμό είναι λανθασμένη, καθώς πιστεύει πως αυτές οι έννοιες δεν περιγράφουν μια νεοφιλελεύθερη κοινωνία, αλλά αντίθετα, μια συνέχεια των πειθαρχικών πρακτικών, οι οποίες διαιωνίζουν μια αρνητική και εκφοβιστική ατμόσφαιρα (Han, 2017/2017: 49).

Εν αντιθέσει, εξηγεί πως η ψυχοπολιτική εξουσία εισέρχεται στον άνθρωπο και τον εξουσιάζει με τρόπο πραγματικά ανεπαίσθητο. Τον οδηγεί στην εκμετάλλευση της ίδιας του της ελευθερίας. Η ρητορική του «θα μπορούσες» (*you could*),²⁸ φαίνεται να λειτουργεί ενθαρρυντικά και να προκαλεί τους ανθρώπους να δοκιμάζονται συνεχώς με νέα πράγματα και να ξεπερνούν κάθε φορά τα όριά τους. Έτσι, το νεοφιλελεύθερο σύστημα δεν επιβάλλεται επί του ατόμου, αλλά αντίθετα, αφήνει μεγάλα περιθώρια ελευθερίας και αφαιρεί τον παράγοντα του εξαναγκασμού, έτσι ώστε το άτομο να παροτρύνεται να φτάνει κάθε φορά στα ανώτερα επίπεδα της παραγωγικότητάς του. Μέσα από τη συγκεκριμένη τοποθέτηση, ο Han εννοεί πως το άτομο φαίνεται να κατευθύνεται υποσυνείδητα από το κρατικό σύστημα προς την οικειοθελή υιοθέτηση εξωτερικά επιβεβλημένων προτύπων, συμπεριφορών και ενεργειών. Αυτό συμβαίνει

²⁷ Ορολογία δανεισμένη από το φουκωϊκό έργο, που αφορά την εμπλοκή σε συγκεκριμένες δραστηριότητες και πρακτικές μέσω της έμμεσης πειθούς και όχι της επιβολής, όπως συνέβαινε σε παλαιότερες μορφές άσκησης εξουσίας.

²⁸ Συζητήθηκε στο δεύτερο μέρος της εργασίας. Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. την υποενότητα του «επιχειρησιακού εαυτού».

μέσα από την τεχνική της εξωτερικής θετικής παρότρυνσης, η οποία κάνει το άτομο να αισθάνεται ως εσωτερική του ανάγκη και επιθυμία την αποδοχή των εξωτερικών ερεθισμάτων που του προσφέρονται.

Επομένως, η συγκεκριμένη συνθήκη καταλήγει να γεμίζει τους ανθρώπους με θετικά συναισθήματα, ενώ στην πραγματικότητα εγκαθιδρύεται μια ισχυρότερη και αποτελεσματικότερη μορφή εκμετάλλευσης, εκείνη της αυτο-εκμετάλλευσης (*auto-exploitation*) (Han, 2017/2017: 12-28). Με τον τρόπο αυτόν, φαίνεται να διαιωρίζεται μια καπιταλιστική λογική, η οποία μάλιστα εισέρχεται στους τρόπους διαχείρισης του εαυτού από το ίδιο το άτομο. Όταν εγκαθιδρυθεί αυτή η μορφή παραγωγής – δηλαδή μέσω της εκμετάλλευσης του εαυτού από το ίδιο το άτομο – ο άνθρωπος δουλεύει συνεχόμενα, σπρώχνοντας τον εαυτό του στα άκρα, προκειμένου να κατορθώνει τους εκάστοτε στόχους και να αισθάνεται ολοκλήρωση. Ταυτόχρονα όμως το άτομο καθίσταται υπεύθυνο για τον εαυτό του και έτσι, σε περίπτωση αποτυχίας, δεν μπορεί να στραφεί εναντίον του συστήματος ή της κοινωνίας. Έτσι, σύμφωνα με τον Han (2017/2017: 17-22), η ντροπή και η απογοήτευση αντικαθιστά την τάση για αμφισβήτηση του συστήματος και της κοινωνίας. Συνεπώς, κατά τον Han, με τον τρόπο αυτόν το σύστημα του νεοφιλελευθερισμού φαίνεται να εξασφαλίζει τις κατάλληλες συνθήκες για την αποτροπή της ανατροπής του από τον λαό.

Ψυχοπολιτική, επομένως, είναι εκείνη η στρατηγική, η οποία ξέρει πρώτα απ' όλα να εκμεταλλεύεται τη ψυχή και τον νου. Ο σύγχρονος άνθρωπος φαίνεται να πασχίζει να δημιουργήσει ορθά συστήματα επιλογών που πρόκειται να αυξήσουν τις επιτυχίες του, οι οποίες με τη σειρά τους αναμένεται να τον καταστήσουν κοινωνικά ευυπόληπτο, αλλά και ευδαίμονα. Έτσι, ο Han (2010/2015: 15-20) υποστηρίζει πως, σήμερα περισσότερο από ποτέ, η αξία των ανθρώπων κρίνεται από τις επιτυχίες και τις αποτυχίες τους και έτσι, ονομάζει τη σύγχρονη κοινωνία «κοινωνία του επιτεύγματος»,²⁹ ενώ αποκαλεί τους ίδιους τους πολίτες της κοινωνίας αυτής, «υποκείμενα του επιτεύγματος».³⁰ Μέσα από αυτόν τον ατέρμονο αγώνα για το κυνήγι της «ευτυχίας», ο Han θεωρεί πως ο άνθρωπος χάνει την υποκειμενικότητά του και μετατρέπεται ο ίδιος σε ένα εγχείρημα (*project*) (Han, 2010/2015: 59-85). Το υποκείμενο παύει πια να θεωρείται υποκείμενο. Στη σύγχρονη ζωή ο άνθρωπος φαίνεται να επιτυγχάνει την αυτοπραγμάτωσή του μόνο μέσα από τα ποσοστά

²⁹ Δική μου απόδοση του όρου “achievement society”.

³⁰ Δική μου απόδοση του όρου “achievement subject”.

επιτυχίας του. Συνεπώς, ο Han υπογραμμίζει πως πλέον οι άνθρωποι παύουν να «ακούν» πραγματικά τον εαυτό τους. Αντίθετα, οι ίδιοι μεταμορφώνονται σε επιχειρηματίες, σε εργοδότες και σε εκμεταλλευτές του εαυτού τους, με στόχο τη βέλτιστη παραγωγικότητά τους. Με τον τρόπο αυτόν, υποστηρίζεται πως ο άνθρωπος αλλοτριώνεται και απομακρύνεται από τον εαυτό του εντός των σύγχρονων κοινωνιών. Μέσα σε αυτές τις ρευστές και χαοτικές συνθήκες, ο ίδιος αναφέρει πως «σήμερα, δεν θεωρούμε τους εαυτούς μας εξουσιαζόμενα υποκείμενα, αλλά εγχειρήματα (*projects*)· πάντοτε μεταποιώντας και επινοώντας τους εαυτούς μας» (Han 2017/2017: 13).³¹ Έτσι, οι άνθρωποι καθίστανται εκμεταλλευτές του ίδιου τους του εαυτού, απαλλάσσοντας το κράτος από τον πρότερο έκδηλο εκμεταλλευτικό του χαρακτήρα.

Επιπρόσθετα, ο Han υποστηρίζει πως, ανεξαρτήτως από τα ποσοστά επιτυχίας του εκάστοτε ατόμου στους στόχους που το ίδιο θέτει, αυτή η στιγμή της ολοκλήρωσης δεν φτάνει ποτέ, καθώς οι ιλιγγιώδεις ρυθμοί της σύγχρονης καθημερινότητας απαιτούν την άμεση μετάβαση στον αγώνα για τον επόμενο στόχο. Ακολουθώντας αυτή την αέναη διαδικασία, ο ίδιος θεωρεί ότι το άτομο σύντομα οδηγείται στην εξουθένωση (*burnout*) και έπειτα, στην κατάθλιψη. Για τον Han (2010/2015: 59-61) αυτές αποτελούν τις κυρίαρχες αρρώστιες του 21^{ου} αιώνα, οι οποίες προκύπτουν ως αποτέλεσμα των συνθηκών της θετικότητας και της επακόλουθης υπέρμετρης αυτοεκμετάλλευσης. Όπως αναφέρει και ο ίδιος (2010/2015: 13, 42-43), «η βία της θετικότητας δεν στερεί ούτε αποκλείει, αλλά αντίθετα, εξουθενώνει».³² Συνεπώς, η νεοφιλελεύθερη πολιτική αφορά την εκμετάλλευση της ίδιας της ελευθερίας και αυτό θεωρεί πως αποτελεί μια ανώτερη μορφή εξουσίας.

Αξίζει να αναφερθεί πως ο Han προβαίνει σε μια περίτεχνη διασκευή – σχεδόν αναστροφή θα μπορούσαμε να πούμε – του εξουσιαστικού μορφώματος του «Μεγάλου Αδελφού» (*Big Brother*) που ξεδιπλώνεται μέσα στις σελίδες του διάσημου μυθιστορήματος «1984» του Τζώρτζ Όργουελ (1949/1999). Εξηγεί πως ο σύγχρονος ψηφιακός «Μεγάλος Αδελφός» φορά πλέον ένα φιλικό προσωπείο και σε αυτό ακριβώς έγκειται η μεγάλη εξουσιαστική επιρροή του (Han, 2017/2017: 72). Η οργουελική «Νέα Διάλεκτος»³³ (*Newspeak*) στόχευε στη σταδιακή εξαφάνιση των λέξεων από την ανθρώπινη γλώσσα, με απώτερο σκοπό αυτή η γλωσσική ένδεια να οδηγήσει εν καιρώ σε εκφραστική και διανοητική αποστέρηση. Σκοπός ήταν δηλαδή η

³¹ Δική μου μετάφραση.

³² Δική μου μετάφραση.

³³ Δική μου μετάφραση. Συχνά στα ελληνικά μεταφράζεται και ως «Νέα Ομιλία» ή «Νέα Γλώσσα».

εξουσία του «Μεγάλου Αδελφού» σταδιακά να κατακεραυνώσει την ελευθερία και να απορροφήσει τα ψήγματά της, ακόμα και μέσα από τα μύχια της ανθρώπινης ψυχής, μέχρι την ολική εξαφάνιση της ίδιας της έννοιας της «ελευθερίας» (Οργουελ, 1949/1999).

Ο Han (2017/2017: 69-70) υποστηρίζει πως σήμερα, υπό τις ίδιες βλέψεις, συμβαίνει το ακριβώς αντίθετο. Στην εποχή μας, οι λέξεις δεν καταστρέφονται, αλλά πολλαπλασιάζονται ασταμάτητα, καταλήγοντας σε μια χαοτική κατάσταση όπου τα πάντα χάνουν το νόημά τους, ακόμα και η ίδια η έννοια της «ελευθερίας». Η τεχνική αυτή αποδεικνύεται τόσο αποτελεσματική, που οι ίδιοι οι άνθρωποι δεν αισθάνονται ποτέ ότι εξουσιάζονται (Han, 2017/2017: 72). Αντιθέτως, αισθάνονται πως πλέον κατέχουν κάθε λογής πληροφορία στα χέρια τους. Επομένως, σύμφωνα με την προσέγγιση της ψυχοπολιτικής, ο ίδιος ο εαυτός και η ψυχή των σημερινών ανθρώπων μεσολαβείται από την εξουσιαστική δράση του νεοφιλελεύθερου συστήματος, δημιουργώντας έτσι ένα χάσμα ανάμεσα στην επικοινωνία του ατόμου με το ενδότερο «εγώ» του. Έτσι, αυτή η πολιτική που επιτρέπει την πληθώρα των θετικών συναισθημάτων, των πληροφοριών, των επιλογών και της φαινομενικής ελευθερίας, ίσως τελικά να συνταράσσει συθέμελα τις κοινωνικές ισορροπίες και να κατορθώνει τον κατακερματισμό θεμελιωδών εννοιών και αξιών, με τη σύμφωνη γνώμη των ίδιων των εξουσιαζόμενων υποκειμένων.

3.3 Περί διαφάνειας

3.3.1 Η ψηφιοποίηση των μέσων και η αλλαγή του τοπίου.

Οι παρελθοντικές πρακτικές ποσοτικοποίησης του εαυτού βασίζονταν σε αναλογικές, απτικές ή χειροκίνητες μεθόδους, όπως για παράδειγμα η χρήση της αναλογικής ζυγαριάς για τη μέτρηση του βάρους ή της μεζούρας για τη μέτρηση του ύψους. Ποιες είναι όμως οι κυριότερες διαφορές που επιφέρει η ψηφιοποίηση των τεχνολογικών μέσων στις πρακτικές αυτοκαταγραφής;

Όπως προαναφέρθηκε, σήμερα η ποσοτικοποίηση του εαυτού επεκτείνεται σε πολλά νέα πεδία, ακόμα και σε τομείς πέραν του βιολογικού/φυσικού σώματος του ατόμου. Πλέον, ο σύγχρονος άνθρωπος, πέρα από παράγοντες που αφορούν το σώμα του, επιθυμεί να γνωρίζει την ποιότητα του αέρα, τα επίπεδα της μόλυνσης ή της

ηγορύπανσης στα οποία εκτίθεται ο οργανισμός του ή, σε κάποιους εντελώς διαφορετικούς τομείς, ακόμα και την ενέργεια που καταναλώνει το σπίτι του, το τι λείπει από το ψυγείο του κ.ο.κ. Για να συμβαίνουν όλα αυτά, δείχνει να είναι απαραίτητη η ύπαρξη ενός «διάφανου» τοπίου, στο οποίο οι πληροφορίες ρέουν άφθονες και προς ποικίλες κατευθύνσεις, χωρίς δηλαδή να παραμένουν στην αυστηρή κατοχή του δημιουργού τους. Σε αυτούς τους σκοπούς, έρχονται να βοηθήσουν οι τεχνολογίες του ποσοτικοποιημένου εαυτού. Όπως είχε αναφέρει και ο Wolf (2010), σήμερα οι άνθρωποι διαθέτουν ισχυρές τεχνολογίες, τις οποίες μπορούν να μεταφέρουν επάνω στα σώματά τους καθ' όλη τη διάρκεια την ημέρας, καθώς επίσης και να παρακολουθούν έναν μεγάλο αριθμό παραγόντων απλά με το πάτημα ενός κουμπιού. Το γεγονός αυτό δείχνει να προσδίδει σημαντική δύναμη στον χρήστη των τεχνολογιών αυτών ως προς τον έλεγχο των αυτοκαταγραφόμενων πεδίων.

Μια εξίσου σημαντική διαφορά των εν λόγω τεχνολογιών προ και μετά της ψηφιοποίησης, είναι ακριβώς αυτή η δημοσιοποίηση των προσωπικών ψηφιακών δεδομένων. Τα εξαγόμενα δεδομένα της αυτοκαταγραφής δεν σημειώνονται πλέον σε κάποιο προσωπικό τετράδιο ή ημερολόγιο, αλλά αντιθέτως, εγγράφονται στις βάσεις δεδομένων των ψηφιακών συσκευών και των εφαρμογών που χρησιμοποιούνται για την αυτοκαταγραφή. Το εκάστοτε ψηφιακό εργαλείο αυτοκαταγραφής διαθέτει τους δικούς του όρους και προϋποθέσεις χρήσης, τους οποίους το άτομο θα πρέπει να αποδεχτεί προκειμένου να προχωρήσει στη χρήση του. Από τη στιγμή λοιπόν που τα ψηφιακά δεδομένα «ανεβάζονται» (*upload*) στην εκάστοτε συσκευή ή εφαρμογή, παύει σε μεγάλο βαθμό να υφίσταται και η ιδιωτικότητά τους. Έτσι, πολλοί θεωρητικοί που καταπιάνονται με τον ποσοτικοποιημένο εαυτό, θορυβούνται με το γεγονός της αποϊδιωτικοποίησης των δεδομένων και θεωρούν πως η συγκεκριμένη συνθήκη είναι δυνατόν να οδηγήσει σε εξωγενή επιτήρηση του ατόμου. Αντίθετα, άλλοι αναφέρονται στη θετική όψη αυτής της συνθήκης και στα πλεονεκτήματα τα οποία μπορούν οι άνθρωποι να αποκομίσουν μέσα από την κατάσταση της διαφάνειας που προωθείται στις μέρες μας εν γένει, αλλά και ειδικότερα μέσα από τις ψηφιακές τεχνολογίες αυτοκαταγραφής.

Μια ακόμα διαφορά είναι πως τα ψηφιακά δεδομένα αφήνουν πλέον ίχνη και μάλιστα ανεξίτηλα. Τα ψηφιακά δεδομένα δεν διαγράφονται ποτέ, «ξεπερνώντας έτσι ακόμα και την ίδια την ανθρώπινη ζωή»,³⁴ όπως αναφέρει και η Lupton (2016: 94). Στο

³⁴ Δική μου μετάφραση.

γεγονός αυτό φαίνεται να κατέχει εξέχοντα ρόλο η τεχνολογία των Big Data. Η έλευση των ψηφιακών τεχνολογιών επέφερε έναν κατακλυσμό πληροφοριών και ψηφιακών δεδομένων, τα οποία με το πέρασμα των χρόνων αυξάνονται γεωμετρικά και πρόκειται να λάβουν θεαματικές διαστάσεις στο άμεσο μέλλον, διαδικασία η οποία έχει ήδη αρχίσει να συμβαίνει. Έτσι, σε πολλές περιπτώσεις δεν είναι δυνατή η διαχείριση τέτοιων όγκων ψηφιακών δεδομένων από απλά προγράμματα υπολογιστών. Τα Big Data έκαναν εφικτή την αποθήκευση και την επεξεργασία αυτών των δεδομένων μέσω της χρήσης εξειδικευμένων και ισχυρών τεχνολογικών συστημάτων.

Επίσης, αυτό το ανεξάντλητο σύστημα αποθήκευσης και ανάλυσης κάνει δυνατή την ανακάλυψη μοτίβων και σχέσεων, οι οποίες δεν θα μπορούσαν να διεξαχθούν διαφορετικά, αν δηλαδή δεν κατέληγαν όλα τα ψηφιακά δεδομένα σε μια κοινή «δεξαμενή» επεξεργασίας. Από τις αναζητήσεις του εκάστοτε ατόμου στο Google, μια φωτογραφία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ένα ηχητικό μήνυμα, ένα πλάνο από κάποιο κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης ή το σκανάρισμα ενός λογαριασμού super market, τα Big Data μπορούν να αναδείξουν χρήσιμα μοτίβα, που μπορεί να εκτείνονται από τις καταναλωτικές συνήθειες του ατόμου, την ψυχική του κατάσταση, έως και τη συμμετοχή ή την ενοχή του σε κάποιο έγκλημα (Crawford, Lingel & Karppi, 2015).

Επιπλέον, οι τεχνολογίες αυτοκαταγραφής, έρχονται να προσθέσουν στην ανωτέρω «γκάμα» δεδομένων ακόμα πιο ιδιωτικές πληροφορίες, όπως για παράδειγμα το ποσοστό της γονιμότητας, την οξυγόνωση στο αίμα, τις ώρες και την ποιότητα του ύπνου, την άσκηση, τη σεξουαλική επαφή, το στρες κ.ο.κ. Επομένως, εντός αυτού του ισχυρού συστήματος επεξεργασίας, γίνονται αναλύσεις που αφορούν πολύ προσωπικά δεδομένα, οδηγώντας τον «εαυτό» σε μια εξέχουσα κατάσταση διαφάνειας, αποκαλύπτοντας ακόμα και πληροφορίες που το εκάστοτε άτομο είναι βέβαιο πως θα επιθυμούσε να παραμείνουν ιδιωτικές. Με τον τρόπο αυτόν, εμπλουτίζεται το ατομικό ψηφιακό προφίλ του εκάστοτε χρήστη και καθίσταται όλο και πιο λεπτομερές το ψηφιακό του αποτύπωμα στον χώρο των σύγχρονων ψηφιακών τεχνολογιών.

3.3.2 Big Data και οι θεωρητικές προσεγγίσεις.

Η αντίληψη της κουλτούρας της αυτοκαταγραφής. Σύμφωνα με όσα παρουσιάστηκαν προηγουμένως, γίνεται φανερό πως στη σημερινή εποχή επικρατεί ένα κλίμα διαμοιρασμού και διαφάνειας αναφορικά με τα παραγόμενα ψηφιακά

δεδομένα είτε αυτά προέρχονται από ανθρώπους που υιοθετούν οικειοθελώς πρακτικές αυτοκαταγραφής είτε από εξωγενείς πηγές ψηφιακής παρακολούθησης (*monitoring*). Η τεχνολογία των Big Data φαίνεται να εγείρει έντονες ανησυχίες σχετικά με την ιδιωτικότητα, αλλά δεν εκλείπουν και οι θεωρήσεις που αντιμετωπίζουν τις σύγχρονες συνθήκες με μια θετική ματιά.

Οι Kelly και Wolf και η κουλτούρα της αυτοκαταγραφής εν γένει, φαίνονται να αναγνωρίζουν τα πλεονεκτήματα που οι σύγχρονοι άνθρωποι μπορούν να δρέψουν μέσα από τις συγκεκριμένες συνθήκες. Ο Wolf συγκεκριμένα αναφέρει πως αντιλαμβάνεται τις σύγχρονες ψηφιακές τεχνολογίες και κατά συνέπεια, τις τεχνολογίες αυτοκαταγραφής, ως ένα είδος μακροσκοπίου (*macroscope*), όπου μυριάδες πληροφορίες συσσωρεύονται και δομούνται σε αναγνώσιμα μοτίβα, τα οποία στη συνέχεια δύνανται να εκμεταλλευτούν οι χρήστες προς την εξυπηρέτηση των εκάστοτε υποκειμενικών στόχων τους (Wolf, 2009). Αναφέρει χαρακτηριστικά, πως αυτό το μακροσκόπιο πρόκειται να αποδειχθεί για την επιστήμη της εποχής μας τόσο σημαντικό όσο ήταν και η ανακάλυψη του μικροσκοπίου (Wolf, 2009).

Η Ajana έρχεται να συμπληρώσει πως η τεχνολογία των Big Data θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την ανακάλυψη συσχετίσεων και τη διεξαγωγή συμπερασμάτων, προκειμένου να βελτιστοποιηθούν ή ακόμα και να επιλυθούν διάφορες καταστάσεις συλλογικού επιπέδου που χωλαίνουν (αναφέρεται στο Beer, 2014 :334). Παραδείγματος χάριν, οι τεχνολογίες αυτές θα μπορούσαν να συνδράμουν στην επίλυση φλεγόντων ζητημάτων, όπως για παράδειγμα η παραγωγή ενέργειας σε παγκόσμιο επίπεδο ή η διαχείριση του εκάστοτε εθνικού συστήματος υγείας. Έτσι, στην πρώτη περίπτωση θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν και να αναλυθούν δεδομένα που προέρχονται από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ανεμόμυλοι, φωτοβολταϊκά κ.α.), με στόχο την βελτιστοποίηση του τρόπου παραγωγής και της αποδοτικότητας της ενέργειας που παράγεται, ενώ στη δεύτερη περίπτωση, η ανάλυση δεδομένων προερχόμενων από τον ιατροφαρμακευτικό χώρο, θα μπορούσε να συντελέσει στη βέλτιστη ροή των ασθενών, την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των εισαγόμενων περιστατικών και συνεπώς, την καλύτερη λειτουργία του συστήματος υγείας εν γένει.

Πάνω σε αυτή την προοπτική, ο Wolf αναφέρει πως εφόσον τα Big Data μπορούν δυνητικά να οδηγήσουν σε συστημική βελτίωση, τότε θα μπορούν να βοηθήσουν και στην αυτοβελτίωση (Wolf, 2010β). Αυτή η ροή των δεδομένων, επομένως, και η κατάργηση της αυστηρής ιδιοκτησίας τους, ίσως να μπορούν να δημιουργήσουν ένα νέο περιβάλλον, εντός του οποίου θα προάγεται και θα διευρύνεται

η γνώση για την ίδια την ανθρώπινη ζωή (Wolf, 2009). Όπως υποστηρίζει άλλωστε και ο Kelly (2011β), το μοίρασμα αυξάνει την αξία των πραγμάτων. Αναλυτικότερα, η κουλτούρα της αυτοκαταγραφής υποστηρίζει πως, μελλοντικά, η ραγδαία τεχνολογική πρόοδος, σε συνδυασμό με την πληθώρα των προσωπικών δεδομένων που διαμοιράζονται, πρόκειται να οδηγήσει σε μια επανάσταση στον τομέα της έρευνας και της ιατρικής και σε μια ραγδαία βελτίωση του τρόπου πρόληψης και παρέμβασης στα θέματα υγείας, με αποτέλεσμα τη θεαματική αύξηση του επιπέδου και του προσδόκιμου ζωής. Για τον λόγο αυτόν, έχει δημιουργηθεί και ο όρος «φιλανθρωπία των δεδομένων»,³⁵ ο οποίος υποστηρίζει τη θετική λειτουργία της τεχνολογίας των Big Data, αλλά και του διαμοιρασμού των προσωπικών (ψηφιακών) δεδομένων³⁶ εν γένει.

Σύμφωνα με τη ρητορική της κουλτούρας της αυτοκαταγραφής, ένα μακροπρόθεσμο όραμα στον χώρο της τεχνολογίας που πρόκειται να επιτευχθεί σε ατομικό επίπεδο, μέσα από τη διάδοση της διαφάνειας των προσωπικών ιατρικών δεδομένων, είναι το να κατορθώσει η ιατρική, μέσω της βοήθειας των ψηφιακών τεχνολογιών, να φτάσει σε ένα επίπεδο όπου η θεραπεία θα γίνει τόσο εξατομικευμένη για τον κάθε άνθρωπο – ακριβώς λόγω αυτής της πληθώρας των διαθέσιμων προσωπικών δεδομένων – ώστε να μπορεί ο κάθε ένας να λαμβάνει μια ειδικά κατασκευασμένη φαρμακευτική αγωγή που θα δημιουργείται προσωπικά για εκείνον και τις δικές του ιδιαιτερότητες. Στο μέλλον, ο Kelly (2016: 366) υποστηρίζει πως αυτό θα μπορεί να συμβαίνει αυτόματα, μέσω ενός μηχανήματος παραγωγής χαπιών, το οποίο θα μπορεί ο κάθε ένας να διαθέτει στο σπίτι του και να λαμβάνει την εξατομικευμένη φαρμακευτική αγωγή του.

Οι συγκεκριμένες φιλοδοξίες σκιαγραφούν ένα τρόπο χρήσης των ψηφιακών δεδομένων που πρόκειται να αξιοποιηθεί για την ενδυνάμωση του ανθρώπινου είδους, αποδεχόμενοι βέβαια την απαλοιφή της ιδιωτικότητας και αψηφώντας τους δυνητικούς κινδύνους. Η κουλτούρα της αυτοκαταγραφής, επομένως, προτείνει την περαιτέρω σύζευξη και τη συνύπαρξη των ανθρώπων με τις ψηφιακές τεχνολογίες αυτοκαταγραφής, καθώς κατά τη γνώμη τους, τα οφέλη δείχνουν να υπερβαίνουν σημαντικά τους κινδύνους.

³⁵ Δική μου μετάφραση του όρου “data philanthropy”.

³⁶ Δική μου μετάφραση του όρου “data sharing”.

Οι αντίλογοι. Οι κριτικές προσεγγίσεις έρχονται με τη σειρά τους και εφιστούν την προσοχή στους σημαντικούς κινδύνους που ελλοχεύουν πίσω από την υπάρχουσα κατάσταση φαινομενικής ελευθερίας, χειραφέτησης και μοιράσματος. Για τους εκφραστές τους το νεοφιλελεύθερο σύστημα δημιουργεί αυτό το περιβάλλον θετικότητας και διαφάνειας, προκειμένου να θέσει τα θεμέλια για την αποτελεσματική λειτουργία της στρατηγικής ελέγχου που αυτό υιοθετεί.

Ο παράγοντας της διαφάνειας φαίνεται να είναι απαραίτητος για τη διατήρηση του νεοφιλελεύθερου συστήματος και ο Han (2017/2017: 28) τονίζει πως είναι ακριβώς αυτός, τον οποίο προωθούν και οι ψηφιακές τεχνολογίες, που δείχνουν να συναντούν τόσο μεγάλη ανταπόκριση μέσα σε αυτό το σύγχρονο περιβάλλον. Ο ίδιος υποστηρίζει πως η διαφάνεια οδηγεί στη συμμόρφωση και την ομοιομορφία μέσα από την εκμετάλλευση της ατομικής ελευθερίας (Han, 2017/2017: 28). Μέσω της διαφάνειας δηλαδή τόσο η ζωή όσο και ο εαυτός του ατόμου καθίσταται ορατός και – ταυτόχρονα με τη βοήθεια της εξωτερικής θετικής παρότρυνσης – τα άτομα οδηγούνται υποσυνείδητα στη συμμόρφωση με τις υπάρχουσες νόρμες και τα νεοφιλελεύθερα ιδεώδη, όπως για παράδειγμα η άσκηση του αυτοελέγχου, η καλή υγεία, η πρόοδος, η παραγωγικότητα κ.ο.κ. Για εκείνον μέσω της διαφάνειας οι πάντες παρακολουθούν τους πάντες (Han, 2017/2017: 28). Έτσι επιτυγχάνεται η ομοιομορφία η οποία φυσικά συνεπάγεται την απώλεια της ατομικότητας.

Για εκείνον η ελευθερία της ροής της πληροφορίας και των δεδομένων, υπό το πρόσχημα της βελτίωσης των συνθηκών ζωής, στην πραγματικότητα κάνει τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα να εξυπηρετούν την εκμετάλλευση της ελευθερίας των ανθρώπων από το νεοφιλελεύθερο σύστημα. Τα δεδομένα μπορούν να αναλυθούν από τον κάθε έναν, με σκοπό την άσκηση ελέγχου επάνω στο άτομο ή/και την κερδοσκοπία. Όπως αναφέρει η Lupton (2016: 68-70), τα ψηφιακά δεδομένα αποτελούν το σύγχρονο Κεφάλαιο (*Capital*) του καπιταλισμού, υπό την έννοια ότι εκείνος που τα κατέχει, δύναται και να τα εμπορευματοποιήσει για λόγους προσωπικούς, διαφημιστικούς, διοικητικούς ή κυβερνησιακούς. Επισημαίνει πως ιδιαίτερα ο τομέας των Big Data αποτελεί εξαιρετικά σημαντική πλουτοπαραγωγική πηγή, καθώς παρέχει μεγάλα περιθώρια γνώσης από ποικίλα πεδία, σε διάφορους εξωτερικούς παράγοντες, που μπορούν να αξιοποιηθούν για τους ανωτέρω σκοπούς. Με τον τρόπο αυτόν, δικαιολογείται και η παροχή δωρεάν πλατφορμών, όπως το “Instagram” ή το “Facebook”. Υπό το συγκεκριμένο πρίσμα, τα ψηφιακά δεδομένα δείχνουν πλέον να κατέχουν σημαντική συναλλαγματική και εμπορική αξία.

Επίσης, οι αναλύσεις των Big Data μέσα από τα μοτίβα τα οποία αναδεικνύουν, προσφέρουν τη δυνατότητα της πρόβλεψης τόσο σε κοινωνικό επίπεδο όσο και σε ατομικό· τόσο δηλαδή για τον τρόπο εξέλιξης μιας ευρύτερης κοινωνικής κατάστασης όσο και για την πρόβλεψη κάποιας μελλοντικής ατομικής συμπεριφοράς (Han, 2017/2017: 131). Ο Han αναφέρει πως μέσα από αυτή την ικανότητα της «ανάγνωσης» των ανθρώπων που δείχνουν να διαθέτουν τα Big Data, κατορθώνεται η εγκαθίδρυση της ψυχοπολιτικής εξουσίας, η οποία μπορεί να εκμεταλλεύεται αυτά τα μοτίβα πρόγνωσης, για την εκμετάλλευση και τη χειραγώγηση της ψυχής και του εαυτού των σύγχρονων ανθρώπων (Han, 2017/2017: 110-111). Επεκτείνοντας τη σκέψη του, ο ίδιος συμπληρώνει πως η ίδια διαδικασία μπορεί σε επόμενο επίπεδο να επεκταθεί και στη διαχείριση της συλλογικής συνείδησης και άρα, στην επίτευξη του ελέγχου επί του πληθυσμού.

Υποστηρίζει λοιπόν πως κατ' αυτόν τον τρόπο η ψηφιακή ψυχοπολιτική θα βρίσκεται σε θέση να διαχειρίζεται τόσο την ατομική όσο και τη συλλογική συμπεριφορά, με έναν τρόπο αόρατο και ανεπαίσθητο (Han, 2017/2017: 113). Κατά τον Han (2017/2017: 18-22) μέσα σε αυτό το διαυγές περιβάλλον, η επιτήρηση καθίσταται αυτονόητη. Η συγκεκριμένη κατάσταση έμμεσης επιτήρησης υποστηρίζει πως περνάει απαρατήρητη από το υποκείμενο. Το άτομο ακολουθεί υποσυνείδητα λοιπόν τις εξωτερικές επιταγές και έτσι, επιτυγχάνεται η ομοιομορφία, η συμμόρφωση και η καταστολή των αποκλίσεων και της διαφορετικότητας, οι οποίες διαταράσσουν το σύστημα (Han, 2017/2017: 18-22).

Συνοπτικά, οι κριτικές προσεγγίσεις πρεσβεύουν πως η διαφάνεια και ο διαμοιρασμός που προωθούν οι τεχνολογίες αυτοκαταγραφής κατακερματίζουν την ιδιωτική σφαίρα, μετατρέποντας τα ιδιωτικά σε δημόσια. Οι συγκεκριμένες τεχνολογίες δηλαδή αντιμετωπίζονται ως εργαλεία, τα οποία είναι παρεμβατικά απέναντι στην ιδιωτικότητα των χρηστών τους, καθώς προωθούν τη διαφάνεια των προσωπικών ψηφιακών δεδομένων, τον διαμοιρασμό τους και την προσβασιμότητά τους από εξωτερικούς παράγοντες. Έτσι, εντός αυτών των πλαισίων ακόμα και ο ίδιος μας ο εαυτός φαίνεται να μετατρέπεται σε ένα δημόσιο αγαθό, σε ένα δείγμα έρευνας, σε ένα πειραματόζωο και σε ένα φερέφωνο των νεοφιλελεύθερων προσταγών για υγεία, ευημερία, επιτυχία και ευτυχία. Όπως προαναφέρθηκε, όλα αυτά συμβαίνουν για λόγους εξασφάλισης και βελτιστοποίησης της κοινωνικής παραγωγικότητας και λειτουργικότητας, για την κερδοφορία, καθώς και για τον έλεγχο και την εξασφάλιση της συμμόρφωσης του πληθυσμού. Έτσι, κατά τη συγκεκριμένη οπτική, με τους

ανωτέρω τρόπους οι τεχνολογίες ατομικής πληροφορικής οδηγούν στον κατακερματισμό της μοναδικότητας, στη διαμεσολάβηση και τον ετεροκαθορισμό του αυτο-ελέγχου, στην εκμετάλλευση, στην παράδοση στη νεοφιλελεύθερη εξουσία, στην πειθηνιότητα και τελικά, στην πλήρη απώλεια της επαφής του ατόμου με τον εαυτό του.

3.4 Περί επιτήρησης

3.4.1 Το ψηφιακό Πανοπτικόν.

Η επικράτηση αυτού του κλίματος διαφάνειας στον σύγχρονο κόσμο υπογραμμίζεται από ποικίλους φιλοσόφους πως ισούται με την κατάργηση της έννοιας της ιδιωτικότητας (Bossewitch & Sinnreich, 2012: 229-230). Για τον λόγο αυτόν, οι κριτικές προσεγγίσεις αναφέρουν πως οι σύγχρονες τεχνολογίες αυτοκαταγραφής μπορούν εύκολα να μετατραπούν σε τεχνολογίες επιτήρησης (Lupton, 2016: 94). Αυτή φαίνεται να είναι και η βασικότερη διαφορά των σύγχρονων πρακτικών ψηφιακής αυτοκαταγραφής από τις παρελθοντικές μορφές τους, καθώς το βλέμμα τους δείχνει να απλώνεται πλέον πάνω σε μια μεγάλη ποικιλία πηγών και πληροφοριών για το άτομο, γεγονός που θέτει σε κίνδυνο την ασφάλεια της ιδιωτικότητάς του. Όλη αυτή η συνθήκη της διαφάνειας επομένως σημαίνει ένα περιβάλλον διαμοιρασμού και ανοιχτότητας ή μια σύγχρονη μορφή ψηφιακής επιτήρησης και ολοκληρωτισμού;

Οι κριτικοί υποστηρίζουν πως οι σημερινές συνθήκες θέτουν τις ζωές των ανθρώπων υπό το βλέμμα ενός ψηφιακού Πανοπτικού, το οποίο μάλιστα φαίνεται να αποδεικνύεται πολύ πιο αποτελεσματικό απ' ό,τι το αρχικό Πανοπτικό, το οποίο περιέγραψε ο Jeremy Bentham και αξιοποίησε μετέπειτα στο έργο του ο Foucault. Ο Han (2017/2017: 107) μάλιστα, αναφερόμενος συγκεκριμένα στις ψηφιακές τεχνολογίες αυτοκαταγραφής, ισχυρίζεται πως οι άνθρωποι στις μέρες μας κουβαλούν επάνω στα σώματά τους το δικό τους προσωπικό Πανοπτικό.

Στο έργο του Φουκώ (1976/1989: 259-268) περιγράφεται γλαφυρά η αρχιτεκτονική δομή και ο τρόπος λειτουργίας του Πανοπτικού. Το Πανοπτικό λοιπόν αναφέρεται σε μία κυκλική κτισμένη φυλακή, η οποία μπορεί να ελέγχεται στο σύνολο της από έναν πύργο που τοποθετείται στο κέντρο της και έχει θέα σε όλα τα κελιά (Φουκώ, 1976/1989: 259-268). Τα κελιά διαχωρίζονται από τοίχους, έτσι ώστε να μην

υπάρχει επαφή μεταξύ τους. Ο πύργος επίσης είναι χωρισμένος σε μέρη, έτσι ώστε κάθε σημείο του να αντιστοιχεί και να ελέγχει ένα κελί. Τα παράθυρα του πύργου καλύπτονται από ρολά, κάνοντας τους κρατούμενους να μην μπορούν να βλέπουν εντός του πύργου και έτσι, να αγνοούν στην πραγματικότητα το πότε παρακολουθούνται και πότε όχι (Φουκώ, 1976/1989 :259-268).

Με τον τρόπο κατασκευής αυτού του κτίσματος, επιτυγχάνεται κατά τον Foucault η «απο-ατομίκευση»³⁷ της εξουσίας (Φουκώ, 1976/1989: 259-268). Η συνεχής παρουσία ενός επιτηρητή δηλαδή μοιάζει πια αχρείαστη. Το άτομο αισθάνεται πως βρίσκεται συνεχόμενα υπό συνεχή επιτήρηση και έτσι, εξαναγκάζεται σε μια διαρκή συμμόρφωση. Με λίγα λόγια, το Πανοπτικό αναφέρεται σε μια αυτοπειθαρχούμενη φυλακή (Bossewitch & Sinnreich, 2012: 229). Έτσι, η πανοπτική επιτήρηση χρησιμοποιείται από τον Foucault για να αποτυπώσει τον σύγχρονο τρόπο άσκησης της εξουσίας επάνω στον νου και το σώμα των πολιτών. Επομένως, η δράση αυτής της νέας εξουσίας κάνει τους ανθρώπους να γίνονται οι ίδιοι φορείς της εξουσίας τους (Lupton, 2016: 91-101).

Όπως υποστηρίζει ο Han (2017/2017: 98-113), αυτό το παλιό αρχιτεκτονικό σχήμα βασιζόταν αποκλειστικά στην οπτική. Η άσκηση της επιτήρησης δηλαδή αν και αποδεδειγμένα πολύ αποδοτική, περιοριζόταν μόνο σε όσα μπορούσε ο εκάστοτε επιτηρητής να δει, αφήνοντας έτσι περιθώριο για «νεκρές γωνίες».³⁸ Στο έργο του Foucault συγκεκριμένα αναφέρεται πως οι κρατούμενοι πάσχιζαν να βρουν κάποιο σημείο του κελιού που θα μπορούσε να τους προσφέρει έστω και μια πρόσκαιρη στιγμή ιδιωτικότητας (Φουκώ, 1976/1989: 259-268). Απεναντίας, σχετικά με το ψηφιακό Πανοπτικό δείχνει να εγείρεται η ρητορική ότι μπορεί να «βλέπει» τα πάντα. Έτσι, υποστηρίζεται πως τα ψηφιακά δεδομένα δεν έχουν «νεκρές γωνίες» (Han, 2017/2017: 98-113). Επομένως, δεν εξαρτώνται από τις ικανότητες των ανθρώπινων αισθήσεων ούτε περιορίζονται από τους παράγοντες του χώρου και του χρόνου.

Αντίθετα, τα ψηφιακά δεδομένα μπορούν να προσεγγιστούν από οποιονδήποτε κατέχει τα μέσα, σε οποιοδήποτε χώρο, οποιονδήποτε χρόνο και ανεξάρτητα από το πότε παράχθηκαν τα δεδομένα αυτά. Ο Han (2017/2017: 98-113) υποστηρίζει επίσης πως τα ψηφιακά δεδομένα βρίσκονται σε θέση όχι μόνο να βλέπουν τα πάντα, αλλά και να συνδυάζουν τις διάφορες ετερογενείς πληροφορίες με τρόπο τέτοιο, ώστε να

³⁷ Δική μου μετάφραση του όρου “desubjectivation”.

³⁸ Δική μου μετάφραση του όρου “blind spots”.

«διαβάζουν» τους ανθρώπους καλύτερα και από τον ίδιο τους τον εαυτό. Αυτό το επιχείρημα δείχνει να αποτελεί ένα κοινό σημείο ανάμεσα στην κουλτούρα της αυτοκαταγραφής και τις κριτικές θεωρήσεις, παρόλο που προσεγγίζεται με διαφορετικό τρόπο από την εκάστοτε οπτική.

Συγκεκριμένα, ο Wolf (2009) αναφέρει πως οι τεχνολογίες αυτοκαταγραφής, μέσα από τη συστηματική παρακολούθηση που προσφέρουν, έρχονται να εμπλουτίσουν τις ανθρώπινες ικανότητες και να ενισχύσουν τις αδυναμίες τους σε ποικίλα επίπεδα. Ένα παράδειγμα το οποίο παραθέτει, αφορά την ανθρώπινη ιδιότητα της πεπερασμένης μνήμης. Πολλές φορές, γράφει, «δεν μπορούμε να θυμηθούμε ούτε τα πιο απλά πράγματα, όπως το πού βρισκόμασταν τέτοια ώρα πριν επτά (7) ημέρες» (Wolf, 2009).³⁹ Σήμερα όμως, μέσα από την ποσοτικοποίηση του εαυτού, ο ίδιος υποστηρίζει πως η προσπέλαση τέτοιου είδους εμποδίων μετατρέπεται σε μια εξαιρετικά εύκολη διαδικασία, καθώς ο εκάστοτε χρήστης των τεχνολογιών αυτοκαταγραφής μπορεί να ανατρέξει στα ήδη (*by default*) αποθηκευμένα δεδομένα του και να αναζητήσει οτιδήποτε επιθυμεί. Κατ' αυτόν τον τρόπο, φαίνεται να δημιουργείται μια ρητορική, σύμφωνα με την οποία η τεχνολογία γνωρίζει περισσότερα για εμάς απ' ό,τι εμείς οι ίδιοι για τον εαυτό μας και έχει την ικανότητα να μας «διαβάζει» σαν ένα ανοιχτό βιβλίο. Όπως λέει και ο Han (2017/2017: 110-111), η τεχνολογία μπορεί να μας αποκαλύψει τις επιθυμίες και τις ανάγκες μας προτού εμείς τις αισθανθούμε. Ως παράδειγμα στο προηγούμενο επιχείρημα θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τις εφαρμογές που καταγράφουν την έμμηνο ρύση, οι οποίες μπορούν και προειδοποιούν για τις γόνιμες μέρες ή την επόμενη περίοδο, ενημερώνοντας έτσι τη γυναίκα για το πότε πρόκειται να αντιμετωπίσει προεμμηνορρυσιακά συμπτώματα, όπως θλίψη, πόνο, ζαλάδα, λαιμαργία κ.ο.κ.

Επομένως, η ρητορική της κουλτούρας της αυτοκαταγραφής φαίνεται να αναφέρεται στο συγκεκριμένο επιχείρημα με μια νότα θετική, η οποία υπερτονίζει τα πλεονεκτήματα που μπορεί ο άνθρωπος να αποκομίσει από αυτή τη στενή σύνδεσή του με τα ψηφιακά τεχνολογικά μέσα. Από την άλλη, οι κριτικές προσεγγίσεις υπογραμμίζουν πως αυτή η ρητορική κατά με την οποία τα ψηφιακά δεδομένα δύνανται να αποκαλύπτουν πράγματα για τους ανθρώπους που οι ίδιοι δεν μπορούν να τα διακρίνουν, να τα γνωρίζουν ή να τα θυμούνται, αποτελεί ένα σημείο, το οποίο αποδεικνύει την απόσταση που δημιουργείται ανάμεσα στο άτομο και τον εαυτό του

³⁹ Δική μου μετάφραση.

στον σύγχρονο κόσμο, λόγω της διαμεσολάβησης ολόκληρης της ζωής του από τα σύγχρονα ψηφιακά τεχνολογικά μέσα.

Μέσα από αυτό, φαίνεται να υπονοείται πως ο άνθρωπος, ακόμα και μέσα από αυτή τη τεχνολογική πρόοδο που σε μεγάλο βαθμό υπόσχεται την απόκτηση γνώσης – ίσως ακόμα και αυτογνωσίας, σύμφωνα με την κουλτούρα της αυτοκαταγραφής –, συνεχίζει να μην βρίσκεται σε θέση να γνωρίζει τα πάντα για τον εαυτό του. Κατ' αυτόν τον τρόπο, φαίνεται και ο ίδιος να έχει «νεκρές γωνίες» απέναντι στον ίδιο του το εαυτό.

3.4.2 Προτάσεις διαχείρισης

Η οπτική της κουλτούρας της αυτοκαταγραφής μοιάζει να είναι πληροφορημένη για τα ζητήματα που αφορούν τους δυνητικούς κινδύνους, αλλά δείχνει να έχει περισσότερη εμπιστοσύνη στα οφέλη της διεύρυνσης της ψηφιοποίησης, παρά στους κινδύνους. Παρ' όλα αυτά, οι αποδέκτες και οι ακόλουθοι της κουλτούρας αυτής και κυρίως ο Kelly, έχουν διατυπώσει ορισμένες θέσεις, οι οποίες κρίνουν ότι μπορούν να βοηθήσουν στην όσο το δυνατόν καλύτερη εξισορρόπηση αυτών των αρνητικών συνεπειών και συνθηκών που επιφέρει η ευρεία υιοθέτηση των πρακτικών αυτοκαταγραφής. Πώς μπορούμε, επομένως, να επιστρατεύσουμε περισσότερο τα θετικά στοιχεία της αυτοκαταγραφής σύμφωνα με την οπτική των υποστηρικτών της;

Ο Kelly (2011β) υποστηρίζει πως η πτυχή της επιτήρησης αποτελεί μια όψη των ψηφιακών τεχνολογιών και της αυτοκαταγραφής η οποία ναι μεν είναι δυσμενής, αλλά και αναπόφευκτη. Αναφέρει επίσης πως κρίνει την ύπαρξη της διαφάνειας απαραίτητη, προκειμένου να δρέψουν οι άνθρωποι τα οφέλη που η τεχνολογία έχει να προσφέρει. Έτσι, για την κουλτούρα της αυτοκαταγραφής ένα διάφανο τοπίο στον χώρο των ψηφιακών τεχνολογιών φαίνεται να σημαίνει την πληθώρα πληροφοριών, η οποία με τη σειρά της συνεπάγεται μεγαλύτερη ακρίβεια στα αποτελέσματα των πρακτικών αυτοκαταγραφής, καθώς και περισσότερο εξατομικευμένες προτάσεις για τους χρήστες κατά την χρήση των ψηφιακών συσκευών και εφαρμογών.

Παρ' όλα αυτά, ο Kelly (2011β) επισημαίνει πως υπάρχει μια λεπτή διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην εξατομίκευση και την επιτήρηση. Είναι βέβαιο, αναφέρει, πως όταν «επιθυμώ κάτι να εξατομικευτεί, ότι θα πρέπει να περάσω από το

στάδιο της επιτήρησης, αλλά αυτό δεν είναι απαραίτητα κακό· είναι μέρος της διαδικασίας του να σε γνωρίσει κάποιος» (Kelly, 2011β).⁴⁰ Επομένως, κατά την άποψή του, στις περιπτώσεις αυτές το κόστος είναι η ίδια η ιδιωτικότητα του χρήστη.

Κάτι ακόμα που υποστηρίζει ο Kelly, είναι πως «η διαφορά ανάμεσα στον ποσοτικοποιημένο εαυτό και στη στυγνή επιτήρηση είναι ουσιαστικά η «άδεια» (*permission*) (Kelly, 2011β). Σύμφωνα με τη λογική αυτή λοιπόν, ο κάθε αυτοκαταγραφόμενος θα πρέπει να ερωτάται από τις τεχνολογίες αυτές για την εκάστοτε χρήση των ψηφιακών δεδομένων του. Αυτό είναι κάτι που κρίνεται θεμιτό να διεκδικηθεί από την πλευρά των χρηστών. Υποστηρίζει, επομένως, πως εκείνο που λείπει από τον ευρύ διαμοιρασμό και τη συνθήκη της διαφάνειας είναι η αδειοδότηση του εκάστοτε κατόχου των ψηφιακών δεδομένων.

Το πρόβλημα για εκείνον είναι πως οι self-trackers έχουν να αντιμετωπίσουν μια σειρά αμφιλεγόμενων όρων και προϋποθέσεων χρήσης στις τεχνολογίες αυτοκαταγραφής, γεγονός που χρήζει επίλυσης. Υποστηρίζει πως, εάν οι ίδιοι οι χρήστες έδιναν τη συγκατάθεσή τους και είχαν επίγνωση κάθε πιθανής χρήσης των δεδομένων τους, τότε το πρόβλημα θα λυνόταν από νομική τουλάχιστον άποψη (Kelly, 2011β).

Μια ακόμα σύσταση που ο Kelly διατυπώνει, είναι η πρόταση για συμμετρία. Συγκεκριμένα, ταυτόχρονα με το ζήτημα της άδειας, ο Kelly αναφέρει πως το πρόβλημα με την καταπάτηση της ιδιωτικής σφαίρας ίσως να οφείλεται επιπρόσθετα στην ανάγκη για συμμετρία αναφορικά με την πρόσβαση στα εκάστοτε ψηφιακά δεδομένα. Επικαλούμενος ένα καθημερινό παράδειγμα, αναφέρει πως στα πλαίσια μιας μικρής γειτονιάς, οι άνθρωποι συνήθως δεν ενοχλούνται τόσο όταν κάποιος γνωρίζει κάτι για τους ίδιους, αλλά όταν κάποιος γνωρίζει λιγότερα πράγματα για τον άλλον (Kelly, 2011β). Συνεπώς, ο Kelly πιστεύει πως είναι αναγκαία η αμοιβαία δυνατότητα για πρόσβαση σε δεδομένα, έτσι ώστε να πάψει η διαδικασία αυτή να είναι μονομερής και να δημιουργεί φόβο και αμφιβολίες στους χρήστες των τεχνολογιών αυτοκαταγραφής.

Αυτό το οποίο προτείνει, φαίνεται να ανταποκρίνεται στο σύστημα αναστροφής της ροής της επιτήρησης που περιγράφουν και οι Jonah Bossewitch και Aram Sinnreich (2012: 230-231). Προτείνεται δηλαδή η μετατροπή της επιτήρησης «εκ των άνω» σε

⁴⁰ Δική μου μετάφραση.

επιτήρηση «εκ των κάτω».⁴¹ Για παράδειγμα, εάν οι χρήστες διέθεταν τα ίδια περιθώρια πρόσβασης στα δεδομένα των εταιρειών με όσα διαθέτουν οι εταιρείες επάνω στα δικά τους, τότε ίσως να αποκαθίσταντο σε κάποιον βαθμό το αίσθημα της δικαιοσύνης και της αμοιβαιότητας της επιτήρησης και έτσι, να έπαυε πια να αποτελεί η ιδιωτικότητα ένα τόσο ευαίσθητο ζήτημα (Kelly, 2011β). Εκεί θα υπήρχε με λίγα λόγια μια συνθήκη αμοιβαίας διαφάνειας.

Ο Kelly (2010: 351-353) υποστηρίζει πως οι άνθρωποι θα πρέπει να αποδεχτούν τα αρνητικά στοιχεία της τεχνολογίας και όχι να τα μάχονται και να τα αρνούνται πεισματικά. Επιπρόσθετα, αναφέρει πως στις σύγχρονες κοινωνίες οι άνθρωποι είναι απόλυτα εξαρτημένοι από τη τεχνολογία (π.χ. ακόμα και για το μαγείρεμα του φαγητού) και πως η κοινωνία δείχνει να εισέρχεται σε ένα στάδιο αναπόφευκτης συνύπαρξης της τεχνολογίας με τον άνθρωπο.

Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, ο ίδιος δεν θεωρεί ότι η τεχνολογία είναι επικίνδυνη. Πιστεύει όμως πως η ανθρωπότητα βρίσκεται ακόμα σε ένα πρώιμο στάδιο διαχείρισης και χρήσης των τεχνολογικών μέσων. Υποστηρίζει πως οι επόμενες γενιές πρόκειται να μάθουν να τις χρησιμοποιούν καλύτερα, πιο ενσυνείδητα, ασφαλέστερα, αλλά και πιο ηθικά (Kelly, 2016: 34-43). Επομένως, ο ίδιος, όπως και η κουλτούρα της αυτοκαταγραφής εν γένει, φαίνεται να θεωρεί πως δεν θα πρέπει κανείς να «βυθίζεται» στα αρνητικά στοιχεία των ψηφιακών τεχνολογιών και της αυτοκαταγραφής, αλλά ότι αντίθετα, ίσως θα ήταν πιο εποικοδομητικό οι άνθρωποι να συμβαδίσουν με τους ρυθμούς της εποχής τους, εφοδιαζόμενοι, όμως, με τις απαραίτητες γνώσεις για την διασφάλιση της προστασίας των προσωπικών τους δεδομένων.

Σύμφωνα με την κοινωνιολόγο Whitney Erin Boesel (2013) στις μέρες μας οι χρήστες των τεχνολογιών αυτοκαταγραφής δείχνουν να έχουν αφυπνιστεί σε μεγάλο βαθμό σχετικά με τα ανωτέρω ζητήματα. Υποστηρίζει πως, ως κοινότητα, οι χρήστες φαίνεται να έχουν στρέψει τον αναστοχασμό τους ακόμα και προς τις ίδιες τις τεχνολογίες που χρησιμοποιούν (Boesel, 2013). Με τον τρόπο αυτόν, η ίδια πιθανόν να θέλει να δηλώσει ότι οι αυτοκαταγραφόμενοι άνθρωποι δεν εθελουφλούν απέναντι στο ζήτημα των ρίσκων που επιφέρουν οι συγκεκριμένες πρακτικές. Εν αντιθέσει, υποστηρίζει πως ακόμα και το Κίνημα του Ποσοτικοποιημένου Εαυτού – ήδη πριν από την εξασθένησή του – είχε στρέψει το ενδιαφέρον του από τα καθαυτά εργαλεία που

⁴¹ Ο όρος “surveillance” σημαίνει «επιτήρηση» και αποτελείται από το πρώτο συνθετικό “sur-” που στα Γαλλικά σημαίνει «πάνω». Οι Bossewitch και Sinnreich (2012: 230-231), προτείνουν τη μετατροπή του σύγχρονου τρόπου επιτήρησης σε “sousveillance”, όπου το συνθετικό “sous-” σημαίνει «κάτω».

οι άνθρωποι χρησιμοποιούν για την αυτοκαταγραφή και τα δεδομένα που παράγουν, στην ανάπτυξη αναστοχαστικών ικανοτήτων απέναντι στις ίδιες τις δραστηριότητες αυτοκαταγραφής και τα ίδια τα εργαλεία (Boesel, 2013).

Εν ολίγοις, υποστηρίζεται πως οι σύγχρονοι “self-trackers”⁴² διαθέτουν πλέον την απαραίτητη γνώση, αλλά δέχονται και την παρότρυνση της σημερινής κοινότητας του ποσοτικοποιημένου εαυτού σχετικά με μια ενσυνείδητη χρήση των ψηφιακών συσκευών και εφαρμογών αυτοκαταγραφής. Επομένως, φαίνεται πως ενθαρρύνεται μια συμπεριφορά, σύμφωνα με την οποία οι χρήστες θα προσέχουν τα στοιχεία τα οποία παρέχουν στις τεχνολογίες αυτές και θα μεριμνούν, στον βαθμό του δυνατού, για την πληροφόρησή τους σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους αυτά τα προσωπικά δεδομένα δύνανται να χρησιμοποιηθούν από τρίτους. Με άλλα λόγια, οι χρήστες ενθαρρύνονται να συμμετέχουν ενεργά στις διαδικασίες στις οποίες εμπλέκονται, επιστρατεύοντας την κριτική τους σκέψη και διατηρώντας τον έλεγχο καθ’ όλη την διάρκεια της εμπειρίας τους.

3.4.3 Σύγχρονες μορφές Πανοπτισμού

Στο σημείο αυτό τίθεται το ερώτημα: Ποιος άραγε διαθέτει πρόσβαση στα προσωπικά δεδομένα των χρηστών; Ή πιο συγκεκριμένα: Ποιος επιζητά την πρόσβαση σε αυτά τα δεδομένα και σε τι ωφελείται; Με άλλα λόγια: Τι πρόσωπο θα μπορούσαμε να δώσουμε σε αυτή την, κατά τα άλλα, απρόσωπη μορφή ψηφιακής επιτήρησης;

Όπως προαναφέρθηκε, οι πληροφορίες που παράγονται από την αυτοκαταγραφή φαίνεται να διοχετεύονται από τις εφαρμογές και τις συσκευές προς κατευθύνσεις, τις οποίες ο χρήστης δεν είναι δυνατόν να ελέγξει. Επομένως, στις διαδικασίες ποσοτικοποίησης του εαυτού τείνουν πλέον να παρεισφρέουν τρίτα πρόσωπα για τα οποία ο χρήστης διαθέτει μερική έως και μηδενική γνώση. Στα προσωπικά δεδομένα του εκάστοτε ανθρώπου μπορούν να έχουν πρόσβαση τρίτοι, όπως για παράδειγμα ο εργοδότης του, η ασφαλιστική του εταιρεία, ο γυμναστής του, ο γιατρός του, διάφορες εμπορικές εταιρείες, ακόμα και οι δικαστικές αρχές. Έτσι, οι εμπορικές εταιρείες μπορεί να χρησιμοποιούν τα δεδομένα αυτά για την εξατομίκευση των διαφημίσεών τους, με στόχο την προσέλκυση πελατών και άρα, την παραγωγή κέρδους. Οι ασφαλιστικές εταιρείες μπορεί να παρακολουθούν τα δεδομένα των

⁴² Τα αυτοκαταγραφόμενα άτομα.

πελατών τους, προκειμένου να προσφέρουν πιο ευνοϊκά ασφάλιστρα σε όσους επιμελούνται περισσότερο την υγεία τους ή οι δικαστικές αρχές μπορεί να διερευνούν τα ψηφιακά δεδομένα κάποιου υπόπτου για την διαλεύκανση κάποιας υπόθεσης – όπως φάνηκε και στο πρώτο μέρος αυτής της εργασίας.⁴³

Επιχειρώντας την παράθεση πιο γλαφυρών και σύγχρονων παραδειγμάτων, αξίζει να αναφερθεί πως μια ακόμα πρακτική επιτήρησης μέσω των ψηφιακών δεδομένων που συνηθίζεται, ιδιαίτερα στην Αμερική, αφορά την παρακολούθηση των προσωπικών εφαρμογών αυτοκαταγραφής των υπαλλήλων από τους εργοδότες τους (Carney, 2013). Οι δεύτεροι τείνουν να παρακολουθούν την επίδοση των υπαλλήλων τους, καθώς η καλή υγεία και η ευημερία των πρώτων δεν μπορεί παρά να οδηγήσει σε άνοδο της παραγωγικότητάς τους και συνεπώς, αύξηση του κέρδους της επιχείρησης. Επομένως, ένας υπάλληλος ο οποίος για παράδειγμα ασκείται συχνά και είναι σε φόρμα, είναι πιθανότερο να είναι πιο αποδοτικός στην εργασία του. Σε αυτή την περίπτωση, συχνά προσφέρονται στους υπαλλήλους “bonus”, όπως για παράδειγμα χαμηλότερα ασφάλιστρα, ενώ άλλοι που δεν επιτυγχάνουν τις επιθυμητές επιδόσεις, δεν γίνονται δέκτες τέτοιου είδους ανταμοιβών, ως ένδειξη αποδοκιμασίας.

Επιπλέον, ιδιαίτερα κατά το διάστημα της πανδημίας του κορονοϊού (Covid-19), η εξ αποστάσεως εργασία οδήγησε στη χρήση ειδικών λογισμικών από την πλευρά των εργοδοτών, τα οποία μεταδίδουν πληροφορίες για την κίνηση των υπαλλήλων τους στο διαδίκτυο, σχετικά με το ποιους ιστότοπους επισκέπτονται ή το τι εργασίες διεκπεραιώνουν στον υπολογιστή τους κ.ο.κ. (Crispin, 2021). Επιπρόσθετα, χρησιμοποιήθηκε ένα πρόγραμμα που ονομάζεται “Sneek”, το οποίο λαμβάνει φωτογραφίες-στιγμιότυπα μέσα από την κάμερα του υπολογιστή του εργαζομένου, προκειμένου να διαπιστώσει ο εργοδότης ότι ο υπάλληλος πράγματι βρίσκεται στον υπολογιστή του και εργάζεται (Crispin, 2021).

Στην ασιατική ήπειρο επίσης, η Κίνα αποτελεί ένα αξιοσημείωτο παράδειγμα πανοπτικής επιτήρησης, καθώς, μέσα από τη χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών, δείχνει να έχει μεταμορφώσει άρδην τις καθημερινές της πρακτικές, όπως επίσης και τον τρόπο άσκησης κυβερνητικού ελέγχου. Όπως γράφει ο Gordon Guthrie Chang (2018), η Κίνα σκόπευε να εξοπλίσει τους δημόσιους δρόμους με 626 εκατομμύρια κάμερες μέχρι το 2020, ένα σχέδιο το οποίο στο μεγαλύτερο μέρος του έχει ήδη υλοποιηθεί.

⁴³ Βλ. υποενότητα: «Η αυτοκαταγραφή ως ανερχόμενη κοινωνική τάση», σελ 16.

Το εγχείρημα αυτό εντάσσεται στα πλαίσια της εφαρμογής ενός «συστήματος κοινωνικής βαθμολόγησης», όπου κάθε πολίτης διαθέτει ένα προσωπικό ψηφιακό προφίλ κοινωνικών πόντων (*social credit system*). Σε αυτό το προφίλ, κάθε ατομική συμπεριφορά ή δραστηριότητα, ανάλογα με το πόσο θετική ή αρνητική κρίνεται, προσθέτει ή αντίστοιχα αφαιρεί κοινωνικούς πόντους, διαμορφώνοντας ένα προσωπικό συνολικό σκορ, όπως ακριβώς συμβαίνει και στα ηλεκτρονικά παιχνίδια. Εάν για παράδειγμα καταγραφεί κάποιος στις κάμερες να πετάει μια τσίχλα στον δρόμο, τότε του αφαιρούνται αυτόματα κοινωνικοί πόντοι από το ψηφιακό του προφίλ. Αντίθετα, εάν κάποιος αγοράσει φρέσκα φρούτα και λαχανικά από το *super market*, τότε κερδίζει πόντους, ως ανταμοιβή μιας ωφέλιμης και κοινωνικά αποδεκτής συνήθειας/συμπεριφοράς. Κατά συνέπεια, όσο περισσότερους πόντους κατορθώνει κάποιος να συλλέξει, τόσο περισσότερα είναι και τα οφέλη τα οποία απολαμβάνει. Αντιστοίχως, όσο περισσότεροι πόντοι αφαιρούνται από το προφίλ κάποιου τόσο περισσότερες είναι και οι «ποινές» που του επιβάλλονται.

Συνεπώς, ένας πολίτης με υψηλό κοινωνικό σκορ μπορεί για παράδειγμα να απολαμβάνει χαμηλότερα ασφάλιστρα ή μπορεί να κλείνει ένα δωμάτιο ξενοδοχείου δίχως να του ζητηθεί προκαταβολή, διότι το σκορ του ψηφιακού προφίλ του επιβεβαιώνει πως πρόκειται για ένα άτομο αξιόπιστο που του «αξίζει» να ανταμειφθεί. Αντίθετα, κάποιος με πενιχρό κοινωνικό σκορ αντιμετωπίζεται και με την ανάλογη δυσπιστία, υπομένοντας δυσκολίες ή ακόμα και απαγορεύσεις για έξοδο από τη χώρα του, υψηλότερα ασφάλιστρα και γενικά, υφίσταται έναν έντονο κοινωνικό στιγματισμό. Με τον τρόπο αυτόν, διαφαίνεται η δημιουργία ενός ψηφιακού κοινωνικού συστήματος, βασιζόμενου στην επιδοκιμασία και την αποδοκιμασία, το οποίο όμως για πρώτη φορά φαίνεται να κατέχει τα τεχνολογικά μέσα για την παρακολούθηση των περισσότερων πτυχών – εάν όχι όλων – της καθημερινής ζωής.

Περνώντας σε ένα ελληνικό παράδειγμα, το ενδιαφέρον στρέφεται στον τομέα της άσκησης υγειονομικού και κυβερνητικού ελέγχου. Η πανδημία του κορονοϊού (SARS-CoV-2), που ξέσπασε τον Δεκέμβρη του 2019 και ταλανίζει τον κόσμο έως σήμερα, δείχνει να έφερε στο προσκήνιο εφαρμογές κινητών τηλεφώνων, οι οποίες εντοπίζουν πιθανά κρούσματα μέσω της τεχνικής της ιχνηλάτησης των επαφών των πολιτών. Έχουν εμφανιστεί ακόμα και εφαρμογές, οι οποίες δύνανται να ειδοποιούν τον χρήστη για το πότε περιδιαβαίνει δίπλα από κάποιο «ύποπτο» κρούσμα κατά τη διάρκεια της βόλτας του, έτσι ώστε αυτός να μπορεί να απομακρυνθεί ή να αλλάξει την πορεία του. Επιπλέον, ο κάθε πολίτης είναι πλέον υποχρεωμένος να «ανεβάζει»

(upload) τα αποτελέσματα των ικών εξετάσεών του (*self-tests - rapid tests - PCR tests*) στην κυβερνητική πλατφόρμα www.gov.gr, όπου οι θιγόμενοι δύνανται να έχουν πρόσβαση σε αυτά για λόγους ιχνηλάτησης. Ο εντοπισμός κρουσμάτων μέσα από τη συγκεκριμένη διαδικασία διαδόθηκε και λειτούργησε πολύ γρήγορα, λόγω των εκτάκτων συνθηκών που έχρηζαν άμεσης δράσης και αντιμετώπισης. Με αυτόν τον τρόπο, η Ελλάδα φαίνεται να σημείωσε το πρώτο βήμα της προς το να συμβαδίσει στον τομέα των ψηφιακών τεχνολογιών και συγκεκριμένα, στη χρήση τους για την υγειονομική πρόληψη, με τις υπόλοιπες χώρες που διέθεταν ήδη τέτοιου είδους ψηφιακές υποδομές.

Επομένως, στις σύγχρονες κοινωνίες του 21^{ου} αιώνα, όπου η χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών είναι διαδεδομένη, φαίνεται πως εντοπίζονται παραδείγματα που αποτυπώνουν και επαληθεύουν σε κάποιον βαθμό τις ανησυχίες σχετικά με την ψηφιακή επιτήρηση και τη μη εξασφάλιση ή την κατάχρηση των προσωπικών ψηφιακών δεδομένων, ακόμα και σε χώρες οι οποίες φαινομενικά δεν ανταποκρίνονται εξ ολοκλήρου στον χαρακτηρισμό «ψηφιακές κοινωνίες». Σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό, φυσικά, βλέπουμε αυτούς τους φόβους να επιβεβαιώνονται σε χώρες που έχουν ήδη ψηφιοποιηθεί σημαντικά. Ιδιαίτερα το παράδειγμα του συστήματος κοινωνικής βαθμολόγησης της Κίνας, μοιάζει να παραπέμπει έντονα στην θεωρία του Han περί επιβραβεύσεων και αποδοκιμασιών, οι οποίες σε μακρο-επίπεδο, όπως φάνηκε καταλήγουν να ορίζουν την αξία και την αξιοπιστία του εκάστοτε ανθρώπου, όπως επίσης και τα περιθώρια αυτενέργειας και ελευθερίας του εντός των πλαισίων της κοινωνικής ζωής. Μήπως τελικά αυτός ο νέος, διάφανος, διαχειρίσιμος ψηφιακός εαυτός μετασχηματίζει άρδην τη σφαίρα της καθημερινότητας, θέτοντας μάλιστα νέα κριτήρια για τα περιθώρια άσκησης και απόλαυσης της ελευθερίας των σύγχρονων υποκειμένων;

Συμπεράσματα

Σίγουρα, η καρτεσιανή υπόθεση έχει αμφισβητηθεί ανά τους αιώνες που μεσολάβησαν. Κι όπως επεσήμανε ο Nietzsche στην ύστερη συγγραφική εποχή του, «υπάρχει περισσότερη σοφία στο σώμα απ' ότι στις πιο βαθιές σας γνώσεις» (αναφέρεται στο Cooper, 2003/2008: 32). Σε αυτή τη σοφία του σώματος, ίσως έρχεται να εμβαθύνει, με τη βοήθεια της αυτοκαταγραφής και τη χρήση της προηγμένης ψηφιακής τεχνολογίας, ο ποσοτικοποιημένος εαυτός.

Ο ποσοτικοποιημένος εαυτός δείχνει να καθιερώνεται στα πλαίσια των σύγχρονων μετανεωτερικών κοινωνιών. Σε πολλά σημεία του κόσμου, οι άνθρωποι φαίνεται να υιοθετούν τις ψηφιακές τεχνολογίες αυτοκαταγραφής σε μεγάλο βαθμό στη ζωή τους και να τις αξιοποιούν στους τομείς της ενδοσκόπησης και της αυτοαντίληψης. Με τον τρόπο αυτόν δείχνουν να δημιουργούνται στέρεοι δεσμοί ανάμεσα στις ψηφιακές τεχνολογίες και τους χρήστες τους. Μέσα από αυτή τη στενή σχέση η τεχνολογία μοιάζει να συνδιαμορφώνει, αλλά και να συνδιαμορφώνεται μαζί με τον άνθρωπο/χρήστη. Έτσι, ο εαυτός στον σύγχρονο κόσμο δείχνει να μεταβάλλει τους κλασικούς τρόπους ύπαρξης και οικοδόμησής του, καθώς πλέον συνυπάρχει, διαμορφώνεται και μετασχηματίζεται μέσα από τις ψηφιακές τεχνολογίες τις οποίες χρησιμοποιεί.

Συγκεκριμένα, μέσα από την παρούσα μελέτη προσπαθήσαμε να αναδείξουμε πως ο ψηφιακός εαυτός διαθέτει πια νέες λειτουργίες και νέα περιεχόμενα. Η σύγχρονη βιβλιογραφία υποστηρίζει μάλιστα την ανάδυση νέων μορφών εαυτού. Μέσα από αυτή τη μετασχηματιστική σχέση μεταξύ ανθρώπου και ψηφιακών τεχνολογιών αυτοκαταγραφής λοιπόν, υποστηρίζεται αρχικά η ανάδυση ενός «εξωστρεφή εαυτού», ο οποίος υπογραμμίζει την διάσταση της ρευστότητας ανάμεσα σε «εμάς» και τους «άλλους»· μια ρευστότητα που ευνοεί την επαφή/σύνδεση με τους «άλλους»· αυτούς τους διαμορφωτικούς «άλλους» που συνδιαμορφώνουν το «εγώ». Οι ψηφιακές τεχνολογίες αυτοκαταγραφής φάνηκε λοιπόν πως λειτουργούν σε μεγάλο βαθμό μέσα από την προώθηση της επικοινωνίας και της επαφής με τους «άλλους», μέσω λειτουργιών όπως η συνδεσιμότητα (*connectivity*) και ο διαμοιρασμός των δεδομένων (*data sharing*).

Μια επόμενη μορφή εαυτού που διακρίνεται στον σύγχρονο κόσμο είναι ο «διευρυμένος εαυτός», ο οποίος έγκειται στην ενοποίηση του ανθρώπου με την τεχνολογία, τόσο βιολογικά όσο και συμβολικά. Η «διεύρυνση», δηλαδή, αναφέρεται

τόσο στη λειτουργική διεύρυνση των ανθρώπινων ικανοτήτων όσο και στη ρευστοποίηση των ορίων ανάμεσα στον «άνθρωπο» και την «τεχνολογία», το «μέσα» και το «έξω», το «βιολογικό» και το «τεχνητό». Στην περίπτωση αυτή δηλαδή, η τεχνολογία δείχνει να μετατρέπεται σε μέσο, το οποίο βοηθά στην απαλοιφή των αυστηρών ατομικών ορίων της ανθρώπινης ύπαρξης και των ορίων των ανθρώπινων ικανοτήτων, ενώ ταυτόχρονα θέτει τα θεμέλια για μια «διευρυμένη» ύπαρξη με επαυξημένα μάλιστα χαρακτηριστικά και ιδιότητες.

Από την άλλη, η μορφή του «επιχειρησιακού εαυτού» στρέφει το ενδιαφέρον της στον τρόπο αυτοδιοίκησης και στην τάση για βελτιστοποίηση που φαίνεται να διακατέχει τον σύγχρονο άνθρωπο, πράγματα στα οποία δείχνουν να συνεπικουρούν οι σύγχρονες ψηφιακές τεχνολογίες. Συγκεκριμένα, ο επιχειρησιακός εαυτός δείχνει να αναφέρεται σε έναν σύγχρονο άνθρωπο, ο οποίος, ως απόρροια των καιρών του, αισθάνεται εκ των έσω την ανάγκη να αναλαμβάνει την ευθύνη του εαυτού του και να τον διαχειρίζεται με έναν εκμεταλλευτικό, σχεδόν κερδοσκοπικό και καπιταλιστικό τρόπο, στοχεύοντας στη μεγιστοποίηση των αποδόσεών του. Με αυτόν τον τρόπο, το υποκείμενο εντάσσεται οικειοθελώς σε ένα νεοφιλελεύθερο παιχνίδι βελτιστοποίησης, ανταγωνιζόμενο τον ίδιο του τον εαυτό. Οι ψηφιακές τεχνολογίες δείχνουν να διευκολύνουν αυτή τη διαδικασία αγωνιάδους επίτευξης των στόχων (αυτο-)βελτίωσης, μέσα από βασικές λειτουργίες τους, όπως είναι η τεχνική της παιχνιδοποίησης (*gamification*), που δημιουργεί μια ευχάριστη ατμόσφαιρα παιχνιδιού, καθώς επίσης και η λειτουργία παροχής προκλήσεων (*challenges*), μέσω της κινητοποίησης αισθημάτων ανταγωνισμού. Οι συγκεκριμένες λειτουργίες μάλιστα φαίνεται να δρουν για τους χρήστες τους τόσο ως μέσα υποκίνησης όσο και σύγκρισης.

Εν συνεχεία, επιχειρήσαμε την ανάλυση των κυριότερων θεωρητικών προσεγγίσεων που πλαισιώνουν το ζήτημα της ψηφιακής αυτοκαταγραφής και τη δημιουργία ενός διαλόγου και μιας γραμμής επικοινωνίας ανάμεσα στις αντιθετικές οπτικές. Βασιζόμενοι στις συγκεκριμένες θεωρήσεις μπορούμε να ισχυριστούμε πως νέες συνθήκες δείχνουν να διαμορφώνονται μέσα από τη σχέση ανθρώπου και τεχνολογίας. Εδώ, το διακύβευμα είναι η ανθρώπινη ελευθερία. Γύρω από τις ψηφιακές τεχνολογίες αυτοκαταγραφής, είδαμε ότι εγείρεται ένας λόγος (*discourse*), σύμφωνα με τον οποίο αυτές μπορούν να θέσουν τον άνθρωπο σε μια θέση διαχείρισης του εαυτού του. Για την καλύτερη και αποτελεσματικότερη λειτουργία αυτών των τεχνολογιών όμως, απαιτείται η συνεχόμενη παραγωγή ψηφιακών δεδομένων από την πλευρά του χρήστη. Μέσα σε αυτή τη συνθήκη, φάνηκε πως υπεισέρχεται ένας

αναπόφευκτος παράγοντας, ο οποίος αφορά την αποϊδιωτικοποίηση των προσωπικών ψηφιακών δεδομένων και τη δημιουργία μιας κατάστασης διαφάνειας αναφορικά με αυτά. Ο βασικός προβληματισμός λοιπόν είναι ο εξής: Η αυτοδιαχείριση που επιδιώκεται μέσα από τη χρήση των σύγχρονων τεχνολογιών αυτοκαταγραφής, αποτελεί έναν τρόπο χειραφέτησης του ατόμου ή μια μέθοδο επιτήρησης και διείσδυσης της νεοφιλελεύθερης καπιταλιστικής λογικής μέσα στη ψυχή των σημερινών ανθρώπων; Με άλλα λόγια, οι σύγχρονες ψηφιακές κοινωνίες αποτελούν κοινωνίες της διαφάνειας, του μοιράσματος και της ελευθερίας των επιλογών ή κοινωνίες οι οποίες κατορθώνουν τον έλεγχο του πληθυσμού τους μέσα από ένα φαινομενικά φιλικό διακείμενο και ευρέως αποδεκτό ψηφιακό Πανοπτικό;

Εν συνόλω, οι ανησυχίες που εγείρονται σχετικά με τον ποσοτικοποιημένο εαυτό δείχνουν να αποτελούν καίρια ζητήματα, τα οποία χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης. Σχετικά με τους κινδύνους που ελλοχεύουν γύρω από τη χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών αυτοκαταγραφής, δεν μπορούν παρά να δημιουργηθούν ορισμένοι προβληματισμοί. Πόσο επεξηγηματικοί και συγκεκριμένοι είναι άραγε οι όροι και οι προϋποθέσεις της χρήσης των ψηφιακών τεχνολογιών αυτοκαταγραφής; Ίσως θα ήταν θεμιτό οι όροι αυτοί να γίνουν σαφέστεροι σχετικά με τους τρόπους χρήσης των προσωπικών δεδομένων, καθώς επίσης και να εντατικοποιηθούν οι αιτήσεις για χορήγηση άδειας από τους χρήστες, προτού τα δεδομένα αυτά χρησιμοποιηθούν για οποιονδήποτε σκοπό.

Επιπλέον, αναρωτιόμαστε σχετικά με το ποιος είναι ο ρόλος του κράτους σε όλο αυτό; Κατά πόσο και πότε θα πρέπει να παρεμβαίνει προστατευτικά; Πόσο εξοικειωμένο και επικαιροποιημένο είναι άραγε το νομικό σύστημα των χωρών με τις τρέχουσες εξελίξεις της τεχνολογίας που καλπάζει; Μήπως απλά ασθμαίνει πίσω της; Με λίγα λόγια, πιστεύουμε πως, εφόσον οι περισσότερες κοινωνίες οδεύουν προς τη ψηφιοποίησή τους, τα κράτη είναι θεμιτό να ανασυγκροτηθούν και να εκσυγχρονιστούν, προκειμένου να μπορούν να εξυπηρετήσουν και να σταθούν αντάξια στις ανάγκες των εποχών, θέτοντας τα θεμέλια για την προστασία των ατομικών και συλλογικών ψηφιακών δικαιωμάτων των πολιτών τους.

Κλείνοντας, ίσως θα ήταν πρόσφορο να ολοκληρώσουμε αυτή τη μελέτη επικαλούμενοι τα λόγια του Γάλλου φιλοσόφου, Ζαν-Πολ Σάρτρ, ο οποίος έλεγε πως «μπορεί να υπήρξαν καλύτερες εποχές, αλλά αυτή εδώ είναι η δική μας» (Perpetual team, 2021). Υποστηρίζουμε λοιπόν πως είναι ωφέλιμο να ζήσουμε τη «δική μας» εποχή, να τη γευτούμε και να απολαύσουμε τους καρπούς που έχει να μας προσφέρει,

διεκδικώντας πάντα την απαραίτητη πρόνοια και την πρόσβαση στην πληροφόρηση που αρμόζει σε μία σύγχρονη κοινωνία, η οποία δείχνει να βαδίζει σε ένα μονοπάτι ψηφιοποίησης και εκσυγχρονισμού.

Πηγές - Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Γεωργοπούλου, Π. (2007). «Σύγχρονη Κοινωνιολογική Θεωρία και η διεύρυνση του «Κοινωνικού» στον κόσμο των τεχνοφυσικών αντικειμένων: Η θεώρηση του B. Latour», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 123B: 145-67 <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/viewFile/6813/6537.pdf> (τελευταία πρόσβαση: 25-08-2021).
- Cooper, M. (2008). *Ο υπαρξισμός στην ψυχοθεραπεία*. Αθήνα: Άσπρη Λέξη. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2003).
- Ελεύθερος Τύπος. (2021). «Facebook: από τα σκάνδαλα στην Meta εποχή - Τί είναι το Metaverse και ποιοι οι κίνδυνοι» *Ελεύθερος Τύπος*, 7. Νοέμβριος. <https://eleftherostypos.gr/tech/847551-facebook-apo-ta-skandala-stin-meta-epoxi-ti-einai-to-metaverse-kai-ποιοι-οι-kindynoi/> (τελευταία πρόσβαση: 07-11-2021).
- Gordon, G. C. (2018). «Το Ψηφιακό Απολυταρχικό Πείραμα της Κίνας». *Gatestone*, 2. Οκτώβριος. <https://el.gatestoneinstitute.org/13065/κίνα-κοινωνικής-βαθμολόγησης> (τελευταία πρόσβαση: 16-10-2021).
- Hall, S. (2003). Το ζήτημα της πολιτιστικής ταυτότητας. Στο S. Hall, D. Held, & A. McGrew (μτφρ. Θ. Τσακίρης, Β. Τσακίρης, επίμ. Δ. Κούλουθρος), *Η νεωτερικότητα σήμερα: Οικονομία, κοινωνία, πολιτική, πολιτισμός* (σ. 401-474). Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλας. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1992).
- Κουφογιαννάκης, Σ. (2020). «Οι ψηφιακές εφαρμογές ποσοτικοποίησης του εαυτού και η αναδόμηση της εμπειρίας». *Kaboomzine*, 24. Μάιος. <https://kaboomzine.gr/quantified-self/> (τελευταία πρόσβαση: 19-04-2021).
- Λυδάκη, Α. (2016). *Αναζητώντας το χαμένο παράδειγμα: Επιτόπια έρευνα, κατανόηση, ερμηνεία*. Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ.

- Μακρυνιώτη, Δ. (2001). Εισαγωγή: Ο κοινωνικός στιγματισμός του εαυτού και του σώματος. Στο E. Goffman (εισαγ, μτφρ. Δ. Μακρυνιώτη, επίμ. Κ. Λιβιεράτος), *Στίγμα: Σημειώσεις για την διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας* (σ. 9-58). Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1963).
- Οργουελ, Τζ. (1999). *1984: Ο Μεγάλος Αδελφός* (μτφρ. Ν. Μπάρτη, επίμ. Φιλολογική Ομάδα Κάκτου). Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΚΤΟΣ. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1949).
- Παπαρίζος, Α. (2014). *Η κοινωνία των αμαρτωλών: Η πολιτική ως διαχείριση του φόνου, της ελευθερίας και της δικαιοσύνης*. Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ.
- Perpetual team. (2021). «20 Μαθήματα ζωής από τον σπουδαίο φιλόσοφο Ζαν-Πολ Σαρτρ». *PERPETUAL*, 12. Απρίλιος. <https://perpetual.gr/faces/20-mathimata-zwhs-apo-ton-spoudaio-filosofo-zan-pol-sartr/> (τελευταία πρόσβαση: 02-01-2022).
- Ritzer, G. (2012). *Σύγχρονη κοινωνιολογική θεωρία*. (μτφρ. Γ. Χρηστίδης, επίμ. Ι. Καυτανζόγλου). Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2008).
- Το ΒΗΜΑ team. (2021). «Τιτανομαχία για τον έλεγχο του metaverse - Microsoft εναντίον Meta». *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 6. Νοέμβριος. <https://www.tovima.gr/2021/11/06/science/titanomaxia-gia-ton-elegxo-tou-metaverse-microsoft-enantion-meta/> (τελευταία πρόσβαση: 07-11-2021).
- Φουκώ, Μ. (1989). *Επιτήρηση και τιμωρία: Η γέννηση της φυλακής*. (μτφρ. Κ. Χατζηδήμου, Ι. Ράλλη). Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΡΑΠΠΑ. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1976).

Ξενόγλωσση

- Ajana, B. (2017). “Digital health and the biopolitics of the Quantified Self”. *SAGE Journals*, 1. February. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2055207616689509> (τελευταία πρόσβαση: 19-06-2021).

- Ajana, B. (2018). *Self-Tracking: Empirical and Philosophical Investigations*. Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a new modernity*. (μτφρ. M. Ritter). London: Sage Publications. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το έτος 1986).
- Beer, D. (2014). “The biopolitics of biometrics: An interview with Btihaj Ajana”. *SAGE Journals*, Vol 31(7/8): 329-336. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0263276414546380> (τελευταία πρόσβαση: 19-11-2021).
- Bossewitch, J., & Sinnreich, A. (2012). “The end of forgetting: Strategic agency beyond the panopticon”. *SAGE Journals*, 23. July. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1461444812451565> (τελευταία πρόσβαση: 13-06-2021).
- Carney, M. (2013) “You are your data: The scary future of the Quantified Self movement”. *Pando*, 20. May. https://pando.com/2013/05/20/you-are-your-data-the-scary-future-of-the-quantified-self-movement/?fbclid=IwAR1FAW_oXfXCQlizGRGyv5dDEGIbimKGyWMh2DR3_fMVnBnJLWP7zyz9-k (τελευταία πρόσβαση: 21-06-2021).
- Conner, A., & Gordon, R. (2018). “A ‘GPS for inside your body’: CSAIL wireless system suggests future where doctors could implant sensor to track tumors or even dispense drugs”. *MIT News*, 20. August. <https://news.mit.edu/2018/gps-inside-your-body-0820> (τελευταία πρόσβαση: 03-08-2021).
- Crawford, K., Lingel, J., & Karppi, T. (2015). “Our metrics, ourselves: A hundred years of self-tracking from the weight scale to the wrist wearable device”. *SAGE Journals*, 16. June. <https://doi.org/10.1177%2F1367549415584857> (τελευταία πρόσβαση: 21-06-2021).
- Crispin, J. (2021). “Employers are spying on Americans at home with ‘tattleware’. It’s time to track them instead”. *The Guardian*, 16. September. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2021/sep/16/tattleware-employers-spying-working-home> (τελευταία πρόσβαση: 13-10-2021).
- Espeland, W., & Stevens, M. (2008). “A Sociology of Quantification”. *European Journal of Sociology*, 49: 401-436. <https://www.jstor.org/stable/23998802?read-now=1&seq=1> (τελευταία πρόσβαση: 11-05-2021).

- Featherstone, M., & Burrows, R. (1995). "Cultures of Technological Embodiment: An Introduction". *Body and Society*, Vol 1 (3-4): 1-19.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1357034X95001003001>
 (τελευταία πρόσβαση: 03-10-2021).
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.
- Han, B. (2015). *The burnout society*. (μτφρ. E. Butler), California: Stanford University Press. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το έτος 2010).
- Han, B. (2017). *Psychopolitics: Neoliberalism and new technologies of power*. (μτφρ. E. Butler), London, New York: Verso. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το έτος 2017).
- Haraway, D. J. (1991). *Simians, cyborgs and women: The reinvention of nature*, New York: Routledge.
- Kelly, K. (2010). *What technology wants*, New York: VIKING.
- Kelly, K. (2011α). "Self-Tracking? You Will". *The Technium*, 25. March.
<https://kk.org/thetechnium/self-tracking-y/?fbclid=IwAR0umjvZReVTRvFEvzQwQEDCb-7J62TO0TzkPiYqttGf-pyoLwjWHfiCXnE> (τελευταία πρόσβαση: 11-05-2021).
- Kelly, K. (2011β). "The Quantifiable Self". *The Technium*, 26. June.
<https://kk.org/thetechnium/the-quantifiabl/> (τελευταία πρόσβαση: 09-04-2021).
- Kelly, K. (2016). *The Inevitable: Understanding the 12 technological forces that will shape our future*, New York: VIKING.
- Lupton, D. (2012α). "Quantifying the body: monitoring and measuring health in the age of mHealth technologies". *Routledge: Taylor & Francis Online*, 27. October.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09581596.2013.794931>
 (τελευταία πρόσβαση: 03-06-2021).

- Lupton, D. (2012β). “The quantified self movement: Some sociological perspectives”. *The Sociological Life*, 4. November. <https://simplysociology.wordpress.com/2012/11/04/the-quantitative-self-movement-some-sociological-perspectives/> (τελευταία πρόσβαση: 20-04-2021).
- Lupton, D. (2014). “Self-Tracking Cultures: Towards a Sociology of Personal Informatics”. *ACM Digital Library*, 2. December. <https://dl.acm.org/doi/pdf/10.1145/2686612.2686623> (τελευταία πρόσβαση: 09-04-2021).
- Lupton, D. (2016). *The Quantified Self: A Sociology of Self-Tracking*, Cambridge: Polity Press.
- Malabou, C. (2014). “The King’s two (biopolitical) bodies”. *JSTOR*, 127, No 1: 98-106. <https://doi.org/10.1525/rep.2014.127.1.98> (τελευταία πρόσβαση: 04-06-2021).
- McClusky, M. (2009). “The Nike experiment: How the shoe giant unleashed the power of personal metrics”. *Wired Magazine*, 22. June. <http://visualizinginfo.pbworks.com/f/TheNikeExperiment.pdf> (τελευταία πρόσβαση: 26-06-2021).
- McNerney, S. (2011). “A brief guide to embodied cognition: Why you are not your brain”. *Scientific American*, 4. November. https://blogs.scientificamerican.com/guest-blog/a-brief-guide-to-embodied-cognition-why-you-are-not-your-brain/?fbclid=IwAR2Y1kwdE2uksh45A8zRXv8jKl-fYeWpKrUWr30e0vQyoi_s9DRJs8GSjgA (τελευταία πρόσβαση: 25-10-2021).
- Meta. (2021). “Introducing Meta: A Social Technology Company”. *Meta*, 28. October. <https://about.fb.com/news/2021/10/facebook-company-is-now-meta/> (τελευταία πρόσβαση: 07-11-2021).

- Quantified Self. (2021α). “About: What is Quantified Self?”
<https://quantifiedself.com/about/what-is-quantified-self/> (τελευταία πρόσβαση: 05-08-2021).
- Quantified Self. (2021β). “Meetups” <https://quantifiedself.com/meetups/> (τελευταία πρόσβαση: 14-11-2021).
- Statista. (2021α). “Apple watch installed base worldwide from 2015 to 2020”. *Statista*, February. <https://www.statista.com/statistics/1221051/apple-watch-users-worldwide/> (τελευταία πρόσβαση: 11-10-2021).
- Statista. (2021β). “Number of Fitbit devices sold worldwide from 2010 to 2020”. *Statista*, March. <https://www.statista.com/statistics/472591/fitbit-devices-sold/> (τελευταία πρόσβαση: 11-10-2021).
- Statista. (2021γ). “Number of mHealth apps available in the Apple App Store from 1st quarter 2015 to 1st quarter 2021”. *Statista*, 6. July. <https://www.statista.com/statistics/779910/health-apps-available-ios-worldwide/> (τελευταία πρόσβαση: 03-08-2021).
- Statista. (2021δ). “Number of mHealth apps available in the Google Play Store from 1st quarter 2015 to 1st quarter 2021”. *Statista*, 6. July. <https://www.statista.com/statistics/779919/health-apps-available-google-play-worldwide/> (τελευταία πρόσβαση: 03-08-2021).
- Statista. (2021ε). “Top selling Nintendo Wii game titles worldwide as of March 2021”. *Statista*, 26. May. <https://www.statista.com/statistics/248204/top-selling-nintendo-wii-titles-worldwide/> (τελευταία πρόσβαση: 10-09-2021).
- Swan, M. (2013). “The Quantified Self: Fundamental Disruption in Big Data Science and Biological Discovery”. *Mary Ann Liebert, Inc*, 1: 85-99. doi: <https://doi.org/10.1089/big.2012.0002> (τελευταία πρόσβαση: 27-05-2021).
- Verbeek, P. P. (2006). “Materializing morality: Design ethics and technological mediation”. *Science, Technology & Human Values*, 31: 361-380. doi: 10.1177/0162243905285847 (τελευταία πρόσβαση: 07-12-2021).

- Weintraub, K. (2013). “Quantified self: The tech-based route to a better life?”. *BBC*, 3. January. <https://www.bbc.com/future/article/20130102-self-track-route-to-a-better-life> (τελευταία πρόσβαση: 03-07-2021).
- Whitney, E. B. (2013). “What is the Quantified Self now?”. *Cyborgology*, 22. May. <https://thesocietypages.org/cyborgology/2013/05/22/what-is-the-quantified-self-now/> (τελευταία πρόσβαση: 04-07-2021).
- Wolf, G. (2009). “Know Thyself: Tracking Every Facet of Life, from Sleep to Mood to Pain, 24/7/365”. *Wired*, 22. June. <https://www.wired.com/2009/06/lbnp-knowthyself/> (τελευταία πρόσβαση: 09-04-2021).
- Wolf, G. (2010). “The Data-Driven Life”. *The New York Times Magazine*, 28. April. <https://www.nytimes.com/2010/05/02/magazine/02self-measurement-t.html>, (τελευταία πρόσβαση: 4-4-2021).